

Woord vooraf

25 jaar Erasmus

In 2012 vierde Erasmus, het meest succesvolle studentenuitwisselingsprogramma ter wereld, zijn 25ste verjaardag. ERASMUS is het acroniem voor European Community Action Scheme for University Students en verwijst naar de Nederlandse humanist Desiderius Erasmus. Sinds 1987 hebben bijna 3 miljoen studenten in het buitenland gestudeerd of stage gelopen. Vlaanderen neemt deel sinds de start van het programma en meer dan 50.000 studenten uit Vlaamse instellingen zijn in het buitenland gaan studeren. Men kan ondertussen spreken van een echte Erasmusgeneratie die een Europese mentaliteit heeft ontwikkeld, open van geest en meertalig is, en die nieuwe culturele en onderwijservaringen heeft opgedaan.

Het Erasmusprogramma is meer dan enkel studentenmobiliteit. Het programma stimuleert ook verschillende vormen van personeelsmobiliteit: onderwijsopdrachten voor onderwijzend personeel en opleiding van personeel uit de instellingen voor hoger onderwijs. Daarnaast biedt het Erasmusprogramma de mogelijkheid tot het organiseren van intensieve taalcursussen voor Erasmusstudenten, intensieve programma's (kortlopende studieprogramma's), multilaterale projecten en netwerken.

Het programma is door de jaren heen geëvolueerd, maar de basisgedachte is steeds dezelfde gebleven: de kwaliteit van het hoger onderwijs bevorderen door internationale samenwerking tussen universiteiten, hogescholen en het bedrijfsleven.

Lifelong Learning Programme (LLP)

In 2006 keurde de Europese Unie het *Lifelong Learning Programme* (LLP) 2007-2013 goed. Erasmus is een onderdeel van LLP. Om te kunnen deelnemen aan het Erasmusprogramma, moeten hogeronderwijsinstellingen beschikken over het *Erasmus University Charter*. Momenteel nemen bijna 4.000 instellingen voor hoger onderwijs uit 33 landen deel aan Erasmus, waarvan 31 Vlaamse instellingen. Instellingen voor hoger onderwijs kunnen subsidies aanvragen voor studenten- en stafmobiliteit bij hun Nationaal Agentschap. Het aantal studenten en personeelsleden uit Vlaamse hogeronderwijsinstellingen die deelnemen aan Erasmus, groeit nog steeds. In het academiejaar 2011/2012 is de kaap van 4.000 uitgaande studenten overschreden en gingen bijna 1.000 personeelsleden naar het buitenland om er les te geven of een opleiding te volgen.

Gelijke kansen

Vlaanderen voert een beleid van gelijke kansen om alle studenten een kans te geven deel te nemen aan Erasmus: jongeren met een zwakkere socio-economische status krijgen een hogere Erasmusbeurs. Jongeren en personeelsleden met bijzondere noden (omwille van een handicap, ziekte of leerstoornis) kunnen ook extra financiële ondersteuning krijgen, maar zij nemen spijtig genoeg slechts in uitzonderlijke gevallen deel. Deze vaststelling geldt voor heel Europa.

“We Mean Business” campagne

In 2012 lanceerde de Europese Commissie de “We Mean Business” campagne die bedrijven moet aanzetten meer stageplaatsen te scheppen om de vaardigheden van jongeren en hun inzetbaarheid op de arbeidsmarkt te verbeteren. Het is de bedoeling om bedrijven bewust te maken van de voordelen van internationale stages, zowel voor de jongeren als de bedrijven zelf. Hiervoor heeft de Europese Commissie bijkomende financiële ondersteuning gegeven aan het Erasmus- en het Leonardo da Vinci-programma.

VLINDER

EPOS vzw, het Nationaal Agentschap van Vlaanderen dat instaat voor het implementeren van de mobiliteitsacties van het Erasmus programma, rapporteert jaarlijks aan de Europese Commissie over de uitvoering van het programma. Op basis van de statistische en financiële gegevens die EPOS en de andere Nationale Agentschappen van België (AEF Europe en VoG Agentur für Europäische Bildungsprogramme) aanleveren, publiceert de Europese Commissie Belgische Erasmuscijfers.

Met de publicatie van VLINDER (Vlaamse Indicatoren voor Erasmus) wil EPOS specifieke gegevens over de uitvoering van het Erasmusprogramma in Vlaanderen ontsluiten voor een breed publiek van beleidsmakers, instellingsverantwoordelijken, professoren, studenten en andere geïnteresseerden.

De eerste aanzet van deze studie is gepresenteerd in mei 2012 naar aanleiding van 25 jaar Erasmus. De uiteindelijke afwerking is gebeurd in december 2012. De cijfers die in deze studie zijn opgenomen dateren van voor september 2012.

In deze eerste editie van VLINDER Indicatoren worden een reeks indicatoren opgenomen in verband met de verschillende vormen van Erasmus mobiliteit:

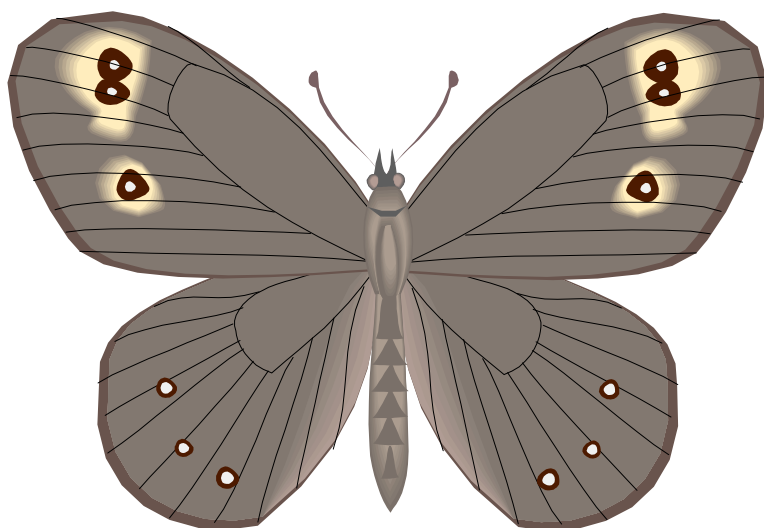
- ✓ Studentenmobiliteit voor studies (SMS)
- ✓ Studentenmobiliteit voor stages (SMP)
- ✓ Mobiliteit van onderwyzend personeel voor buitenlandse lesopdrachten (STA)
- ✓ Mobiliteit van personeel voor opleidingen (STT)
- ✓ Intensieve Programma's (IP)
- ✓ Erasmus Intensieve Taalcursussen (EILC)

Het is de bedoeling om met deze VLINDER indicatoren bepaalde ontwikkelingen en trends in verband met studenten- en docentenmobiliteit binnen Erasmus regelmatig en systematisch op te volgen. Daarnaast is het ook essentieel om aan de hand van de indicatoren na te gaan of de beoogde doelstellingen worden gehaald.

EPOS heeft samengewerkt met Educonsult voor deze eerste editie. Educonsult heeft een set van mobiliteitsindicatoren uitgewerkt die een goed beeld geven van de sterkten en zwakten van het Erasmusprogramma in Vlaanderen. Eventueel kunnen in latere edities andere indicatoren worden opgenomen. VLINDER kan een aanzet zijn om het in de toekomst nog beter te doen.

Annemie Dewael

Algemeen Directeur

EPOS

VLINDER 2012

VLAAMSE INDICATOREN VOOR ERASMUS

Magda Kirsch – Yves Beernaert, EDUCONSULT
In samenwerking met EPOS

Inhoudstafel

1.	BELEID VAN EUROPA EN DE VLAAMSE REGERING I.V.M. ERASMUS.....	8
1.1.	BELEID VAN EUROPA.....	8
1.2.	BELEID VAN DE VLAAMSE REGERING	9
1.2.1.	Sociale correctie	9
1.2.2.	Extra middelen van de Vlaamse regering.....	10
2.	METHODOLOGIE.....	11
3.	MOBILITEITSINDICATOREN STUDENTEN	14
3.1.	INDICATOREN VOOR UITGAANDE STUDENTEN	14
3.1.1.	Mobiliteitsindicator voor alle studenten hoger onderwijs in Vlaanderen	16
3.1.2.	Mobiliteitsindicator universiteitsstudenten.....	21
3.1.3.	Mobiliteitsindicator hogeschoolstudenten	22
3.1.4.	Mobiliteitsindicator voor studenten per studiegebied	23
3.1.5.	Mobiliteitsindicator deelnemende instellingen	26
3.1.6.	Mobiliteitsindicatoren landen van bestemming	26
3.1.7.	Indicatoren voor de duur van de studentenmobiliteit.....	29
3.1.8.	Niveau van de studies.....	30
3.1.9.	Gemiddelde leeftijd van de deelnemende studenten	32
3.1.10.	Erasmusbeurzen	33
3.1.11.	Mobiliteitsindicatoren voor gelijke kansen - studenten	35
3.1.12.	Mobiliteitsindicatoren voor academische erkenning.....	37
3.1.13.	Indicatoren voor taal	39
3.1.14.	Indicatoren openheid	41
3.1.15.	Indicatoren tewerkstelling	42
3.1.16.	Indicatoren tevredenheid.....	42
3.2.	INDICATOREN INKOMENDE STUDENTEN	44
3.2.1.	Mobiliteitsindicatoren inkomende studenten.....	44
3.2.2.	Thuislanden van de inkomende studenten	44
3.2.3.	Studiegebieden van de inkomende studenten.....	46
4.	MOBILITEITSINDICATOREN PERSONEEL	48
4.1.	INDICATOREN VOOR ONDERWIJSOPDRACHTEN (STA) EN STAFTRAINING (STT) – UITGAAND	48

4.1.1	Mobiliteitsindicatoren personeel hoger onderwijs (STA en STT)	48
4.1.2.	Mobiliteitsindicator voor eerste mobiliteit	51
4.1.3.	Mobiliteitsindicatoren voor gelijke kansen - personeel	52
4.1.4.	Mobiliteitsindicatoren voor de duur van de onderwijsopdracht of staftraining	54
4.1.5	Personeelsmobiliteit per studiegebied.....	55
4.1.6.	Gemiddelde beurs voor personeelsmobiliteit.....	56
4.1.7	Gastlanden.....	57
4.1.8.	Aantal deelnemende instellingen.....	58
4.2.	INDICATOREN VOOR PERSONEELSMOBILITEIT- INKOMEND.....	59
4.2.1.	Mobiliteitsindicatoren voor inkomende personeelsmobiliteit	59
4.2.2.	Indicatoren voor de thuislanden van de inkomende personeelsleden.....	59
4.2.3.	Indicatoren voor de gemiddelde duur van de mobiliteit	59
5.	INDICATOREN PROJECTEN EN CURSUSSEN	60
5.1.	EILC	60
5.1.1.	EILC inkomende studenten.....	60
5.1.2.	Indicator EILC uitgaande studenten	61
5.2.	INTENSIVE PROGRAMMES (IP)	61
6.	BRONNEN	63
6.1.	GERAADPLEEGDE RAPPORTEN	63
6.2.	GERAADPLEEGDE WEBSITES.....	66

Lijst van figuren

Figuur 1: Financiële bijdrage Vlaamse overheid en EU	10
Figuur 2: Evolutie Erasmusstudentenmobiliteit vanaf 2000-2001	19
Figuur 3: Evolutie Erasmusmobiliteitspercentage.....	19
Figuur 4: Evolutie Erasmusmobiliteit – percentage afgestudeerden Hogescholen en Universiteiten .	21
Figuur 5: participatie SMS-SMP aan de hogescholen en universiteiten	22
Figuur 6: Verhouding afgestudeerden en deelnemers aan de Erasmusmobiliteit per studiegebied ...	24
Figuur 7: Deelnemers aan de SMS-mobiliteit per studiegebied in Vlaanderen en Europa.....	25
Figuur 8: Top 5 Landen van bestemming Vlaamse Erasmusmobiliteit	27
Figuur 9: Top 5 bestemmingen van Vlaamse SMS studenten.....	28
Figuur 10 : Top-5 bestemmingen van Vlaamse SMP-studenten	28
Figuur 11: Gemiddelde duur Erasmusmobiliteit	30
Figuur 12: Niveau van de studenten die deelnemen aan de mobiliteit.....	32
Figuur 13: Gemiddelde leeftijd Erasmusstudenten.....	32
Figuur 14: Gemiddelde Vlaamse Erasmusbeurzen.....	34
Figuur 15: Percentage studenten in beurcategorïeën 1 en 2.....	36
Figuur 16: Problemen bij terugkeer – Bron studentenrapporten SMS 2010-2011.....	38
Figuur 17: Verhouding tussen de onderwijstaal en de mobiliteit naar landen met deze taal.....	40
Figuur 18: Tevredenheid Erasmusstudenten 2010-2011	43
Figuur 19: Inkomende versus uitgaande studenten.....	44
Figuur 20: Verhouding thuislanden-gastlanden.....	45
Figuur 21: studiegebieden inkomende studenten	47
Figuur 22: Erasmusmobiliteit personeel	49
Figuur 23: % eerste mobiliteiten STA	52
Figuur 24: Verhouding aantal vrouwelijke deelnemers / vrouwelijke personeelsleden	53
Figuur 25: % vrouwelijke docenten en andere personeelsleden die deelnemen aan de Erasmusmobiliteit.....	54
Figuur 26: Gemiddelde duur ST,STA en STT	55
Figuur 27: Personeelsmobiliteit voor onderwijsopdrachten per studiegebied	56
Figuur 28: Gemiddelde beurs in € voor ST, STA, STT.....	57
Figuur 29: Belangrijkste gastlanden personeelsmobiliteit.....	57
Figuur 30: Top 5 gastlanden stafmobiliteit voor lesopdrachten.....	58
Figuur 31: EILC deelnemers in Vlaanderen 2001-2010	60
Figuur 32: Aantal IP's gecoördineerd door Vlaamse instellingen	62

Lijst met afkortingen

DE: Duitsland	de: Duits
ES : Spanje	en: Engels
FI : Finland	es: Spaans
FR: Frankrijk	fr: Frans
IT: Italië	it: Italiaans
NL: Nederland	pt: Portugees
PL: Polen	
PT: Portugal	
UK: Verenigd Koninkrijk	

ATP: Administratief en technisch personeel

BANABA: Bachelor na Bachelor

BFUG: Bologna Follow-up Group

MANAMA: Master na Master

OLO: opleidingsonderdeel

OP: onderwijzend personeel

SM: Student mobility – mobiliteit van alle studenten

SMP: Student mobility for placements – mobiliteit voor stagedoeleinden

SMS: Student mobility for studies – mobiliteit voor studiedoeleinden

ST: staff mobility – Mobiliteit van personeelsleden

STA: Staff mobility for teaching assignments – docentenmobiliteit voor onderwijsopdrachten

STT: Staff mobility for training: Scholing voor onderwijzend en ander personeel van instellingen voor hoger onderwijs

VLIR: Vlaamse Interuniversitaire Raad

VLOR: Vlaamse Onderwijsraad

VOKA: Vlaams netwerk van ondernemingen

1. BELEID VAN EUROPA EN DE VLAAMSE REGERING I.V.M. ERASMUS

1.1. BELEID VAN EUROPA

Het Erasmusprogramma werd in juni 1987 gelanceerd om aan de noden en behoeften te voldoen van al diegenen die betrokken zijn bij het formeel hoger onderwijs en de formele vorming op het niveau van het tertiair onderwijs.

De algemene doelstellingen van het Erasmusprogramma zoals geëxpliciteerd op de website van de Europese Commissie zijn¹:

- Het realiseren van een Europese Hoger Onderwijsruimte ondersteunen
- De bijdrage van het hoger onderwijs en het hoger beroepsonderwijs aan het innovatieproces versterken

Om deze doelstellingen te bereiken wenst het Erasmusprogramma:

- De Erasmusmobiliteit van studenten en docenten te stimuleren en de kwaliteit ervan te verhogen om op deze manier tegen 2013 te komen tot 3 miljoen individuele mobiliteiten van studenten aan het Erasmusprogramma en de voorafgaande programma's;
- De kwaliteit en het volume van multilaterale samenwerking tussen hogeronderwijsinstellingen in Europa te verbeteren;
- De transparantie van en compatibiliteit tussen kwalificaties van hogeronderwijsinstellingen en instellingen voor hoger beroepsonderwijs te verbeteren;
- De kwaliteit en het volume van samenwerking tussen ondernemingen en hogeronderwijsinstellingen te verbeteren;
- De ontwikkeling van innovatieve praktijken in het hoger onderwijs en vorming te bevorderen en de transfer van deze praktijken van het ene tot het andere deelnemende land te vergemakkelijken;
- De ontwikkeling van innovatieve ICT- gebaseerde materialen, diensten, pedagogieën en praktijken voor levenslang leren te ondersteunen.

Om dit te verwezenlijken zijn er binnen het Erasmusprogramma een aantal acties: gecentraliseerde en gedecentraliseerde acties:

De gecentraliseerde acties die door de EACEA (Education and Culture Executive Agency) van de Commissie zelf worden beheerd, zijn:

- Erasmus Multilaterale Projecten
- Erasmus Multilaterale Netwerken

¹ http://ec.europa.eu/education/programmes/llp/guide/structure/erasmus_en.html

- Erasmus Begeleidende Maatregelen (Accompanying measures)

Daarnaast zijn er de gedecentraliseerde acties die door de nationale agentschappen worden beheerd. Voor Vlaanderen is EPOS het nationaal agentschap. De gedecentraliseerde acties zijn:

- Mobiliteit van studenten voor studiedoeleinden (SMS)
- Mobiliteit van studenten voor stagedoeleinden (SMP)
- Mobiliteit van staf voor onderwijsopdrachten (STA)
- Mobiliteit van staf voor opleiding (STT)
- Mobiliteit - Organisatie van mobiliteit (OM)
- Mobiliteit - Intensieve taalcursussen (EILC)
- Mobiliteit - intensieve programma's (IP)

In deze VLINDER worden alleen indicatoren vooropgesteld voor gedecentraliseerde acties. De organisatie van mobiliteit (OM) wordt niet besproken.

De Europese Commissie beoogt dat in 2013 ten minste 3 miljoen individuele studenten hebben deelgenomen aan het Erasmusprogramma sinds de start in 1987. De Commissie hoopt ook dat in 2013 45.000 studenten van het hoger onderwijs stages in het bedrijfsleven zullen lopen.

Wat de mobiliteit van studenten betreft, wenst de Europese Commissie dat in 2020 een Europees gemiddelde van ten minste 20% van de afgestudeerden van het hoger onderwijs een buitenlandse leerervaring van studie of vorming in het hoger onderwijs (met inbegrip van werkervaring of stages) van ten minste 3 maanden of 15 ECTS heeft.²

Voor de mobiliteit van de docenten hoopt de Commissie in 2013 50.000 mobiliteitsbeurzen te kunnen toekennen.

Om dit te kunnen realiseren stelt de Europese Commissie een jaarlijks budget van meer dan 450 miljoen euro ter beschikking.

1.2. BELEID VAN DE VLAAMSE REGERING

1.2.1. Sociale correctie

Vanaf het begin van het Erasmusprogramma heeft de Vlaamse regering besloten om een substantiële bijdrage te leveren aan de Europese middelen voor studentenmobiliteit. Het was vooral de bedoeling om een sociale correctie door te voeren. Om een sociale correctie te kunnen doorvoeren werden er 4 verschillende beurscategorieën gehanteerd, gekoppeld aan het inkomen van de ouders. Op het einde van Socrates II (2006) varieerden de bedragen van 240 euro per maand tot een eenmalige installatiekost van 200 euro.

² Zie European Commission (2012b), p. 14.

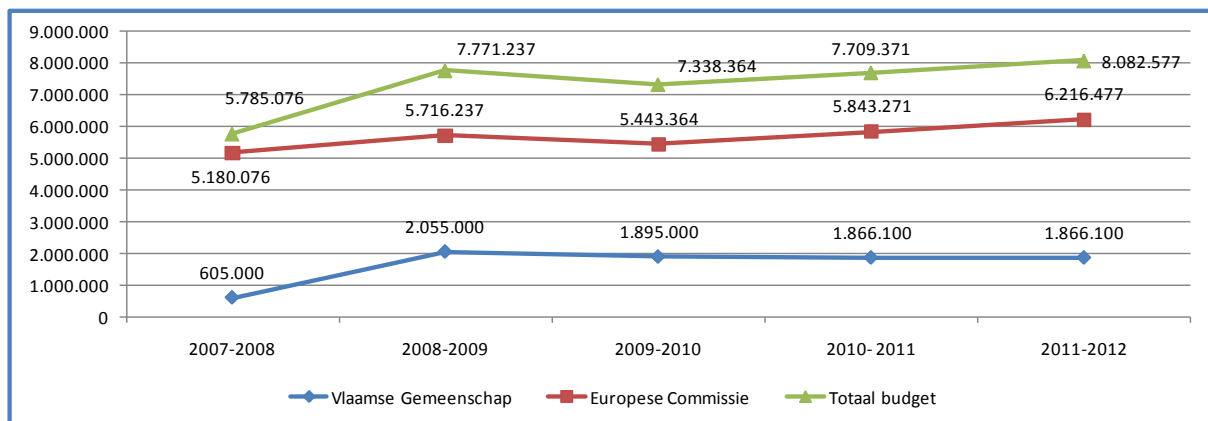
Momenteel zijn er slechts twee beurscategorieën: studenten die een studietoelage van de Vlaamse Gemeenschap genieten of verminderd inschrijvingsgeld aan de instelling betalen, krijgen automatisch een beurs in categorie 1. De andere studenten vallen in categorie 2. Momenteel bedragen de maandelijkse beurzen € 370 voor beursstudenten en bijna- beursstudenten (categorie 1) en € 310 voor de anderen (categorie 2).

1.2.2. Extra middelen van de Vlaamse regering

Om de hierboven genoemde beleidsdoelstellingen te kunnen doorvoeren stelt de Vlaamse regering extra middelen ter beschikking. Deze middelen bedroegen 842.838 euro in het academiejaar 2000-2001 maar daalden tot 520.000 euro in het academiejaar 2006-2007 om daarna weer te stijgen naar 605.000 euro in 2007-2008.

Zoals blijkt uit de onderstaande grafiek werd de bijdrage van de Vlaamse overheid zeer aanzienlijk verhoogd in 2008, komende van € 605.000 in 2007 naar € 2.055.000, een stijging met bijna 340%. De jaren daarop was er een lichte daling met respectievelijk 8% in 2009 en 1,5% in 2010.

Dit vertaalt zich ook in de percentages van het totale Erasmusbudget. In 2007 bedroeg de Vlaamse bijdrage slechts 10,5% van het totale Erasmusbudget. In 2008 steeg de Vlaamse bijdrage tot 26,4% van het totale budget om daarna lichtjes te dalen tot 25,8, 24,2 % en 23% van het totale Erasmusbudget.

Figuur 1: Financiële bijdrage Vlaamse overheid en EU³

De Vlaamse regering wenst de internationale mobiliteit verder te ondersteunen. In zijn beleidsbrief 2010-2011 stelde de minister van Onderwijs en Vorming dat zijn actieplan speciale aandacht zou hebben voor de extra financiële ondersteuning van studenten met financiële drempels of een functiebeperking.

³ In 2011 werd er een eenmalig bedrag van 1 718 000 ter beschikking gesteld om de stabiliteit van de beursbedragen te garanderen. Dit is niet in de tabel opgenomen.

2. METHODOLOGIE

Het is de intentie na te gaan of de Europese en Vlaamse doelstellingen in verband met de internationale mobiliteit in het hoger onderwijs in Vlaanderen worden gehaald en in welke mate het Erasmus-programma hiertoe kan bijdragen.

De indicatoren zijn gekoppeld aan de beleidsnota van de Vlaamse Minister van Onderwijs in 2009⁴ en aan de doelstellingen vooropgezet in het Communiqué van de Ministers van Onderwijs van Leuven/Louvain-La-Neuve⁵ waar, in het kader van het Bologna proces, naast indicatoren en kwantitatieve doelstellingen op lange termijn, ook een aantal doelstellingen op korte termijn zijn voorgesteld.

Buiten de kwantitatieve streefcijfers in verband met de internationale studentenmobiliteit (in het academiejaar 2015-2016 heeft 15% van alle afgestudeerden van een initiële Bachelor of Masteropleiding een internationale leerervaring van minstens drie maanden achter de rug)⁶ werden er door het Vlaams beleid echter geen streefcijfers vastgelegd. Europa heeft als korte termijndoelstelling 3 miljoen Erasmusstudenten in 2013 en als lange termijndoelstelling 20% van alle afgestudeerden uit het hoger onderwijs die in 2020 een internationale leerervaring van minstens 3 maanden of 15 ECTS achter de rug hebben. Naast een aantal kwantitatieve doelstellingen worden er ook een aantal indicatoren opgenomen met betrekking tot de sociale doelstellingen (gelijke kansen, diversiteit etc.) van het Erasmusprogramma. In de studie wordt er nagegaan of er een evenwichtige mobiliteit is tussen universiteiten en hogescholen, tussen de verschillende studiegebieden, tussen de participatie van vrouwen en mannen, tussen inkomende en uitgaande mobiliteit etc.

Bij de keuze van de indicatoren en om een vergelijking te kunnen maken met de beschikbare gegevens op Europees vlak werd *Facts, Figures and Trends, The European Union support for student and staff exchanges and university cooperation*, een jaarlijkse publicatie van de Europese Commissie met gegevens over het Erasmusprogramma, als referentie gebruikt.

Er werd bij het opstellen van de indicatoren rekening gehouden met de definities voor (internationale) mobiliteit die werden vastgelegd in de adviesnota van Flamenco i.v.m. de 20-20-doelstelling m.b.t. de hogeronderwijsmobiliteit⁷ en met de adviesnota's van de VLOR - Raad Hoger Onderwijs in verband met de mobiliteit van studenten⁸ en de stafmobiliteit in het hoger onderwijs in Vlaanderen,⁹ maar ook met de definitie van de minister van Onderwijs, Jeugd, Gelijke Kansen en Brussel in zijn beleidsverklaring.¹⁰ In juli 2012 heeft DGEAC het Managementplan 2013 opgesteld. Aanvankelijk werd dit document niet gebruikt in deze studie, maar later werd het toch opgenomen, gezien het belang van dit document inzake de definiëring van mobiliteit.

⁴ http://www.samenvlaanderen.be/media/upload/vision/30_Onderwijs_2009_2014.pdf

⁵ http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communique%C3%A9_April_2009.pdf

⁶ Smet, P. (2009)

⁷ http://www.flamenco-vzw.be/files/Flamenco_wg%2020-20_adviesnota_mei%202011.pdf

⁸ Raad Hoger Onderwijs (2010)

⁹ Raad Hoger Onderwijs, (2011)

¹⁰ Smet, P., 2009

Om duidelijk te maken hoe de ontwikkelingen verlopen, wordt gebruik gemaakt van reeksen die grafisch worden voorgesteld, zoals bij de Vlaamse Regionale Indicatoren (VRIND)¹¹. Om aan te geven in welke richting de indicator evolueert en of de vooropgestelde doelstelling wordt gehaald of al dan niet haalbaar is, wordt gebruik gemaakt van kleuren (ook geïnspireerd op VRIND). Daarbij staat donkergroen voor doelstellingen die werden gerealiseerd of haalbaar zijn, lichtgroen voor indicatoren die in de goede richting gaan, oranje wanneer er geen verandering is, roze voor doelstellingen die eerder in de tegengestelde richting gaan of moeilijk haalbaar zijn en rood voor een negatieve ontwikkeling.

	Doelstelling gerealiseerd of haalbaar
	Goede richting
	Stabiel of middenpositie
	Eerder in tegengestelde richting of doel moeilijk haalbaar
	Negatieve ontwikkeling, verder van doel

Voor de eerste VLINDER indicatoren werd als startdatum over het algemeen het jaar 2007 genomen omdat het een scharniermoment was voor het Erasmusprogramma. Op 1 januari 2007 ging immers het “Een leven lang leren” (LLP) programma van start: de derde generatie van de Europese communautaire programma’s voor onderwijs en opleiding. In dit programma werden het vroegere Socrates- (nu verdwenen) en Leonardo-programma geïntegreerd. Deze integratie had o.a. tot gevolg dat ook de stages voor hoger onderwijs die vroeger onder het Leonardo da Vinci programma vielen, nu deel gingen uitmaken van Erasmus. Wat de individuele studentenmobiliteit betreft, wordt er daarom vanaf 2007 een onderscheid gemaakt tussen Student Mobility for Study (SMS) en Student Mobility for Placement (SMP). Ook voor de mobiliteit voor personeelsleden van universiteiten en hogescholen zijn er vanaf dat jaar twee acties: acties Staff Mobility for Teaching Assignment (STA) en Staff Mobility for Training (STT). In de toekomst kan een vergelijking worden gemaakt met de behaalde resultaten in de eerste VLINDER.

De indicatoren werden ingedeeld in drie reeksen: de indicatoren rond de mobiliteit van studenten, de indicatoren rond de mobiliteit van docenten en indicatoren rond Erasmus Intensieve Taalcursussen en Intensieve Programma’s. De eerste twee reeksen werden dan nog uitgesplitst in uitgaande (vanuit Vlaanderen naar het buitenland) en inkomende mobiliteit (vanuit het buitenland naar Vlaanderen).

Voor het berekenen van de indicatoren heeft EPOS zich gebaseerd op de bestaande gegevens van het Statistisch Jaarboek van het Vlaams Ministerie voor Onderwijs en Vorming¹² en op de gegevens die EPOS ter beschikking heeft. Wat de mobiliteit van studenten betreft, beperken deze indicatoren zich voorlopig tot de traditionele Erasmusmobiliteit van minimum drie maanden.

Een van de problemen bij het opstellen van de indicatoren is het feit dat ze zo recent mogelijk moeten zijn. Toch is dat niet altijd mogelijk. Epos beschikt wel over vrij recente gegevens (een jaar vertraging) maar deze moeten getoetst worden aan het aantal gediplomeerden, het aantal docenten enz. en deze zijn niet altijd even snel beschikbaar. Dit geldt eveneens voor de vergelijkingen met de Euro-

¹¹ <http://www4.vlaanderen.be/sites/svr/Pages/2012-10-04-vrind2012.aspx>

¹² <http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/2009-2010/voorpublicatie%20statistisch%20jaarboek/voorpublicatie%200910.htm>

pese gemiddelden die zowat twee jaar achterop lopen. Dit verklaart waarom bepaalde grafieken eindigen in het academiejaar 2009-2010 en andere ook slaan op het academiejaar 2010-2011.

3. MOBILITEITSINDICATOREN STUDENTEN

3.1. INDICATOREN VOOR UITGAANDE STUDENTEN

AANDACHTS- GEBIED	INDICATOR	DOELSTELLING(EN)	INSCHATTING
Uitgaande studenten	Deelname afgestudeerden in Vlaanderen aan Erasmusmobiliteit	substantieel bijdragen tot behalen doelstelling: 15% van alle afgestudeerden mobiel in 2015 20% van alle afgestudeerden mobiel in 2020	
HS	Deelname afgestudeerden HS aan Erasmusmobiliteit (Onderscheid SMS – SMP)	Bereiken even hoog percentage als univ.	
Univ.	Deelname afgestudeerden universiteiten aan Erasmusmobiliteit		
Studiegebied	Deelname per studiegebied aan Erasmusmobiliteit Onderscheid SMS-SMP	Evenwichtige verdeling over de studiegebieden - Vergelijking Europa	
Deelnemende instellingen	Aantal deelnemende instellingen	Alle “ambtshalve geregistreerde HOI” voor initieel hoger onderwijs	
Landen van bestemming	Keuze van de landen van bestemming Onderscheid SMS-SMP	Evenwichtige verdeling van de uitgaande mobiliteit over de verschillende gastlanden	
Duur	Gemiddelde duur / behaalde ECTS SMS/SMP mobiliteit		
Niveau van de studies	Deelname studenten op bachelor, master en doctoraatsniveau	Evenwichtige verdeling van de mobiliteit over de verschillende niveaus	
Leeftijd	Gemiddelde leeftijd studenten		
Erasmus-beurs	Bedrag gemiddelde SMS beurs Bedrag gemiddelde SMP beurs	Stabilisering van de gemiddelde mobiliteitsbeurzen	
	Aantal Erasmusstudenten met zero-beurs		
Gelijke kansen en gender balance	Deelname beursstudenten aan Erasmusmobiliteit	Evenwichtige verdeling beursstudenten en niet beursstudenten	
	Deelname van studenten met een functiebeperking aan Erasmusmobiliteit	Evenwichtige verdeling valide studenten en studenten met een functiebeperking	
	Deelname mannen en vrouwen aan Erasmusmobiliteit SMS en SMP HS en universiteit	Evenwichtige deelname mannen en vrouwen aan Erasmusmobiliteit	
Erkenning	Aantal erkende credits SMS	Alle geslaagde OLO's erkend	
	% erkende credits SMP -	Stageperiode erkend	
Problemen	Studenten met problemen bij terugkeer SMS -	Maximum 20% studenten met problemen	
	Studenten met problemen bij terugkeer SMP	Maximum 20% studenten met problemen	
Onderwijs-taal werktal	Onderwijstaal / werktal studenten	80% van de studenten volgen minstens een deel van de cursussen of werken in de taal van het gastland	
Tevredenheid	Tevredenheid Erasmusstudenten bij terugkeer SMS-SMP	Minstens 95% van de studenten is tevreden of zeer tevreden bij terugkeer	
Openheid	Bereidheid om in een ander land van de EU te werken	Studenten zijn meer gemotiveerd om in een ander land te gaan werken	
Tewerkstelling	Kansen op de arbeidsmarkt SMS	Studenten hebben betere kansen op de arbeidsmarkt dankzij SMS Erasmusmobiliteit	
	Kansen op de arbeidsmarkt SMP	Studenten hebben betere kansen op de arbeidsmarkt dankzij SMP Erasmusmobiliteit	

Legende

	Doelstelling gerealiseerd of haalbaar
	Goede richting
	Stabiel of middenpositie
	Eerder in tegengestelde richting of doel moeilijk haalbaar
	Negatieve ontwikkeling, verder van doel

3.1.1. Mobiliteitsindicator voor alle studenten hoger onderwijs in Vlaanderen

Indicator: Deelname aan de Erasmusmobiliteit

Doelstelling: De Erasmusmobiliteit levert een substantiële bijdrage tot het behalen van de Vlaamse en Europese beleidsdoelstelling dat in 2015 15% en in 2020 20% van alle afgestudeerden een buitenlandse leerervaring zou hebben van minstens drie maanden.

Definitie van de internationale mobiliteit

In de beleidsnota van Minister Smet 2009-2014 'Samen grenzen verleggen voor elk talent'¹³ stelt hij dat "het aangewezen [is] dat op het einde van het academiejaar 2015-2016 15% van de afgestudeerden in een initiële bachelor- of masteropleiding een buitenlandse leerervaring van minstens drie maanden bezit." Wij wensen er hier wel op te wijzen dat deze doelstelling niet alleen de traditionele Erasmusmobiliteit betreft, maar ook andere mobiliteiten van minimum drie maanden zoals de mobiliteit in het kader van UOS (universitaire ontwikkelingssamenwerking)¹⁴, Erasmus Mundus¹⁵ en andere vormen van verticale en horizontale mobiliteit. Alhoewel deze doelstelling niet alleen door de Erasmusmobiliteit moet worden gehaald, kan de studentenmobiliteit binnen het Erasmusprogramma hier een substantiële bijdrage toe leveren. Volgens een bevraging van het departement Onderwijs en Vorming zou de Erasmusmobiliteit instaan voor ongeveer 70% van de internationale mobiliteit¹⁶.

Het Communiqué van Leuven/ Louvain-la-Neuve verwijst niet naar de duur van de mobiliteit maar stelt slechts dat in 2020 20% van alle afgestudeerden een studie- of stageperiode in het buitenland zou moeten doorbrengen. In het Managementplan van DG Education and Culture 2013¹⁷ werd deze doelstelling duidelijker geëxpliciteerd:

"By 2020, an EU average of at least 20 % of higher education graduates should have had a period of higher education-related study or training (including work placements) abroad of at least 3 months or 15 ECTS¹⁸."

Hieruit blijkt dat alleen de afgestudeerden die minimum 3 maanden in het buitenland hebben gestudeerd of stage hebben gelopen of ten minste 15 ECTS credits hebben verkregen voor hun buitenlandse studie- of stageverblijf in aanmerking komen voor de berekening van de 20% doelstelling.

De adviesnota van Flamenco¹⁹ stelde eveneens dat er een aantal elementen noodzakelijk zijn om te kunnen spreken van internationale mobiliteit: het moet gaan om **credit mobility** waar de student credits voor kan verwerven en die **gevalideerd** wordt via een evaluatie in het kader van een opleiding

¹³ http://www.samenvlaanderen.be/media/upload/vision/30_Onderwijs_2009_2014.pdf

¹⁴ <http://www.vliruos.be/>

¹⁵ http://ec.europa.eu/education/external-relation-programmes/doc72_en.htm

¹⁶ Rekenhof (2012)

¹⁷ European Commission (2012b)

¹⁸ European Commission (2012b)

¹⁹ Flamenco (2012)

of opleidingsonderdeel. De adviesnota gaf ook expliciet aan dat alleen fysieke mobiliteit in aanmerking komt (geen internationalisation@home).

Het advies spreekt over credit mobility en definieert deze als volgt:

“Wanneer een student op individuele basis, per studiecycclus minimum 15 credits heeft verworven of minder dan 15 credits heeft verworven tijdens een verblijf in het buitenland van 3 onafgebroken maanden²⁰”.

Omdat de traditionele Erasmusmobiliteit zowel voor studie- als voor stagedoeleinden altijd minimum 3 en maximum 12 maanden omvat, vallen alle Erasmusstudenten onder deze definitie.

Zowel bachelor-, master- als doctoraatsstudenten kunnen deelnemen aan de Erasmusmobiliteit, maar doctoraatsstudenten worden vaak niet meegerekend in het totale aantal Erasmusmobiliteiten. Alhoewel de mobiliteit van doctorandi binnen het Erasmusprogramma slechts een kleine groep omvat, dient men toch voorzichtig te zijn met deze benadering. De VLOR had er in zijn bespreking van de mobiliteitsindicatoren²¹ van de BFUG²² reeds in 2010 op gewezen²³ dat er heel wat mobiliteit niet meetelt in de berekening van de 20%.

Berekening van de mobiliteit van studenten

Er bestaat heel wat discussie over de manier waarop de internationale mobiliteit van studenten wordt berekend.

In de adviesnota van Flamenco i.v.m. de doelstellingen van de hogeronderwijsmobiliteit wordt aanbevolen om de mobiliteit te meten “ (1) op het moment van de vraag van de meting; (2) bij het aantal net afgestudeerden binnen de diverse studiecycli (bachelor, master, PhD). Voorbeeld: voor een stand van zaken in 2012 zal worden gemeten bij de afgestudeerden van het academiejaar 2010 – 2011.” Alhoewel deze manier van meten methodologisch de meest correcte is, verkiest het agentschap nu reeds een indicator voor te stellen aan de hand van enerzijds de gegevens van Erasmusmobiliteit waarover het agentschap beschikt en anderzijds aan de hand van het Statistisch Jaarboek van het Ministerie van Onderwijs en Vorming waarin het aantal einddiploma’s dat werd uitgereikt, wordt weergegeven²⁴. In de toekomst kan er worden overgegaan tot een methodologisch correctere vorm van meten, zoals voorgesteld door Flamenco, maar omdat voorlopig de instrumenten hiervoor niet aanwezig zijn, is men aangewezen op een meer benaderende vorm van het berekenen van de Erasmusstudentenmobiliteit.

Het mobiliteitspercentage van de afgestudeerden zal gemeten worden met als teller het aantal Vlaamse Erasmusstudenten van een bepaald academiejaar en als noemer het aantal afgestudeerden (einddiploma’s²⁵) van datzelfde jaar. Alhoewel deze methodologie misschien niet de meest correcte

²⁰ Flamenco (2012)

²¹ Eurydice (2010)

²² Bologna Follow Up Group

²³ Hoge Raad Onderwijs-VLOR, 2010

²⁴ http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/2009-2010/statistisch%20jaarboek%202009-2010/Statistisch_Jaarboek_2009-2010_Pagina_509-553.pdf

²⁵ De afgestudeerden met een einddiploma zijn de afgestudeerden van de professionele Bachelor en de afgestudeerden met een initieel Masterdiploma.

is omdat de mobiliteit voor een aantal studenten niet wordt gemeten in het jaar van afstuderen, is het momenteel de enige waarvoor de gegevens beschikbaar zijn.

Er wordt daarbij uitgegaan van het feit dat de meeste studenten in het verleden slechts één maal mobiel waren binnen het Erasmusprogramma²⁶. Alhoewel er momenteel nog bijna geen studenten zijn die zowel hebben deelgenomen aan een Erasmusmobiliteit voor studiedoeleinden (SMS) als voor stage (SMP), zal dit in de toekomst waarschijnlijk vaker voorkomen en dienen deze studenten in mindering te worden gebracht bij het totaal aantal Erasmusmobiliteiten en dit in het jaar waar zij een tweede maal aan een mobiliteit deelnemen.

De indicator heeft immers als bedoeling **het percentage afgestudeerden** te meten die mobiel zijn geweest en **niet het aantal mobiliteiten**.

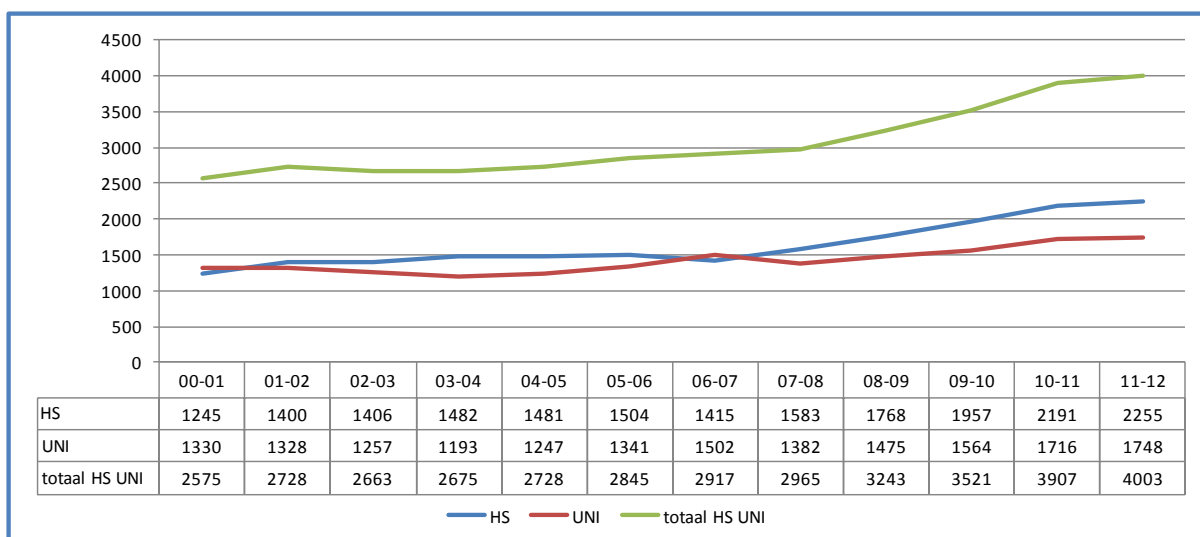
Zo waren er tijdens het academiejaar 2009-2010 3.517 studenten mobiel binnen het Erasmusprogramma. Datzelfde academiejaar werden 34.724 einddiploma's uitgereikt (totaal aantal studenten – Belgen en niet Belgen). Dit betekent dat 10,13 % van alle afgestudeerden van het hoger onderwijs mobiel waren binnen het Erasmusprogramma. 8,6% van alle gediplomeerden waren mobiel voor studiedoeleinden en 1,6% voor stagedoeleinden. In het academiejaar 2010-2011 steeg de participatiegraad van studenten aan de Erasmusmobiliteit tot 10,59%: 8,85% nam deel aan de studentenmobiliteit voor studiedoeleinden en 1,74% aan de mobiliteit voor stagedoeleinden. Er waren dat jaar 36.663 afgestudeerden aan hogescholen en universiteiten en in hetzelfde academiejaar namen 3907 studenten deel aan de Erasmusmobiliteit.

Bespreking van de indicator

Zoals blijkt uit de onderstaande grafiek is de Erasmusmobiliteit in de periode 2000-2012 met uitzondering van het academiejaar 2002-2003 gestaag blijven stijgen. De stijging is vooral vanaf het academiejaar 2007-2008 toe te schrijven aan de stijging van het aantal hogeschoolstudenten. In dezelfde periode steeg echter ook het aantal studenten in het hoger onderwijs en dus ook van het aantal afgestudeerden.

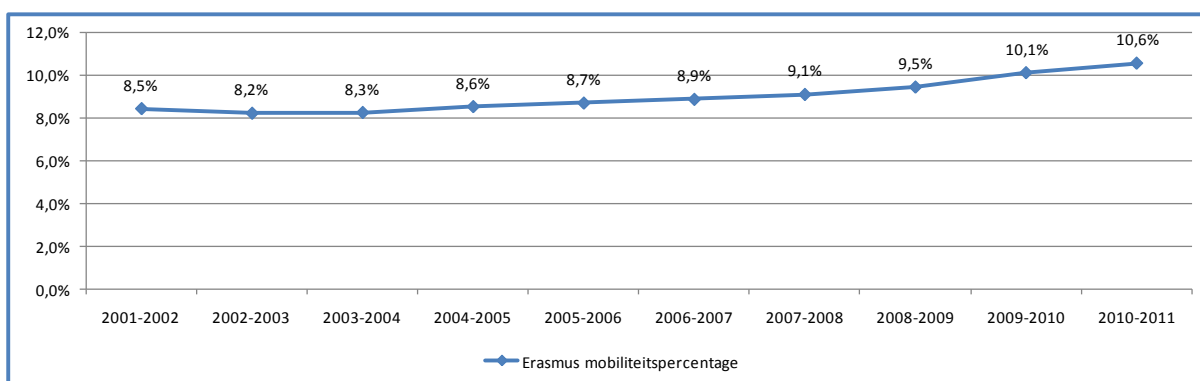
Toch is ook het Erasmusmobiliteitspercentage blijven stijgen. Zoals blijkt uit de onderstaande grafiek is er na een lichte daling in het academiejaar 2002-2003 (zowel absoluut als qua percentage van het aantal afgestudeerden) een gestage en bijna constante stijging geweest van de totale Erasmusmobiliteit.

²⁶ Tot 2007 was slechts één Erasmusmobiliteit mogelijk. Sinds 2007-2008 was het mogelijk één maal mobiel te zijn voor studiedoeleinden en één maal voor stagedoeleinden. Momenteel kunnen studenten aan meer dan één mobiliteit voor studiedoeleinden of stagedoeleinden deelnemen maar ze kunnen maximum één beurs voor studiedoeleinden en één voor stagedoeleinden ontvangen.

Figuur 2: Evolutie Erasmusstudentenmobiliteit vanaf 2000-2001

Bij het bespreken van de series van de Erasmusstudentenmobiliteit dient men er rekening mee te houden dat vanaf het academiejaar 2007-2008 de studenten ook mobiel konden zijn binnen Erasmus om een stage te lopen in het buitenland. Dit heeft vooral een positieve impact gehad op de deelname van hogeschoolstudenten aan de Erasmusmobiliteit.

Figuur 3: Evolutie Erasmusmobiliteitspercentage

Uit een aantal bevragingen bij hoger onderwijsinstellingen blijkt dat ongeveer 70% van de totale mobiliteit Erasmusmobiliteit bedraagt. Indien de Erasmusmobiliteit inderdaad instaat voor 70% van de totale mobiliteit, zoals ook aangegeven door het Rekenhof²⁷, dan zouden er in het academiejaar 2009-2010 5030 studenten mobiel geweest zijn en in het academiejaar 2010-2011 5581 studenten. Dit zou betekenen dat in 2009-2010 14,5% van de afgestudeerden mobiel was en in 2010-2011 15,1%. Indien deze inschatting klopt dan kan men stellen **dat de doelstelling voor 2015 reeds in 2010-2011 werd gehaald.**

²⁷ Rekenhof (2012)

Vergelijking met Europa

De ministers van onderwijs hebben, in het kader van het Bologna proces, als doelstelling gesteld dat tegen 2020 20% van alle 'afgestudeerden' een buitenlandse leerervaring moet hebben. In Vlaanderen is die doelstelling vertaald in 15% tegen 2015. Het is onduidelijk welke rol Erasmusmobiliteit heeft in het behalen van deze doelstelling. Bovendien is ook de definitie van wat als een afgestudeerde telt, niet eenduidig. Vandaar ook dat de verschillende studies die gepubliceerd zijn over het aantal Erasmusstudenten verschillende criteria hanteren. De Europese Commissie berekent het percentage van het aantal afgestudeerden die een Erasmuservaring hebben op een andere manier dan dat in deze studie gebeurt.

Volgens de Europese Commissie waren tijdens het academiejaar 2009-2010 4,51% van de afgestudeerden in Europa mobiel. Daarvan waren er 3,76% mobiel voor studiedoeleinden en 0,75% voor stagedoeleinden. In het academiejaar 2010-2011 bedroeg het gemiddelde voor de EU 4,5%²⁸. Onder de hier gehanteerde definitie van afgestudeerden worden allerlei soorten diploma's (professionele bachelors, academische bachelors, bachelor-na bachelors, initiële masters, master-na masters etc.) gerekend die aan de hogeronderwijsinstellingen worden uitgereikt. Dit houdt onder meer in dat personen die zowel een bachelor, master als master na master-diploma halen doorheen hun carrière ten onrechte drie keer worden meegeteld voor het aantal studenten die een buitenlandse leerervaring hebben, namelijk in die jaren waarin ze hun diploma's halen.

Indien het aantal in Vlaanderen afgestudeerden met een Erasmuservaring via deze definitie wordt berekend, blijkt dat er in 2009-2010 6,3% van de Vlaamse afgestudeerden aan Erasmus heeft deelgenomen. Deze lage cijfers zijn het gevolg van het feit dat een groot aantal studenten meer dan één diploma behaalt.

Volgens onze berekeningen ligt het aantal afgestudeerden die een Erasmuservaring hebben gehad, veel hoger. Zo waren tijdens het academiejaar 2009-2010 10,13 % van de in Vlaanderen afgestudeerden mobiel. Daarvan waren 8,57% mobiel voor studiedoeleinden en 1,56% voor stagedoeleinden. In academiejaar 2010-2011 bedroeg het gemiddelde voor Vlaanderen 10,59% van de afgestudeerden: 8,85% voor studiedoeleinden en 1,74 % aan de mobiliteit voor stagedoeleinden²⁹. Bij deze berekeningen wordt het aantal Erasmusstudenten gedeeld door het aantal studenten die dat jaar een professionele bachelor of een initiële master behaalden. Deze rekenwijze is gebaseerd op de teksten van de Europese Commissie³⁰, op het Communiqué van Leuven/Louvain-la-neuve³¹ en op het Communiqué van Boekarest³² waar wordt verwezen naar één leerervaring in het buitenland voor iedere afgestudeerde van het hoger onderwijs (en niet op ieder niveau).

²⁸ European Commission –DGEAC (2012). *Erasmus – Facts, Figures & Trends, The European Union support for student and staff exchanges and university cooperation in 2010-2011*. Brussels: European Union

²⁹ Percentages voor Europa zijn niet afzonderlijk beschikbaar voor SMS en SMP voor het academiejaar 2010-2011.

³⁰ European Commission (2012b)

³¹ Bologna Proces (2009). Leuven/Louvain la Neuve Communiqué

³² Bologna Proces (2012). Bucharest Communiqué

3.1.2. Mobiliteitsindicator universiteitsstudenten

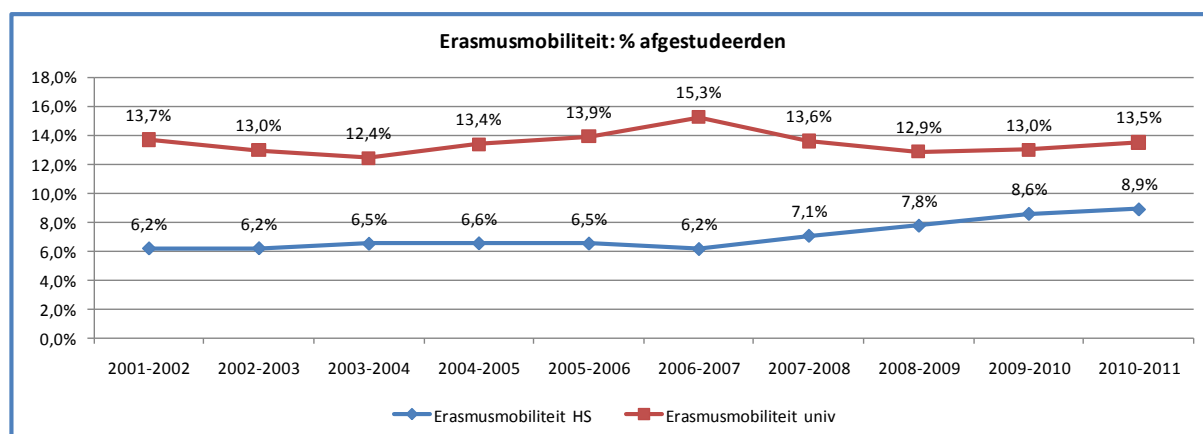
Indicator: Deelname universiteitsstudenten aan de Erasmusmobiliteit

Doelstelling: Substantiële bijdrage leveren tot het behalen van de Vlaamse en Europese beleidsdoelstellingen i.v.m. met de mobiliteit van studenten.

Berekening van de indicator: Aantal universitaire deelnemers aan de Erasmusmobiliteit tijdens een bepaald academiejaar als percentage van het totaal aantal universitaire einddiploma's in datzelfde academiejaar.

De mobiliteitsindicator voor de universiteitsstudenten wordt berekend op basis van het aantal einddiploma's dat wordt uitgereikt door de universiteiten. Dit betekent dat er geen rekening wordt gehouden met de academische bachelors, de MANAMA's, de aanvullende opleidingen, de specialisaties en doctoraten zodat iedere student idealiter slechts één maal in rekening wordt gebracht.

Men dient er nu reeds rekening mee te houden dat in de toekomst het aantal afgestudeerden van de universiteit drastisch zal stijgen omwille van de integratie van de academiserende opleidingen in de universiteiten. Het is mogelijk dat de indicator voor de mobiliteit van de universiteiten op dat ogenblik een verkeerd beeld geeft omwille van de gebruikte methodologie. Het percentage studenten wordt immers gemeten op het ogenblik van de mobiliteit en niet op het ogenblik van afstuderen.

Figuur 4: Evolutie Erasmusmobiliteit – percentage afgestudeerden hogescholen en universiteiten

Zoals blijkt uit de bovenstaande grafieken (2, 4) vertoont de participatie van universiteitsstudenten aan de Erasmusmobiliteit een vrij fluctuerend patroon. Na een daling in de academiejaren 2002-2003 en 2003-2004 steeg de participatiegraad aan de Erasmusmobiliteit opnieuw. In het academiejaar 2006-2007 waren niet minder dan 15,3% van het aantal universitair afgestudeerden mobiel binnen het Erasmusprogramma. Het percentage afgestudeerden dat mobiel was met een Erasmusbeurs is in de twee daaropvolgende academiejaren aanzienlijk gedaald (tot 12,9%) om in het laatste academiejaar (2010-2011) opnieuw te stijgen tot 13,5%.

Het is mogelijk dat andere vormen van internationale mobiliteit zoals de VLIR UOS beurzen, Erasmus Mundus etc. een rol spelen bij de daling van de Erasmusmobiliteit maar het zou toch de moeite lonen om ook andere oorzaken van deze daling na te gaan.

Het is niet verwonderlijk dat de universiteitsstudenten vooral kiezen voor de Erasmusmobiliteit voor studies (SMS). Inderdaad 12,8% van de universiteitsstudenten koos in 2009-2010 voor deze vorm van mobiliteit terwijl op dat ogenblik slechts 0,2% een Erasmusmobiliteit voor stage deed (SMP). In het academiejaar 2010-2011 was 13,1% van de universitair afgestudeerden mobiel voor studiedoeleinden en 0,4% voor stagedoeleinden.

Uitgaande van de veronderstelling dat de Erasmusmobiliteit instaat voor 70% van de internationale mobiliteit in Vlaanderen, zouden er **in het academiejaar 2010-2011 2451 van de studenten (19% van de afgestudeerden) mobiel zijn geweest**. Dit zou kunnen aantonen dat de doelstelling al gehaald is, maar toch dient de nodige voorzichtigheid aan de dag te worden gelegd vermits de aanname dat Erasmusmobiliteit 70% van de totale mobiliteit betreft slechts een hypothese is.

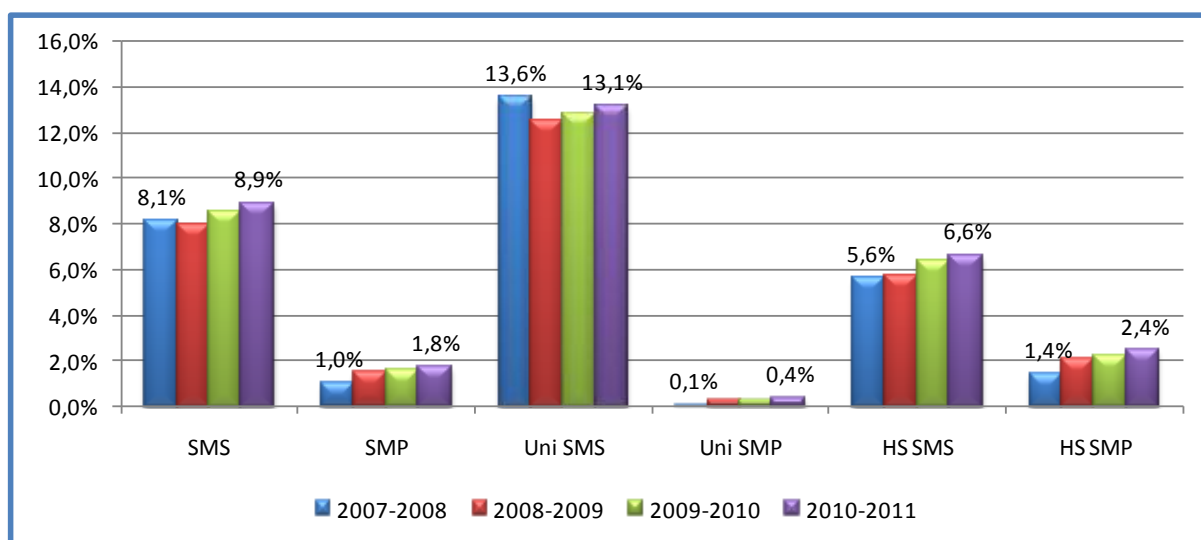
3.1.3. Mobiliteitsindicator hogeschoolstudenten

Indicator: Deelname hogeschoolstudenten aan de Erasmusmobiliteit

Doelstelling: Substantieel bijdragen aan de Vlaamse en Europese beleidsdoelstellingen voor 2015 en 2020. Het bereiken van hetzelfde percentage deelnemers aan de Erasmusmobiliteit als de universiteiten.

Berekening: Aantal deelnemers van hogescholen aan de Erasmusmobiliteit tijdens een bepaald academiejaar als percentage van het totaal aantal einddiploma's van de hogescholen in datzelfde academiejaar.

Voor de hogescholen wordt het percentage berekend op basis van het aantal einddiploma's (professionele bachelors en academische masters) zonder rekening te houden met BANABA³³s, voortgezette opleidingen, specialisaties enz.

Figuur 5: participatie SMS-SMP aan de hogescholen en universiteiten

Omwille van integratie van de academiserende opleidingen in de universiteiten zal het aantal afgestudeerden van de hogescholen aanzienlijk dalen. Ook hier dient men rekening te houden met deze

³³ Bachelor na Bachelor

ontwikkeling bij het berekenen van de participatiegraad van de hogescholen en zal er waarschijnlijk moeten bijgestuurd worden bij de berekening van de participatiegraad.

In het academiejaar 2009-2010 waren 8,6% van alle gediplomeerden van de hogescholen mobiel binnen het Erasmusprogramma. Het is opvallend dat de participatiegraad in de Erasmusmobiliteit van de hogeschoolstudenten gedurende jaren rond de 6,2% fluctueerde en dat er een duidelijke stijging wordt waargenomen vanaf het academiejaar 2007-2008 wanneer studenten ook aan de Erasmusmobiliteit kunnen deelnemen voor stagedoeleinden. Het is ook niet verwonderlijk dat de deelname aan de Erasmusmobiliteit voor stagedoeleinden in de hogescholen aanzienlijk hoger ligt dan aan de universiteiten. 6,3% van de studenten was in 2009-2010 mobiel voor studiedoeleinden en 2,3% voor stagedoeleinden. In het academiejaar 2010-2011 was 6,6% van de afgestudeerden van de hogeschoolstudenten mobiel voor studiedoeleinden en 2,4% voor stagedoeleinden.

Als de hypothese klopt dat Erasmusmobiliteit instaat voor 70% van de totale studentenmobiliteit, dan zouden er in het academiejaar 2010-2011 3130 hogeschoolstudenten mobiel zijn geweest (12,9% van de afgestudeerden). Sinds de invoering van de Erasmusmobiliteit voor stagedoeleinden steeg het percentage afgestudeerden dat had deelgenomen aan de Erasmusmobiliteit van 6,2% in het academiejaar 2006-2007 naar 8,9 % in het academiejaar 2010-2011. Indien deze stijging wordt aangehouden dan kan ook voor de hogeschoolstudenten de doelstelling van 15% internationale mobiliteit in het academiejaar 2015-2016 gehaald worden.

3.1.4. Mobiliteitsindicator voor studenten per studiegebied

Indicator : Deelname aan de Erasmusmobiliteit per studiegebied.

Doelstelling: Een evenwichtige deelname aan de Erasmusmobiliteit in alle studiegebieden

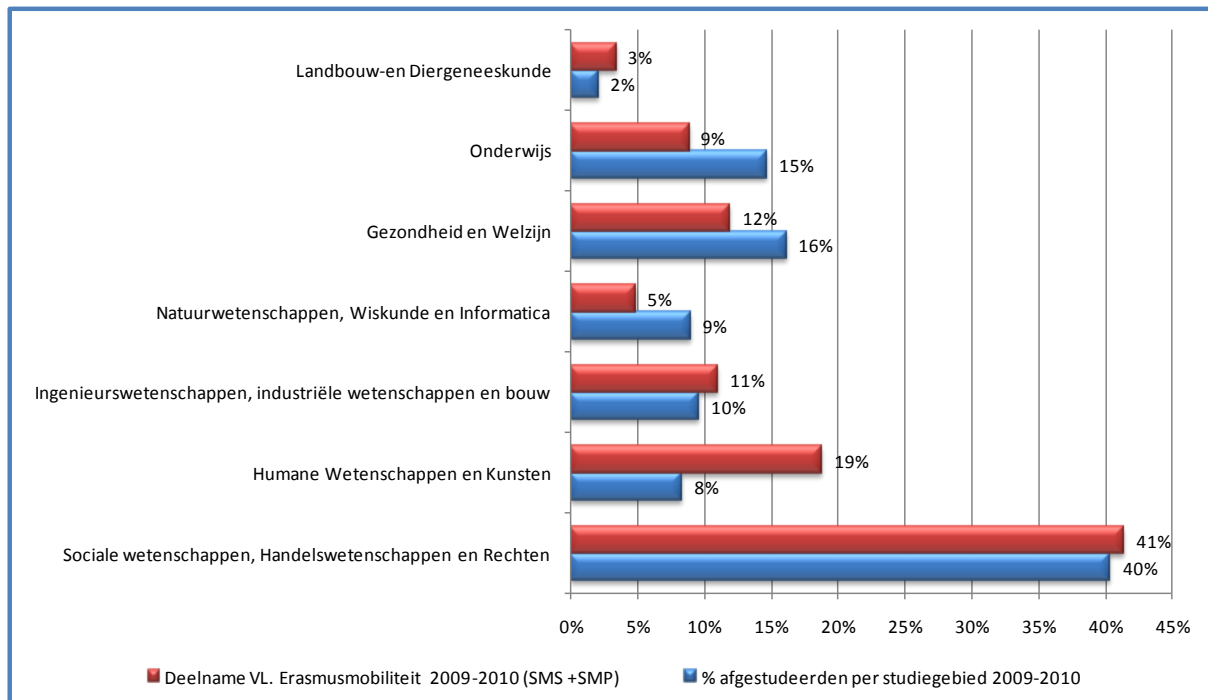
Berekening: Het percentage Erasmusmobiliteiten per studiegebied vergeleken met het percentage afgestudeerden per studiegebied.

Reeds in het Communiqué van Leuven vroegen de Ministers van Onderwijs aan de BFUG om na te gaan hoe men kon komen tot een meer evenwichtige mobiliteit.

Indien Vlaanderen de voorgestelde doelstellingen wil halen, dan dienen alle studiegebieden mee te werken aan de studentenmobiliteit. Niet alleen in Vlaanderen maar overal in Europa zijn de studenten Handelswetenschappen en Bedrijfskunde en de studenten Taal en Letterkunde goed vertegenwoordigd en zijn de studenten van het studiegebied Onderwijs ondervertegenwoordigd. De ondervertegenwoordiging van de studenten Onderwijs is deels te verklaren door de andere internationaliseringsmogelijkheden die bestaan binnen de onderwijsopleidingen. De mobiliteitsindicator per studiegebied zal niet alleen deze evolutie in kaart brengen, maar kan ook een aanzet bieden om de participatie in de ondervertegenwoordigde studiegebieden te verhogen. In het academiejaar 2009-2010 werd voor 6,5% van de studenten aangegeven dat het studiegebied ongekend was³⁴. Daarom werden

³⁴ Het vrij grote aantal deelnemers aan de Erasmusmobiliteit waarvoor het studiegebied ongekend is, is te wijten aan het feit dat in academiejaar 2007-2008 de voordien gebruikte Erasmuscodes vervangen werden door de ISCED-codes en niet iedereen is al vertrouwd met de nieuwe codes.

de bovenstaande percentages berekend op het aantal studenten waarvan het studiegebied gekend was (3.326).

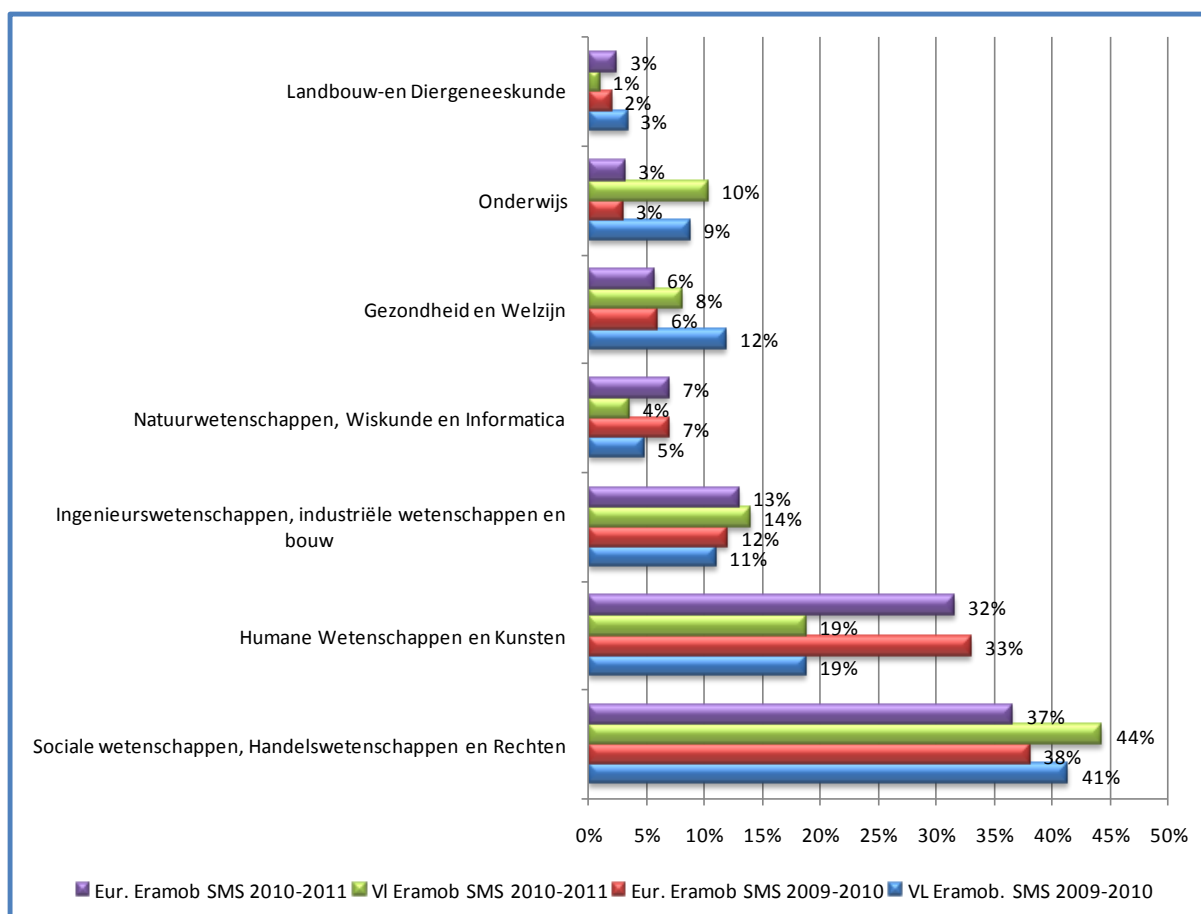

Figuur 6: Verhouding afgestudeerden en deelnemers aan de Erasmusmobiliteit per studiegebied

Zoals blijkt uit de bovenstaande grafiek zijn vooral de studenten uit de humane wetenschappen en kunsten oververtegenwoordigd in de Erasmusmobiliteit (19% van alle mobiliteiten komen uit dit studiegebied t.o.v. 8% van de afgestudeerden). Ook studenten sociale wetenschappen, handelswetenschappen en rechten, studenten ingenieurswetenschappen, industriële wetenschappen en bouw en de studenten landbouw en diergeneeskunde zijn enigszins oververtegenwoordigd. Daartegenover zijn de studiegebieden onderwijs, gezondheid en welzijn en natuurwetenschappen, wiskunde en informatica ondervertegenwoordigd.

Hierbij dient opgemerkt dat het onderscheid tussen ingenieurswetenschappen en wetenschappen niet altijd heel duidelijk is bij de statistieken van de afgestudeerden. Ook komt het studiegebied “Diensten” niet voor in Vlaanderen en worden de meeste van deze studenten opgeleid binnen het studiegebied Handelswetenschappen. De studenten die in de dienstensector een stage hebben gelopen, werden daarom toegevoegd aan het studiegebied Handelswetenschappen.

Het is ook interessant om de deelnemers per studiegebied aan de Erasmusmobiliteit voor studie-doelinden te vergelijken met deze in Europa. Ook hier werd bij de berekening van de percentages enkel rekening gehouden met de studenten waarvoor het studiegebied gekend was.

Figuur 7: Deelnemers aan de SMS-mobiliteit per studiegebied in Vlaanderen en Europa

Zoals blijkt uit de bovenstaande grafiek is het best vertegenwoordigde studiegebied in Vlaanderen en in Europa het studiegebied sociale wetenschappen, handelswetenschappen en rechten. In 2009-2010 kwamen niet minder dan 41% van de Vlaamse SMS-studenten uit dit studiegebied, hoger dan het percentage in Europa (38%). In 2010-2011 steeg dit percentage in Vlaanderen tot 44% terwijl het in Europa lichtjes daalde tot 37%. Omdat het studiegebied diensten in Vlaanderen niet voorkomt werd het Europees percentage voor dit studiegebied toegevoegd aan het studiegebied sociale wetenschappen, handelswetenschappen en rechten. Het studiegebied humane wetenschappen en kunsten is in Europa echter veel meer vertegenwoordigd (33% in 2009-2010, 32% in 2010-2011) dan in Vlaanderen (19% zowel in 2009-2010 als in 2010-2011).

De mobiliteit van de studenten van het studiegebied ingenieurswetenschappen, industriële wetenschappen en bouw is in Vlaanderen (11% in 2009-2010, 13% in 2010-2011) te vergelijken met de mobiliteit van de studenten in dat studiegebied in Europa (12% in 2009-2010, 14% in 2010-2011). Daartegenover zijn er in Vlaanderen veel minder studenten natuurwetenschappen mobiel (4,6% in 2009-2010, 4% in 2010-2011) dan in Europa (7% in beide academiejaren).

Alhoewel de studiegebieden gezondheid en welzijn en onderwijs in Vlaanderen qua Erasmusmobiliteit ondervertegenwoordigd zijn tegenover het percentage afgestudeerden, doet Vlaanderen het toch veel beter (respectievelijk 11% en 10% in 2009-2010 en 8% en 10% in 2010-2011) dan het gemiddelde in Europa (respectievelijk 6% en 3% in 2009-2010 en in 2010-2011). De participatie van landbouw en diergeneeskunde schommelt in Vlaanderen tussen 3% en 1% en ligt in Europa op 2%. Ook het studiegebied van diensten is in Europa vertegenwoordigd door 2% à 3% van de studenten.

Zoals reeds eerder gesteld, komt dit studiegebied in Vlaanderen in feite niet voor en is het een onderdeel van het studiegebied handelswetenschappen en bedrijfskunde vandaar dat in deze vergelijking dit studiegebied eveneens werd toegevoegd aan het studiegebied sociale wetenschappen, handelswetenschappen en rechten.

3.1.5. Mobiliteitsindicator deelnemende instellingen

Indicator: het percentage ambtshalve geregistreerde hogeronderwijsinstellingen voor initieel onderwijs dat actief deelneemt aan de Erasmusmobiliteit.

Doelstelling: Alle ambtshalve geregistreerde hogeronderwijsinstellingen voor initieel onderwijs hebben een Erasmuscharter en participeren aan de Erasmusmobiliteit.

Alle “ambtshalve geregistreerde hogeronderwijsinstellingen”³⁵ voor **initieel** hoger onderwijs (31)³⁶ zijn houder van een EUC (Erasmus University Charter). In het academiejaar 2009-2010 namen 30 instellingen deel aan de Erasmusstudentenmobiliteit. Deze 30 instellingen participeerden allemaal aan de Erasmusmobiliteit voor studies terwijl slechts 20 instellingen (vooral hogescholen) deelnamen aan de Erasmusmobiliteit voor stages.

In de academiejaren 2007-2008 en 2008-2009 namen respectievelijk 29 en 27 instellingen deel aan de Erasmusstudentenmobiliteit. In het academiejaar 2007-2008 namen alle 29 instellingen deel aan de mobiliteit voor studiedoeleinden (SMS) en 22 voor stagedoeleinden (SMP). In het academiejaar 2008-2009 waren dat 27 instellingen voor SMS en 21 voor SMP.

In het management plan voor 2013³⁷ stelt de Europese Commissie dat zij het aantal participerende hogeronderwijsinstellingen van 4656 naar 4900 wil opdrijven. Zoals de Commissie echter zelf vaststelde is het gevaarlijk om hier kwantitatieve doelstellingen te vermelden omdat het aantal hogeronderwijsinstellingen in Europa soms daalt omwille van fusies.

3.1.6. Mobiliteitsindicatoren landen van bestemming

Indicatoren:

- 1) De top 5 landen voor de globale Erasmusmobiliteit in een bepaald academiejaar - % studenten die voor een bepaald land kiezen om er te studeren of stage te lopen;

³⁵ Dit zijn de zogenaamde traditionele hogeronderwijsinstellingen. De meerderheid van deze instellingen was reeds door de overheid erkend voor de invoering van de bachelor-masterstructuur. Deze instellingen kunnen voor hun onderwijs en onderzoek op overheidsfinanciering rekenen.

Het gaat om: hogescholen, universiteiten, de andere ambtshalve geregistreerde instellingen zoals instellingen voor postinitieel onderwijs (bv. Vlerick Leuven Gent Management School), en de Faculteit voor Protestantse Godgeleerdheid Brussel en de Evangelische Theologische Faculteit Heverlee.
<http://www.hogeronderwijsregister.be/het-hoger-onderwijs/de-instellingen>

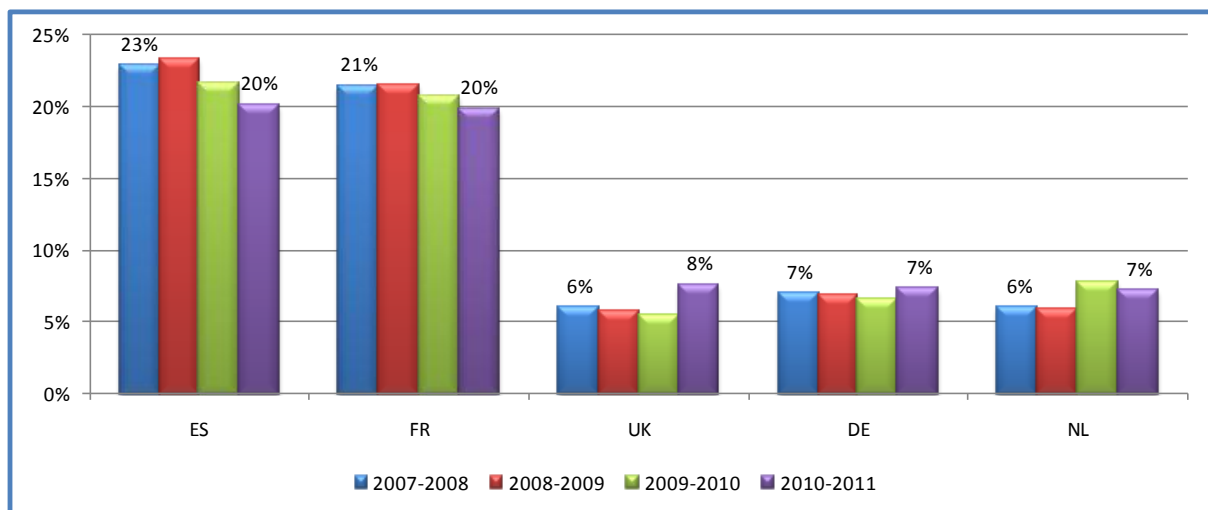
³⁶ Bij de start van het LLP programma waren er 32 EUC-houders in Vlaanderen. Ingevolge de fusie van Sint Lukas Hogeschool Brussel met de Hogeschool voor Wetenschappen en Kunst in 2011, zijn er nu nog 31 EUC-houders.

³⁷ Europese Commissie (2012, b)

- 2) De top 5 bestemmingen voor SMS in een bepaald academiejaar - % studenten die voor een bepaald land kiezen om er te studeren;
- 3) De top 5 bestemmingen voor SMP in een bepaald academiejaar - % studenten die voor een bepaald land kiezen om er stage te lopen.

Doelstelling: Evenwichtige verdeling van de mobiliteit over de verschillende gastlanden.

Zoals blijkt uit de onderstaande grafiek met de 5 meest populaire bestemmingen van de laatste zes jaar, is Spanje nog altijd de topbestemming, maar doet er zich een sterke inhaalbeweging voor in het voordeel van Frankrijk. Voor Nederland en het Verenigd Koninkrijk stelt men een belangrijke stijging vast van respectievelijk 5% en 6% in 2005-2006 naar 7% en 8% in 2010-2011. Over de jaren heen kiezen 7% van de Erasmusstudenten voor Duitsland. Italië werd in 2010-2011 uit de top 5 verdreven door het Verenigd Koninkrijk.

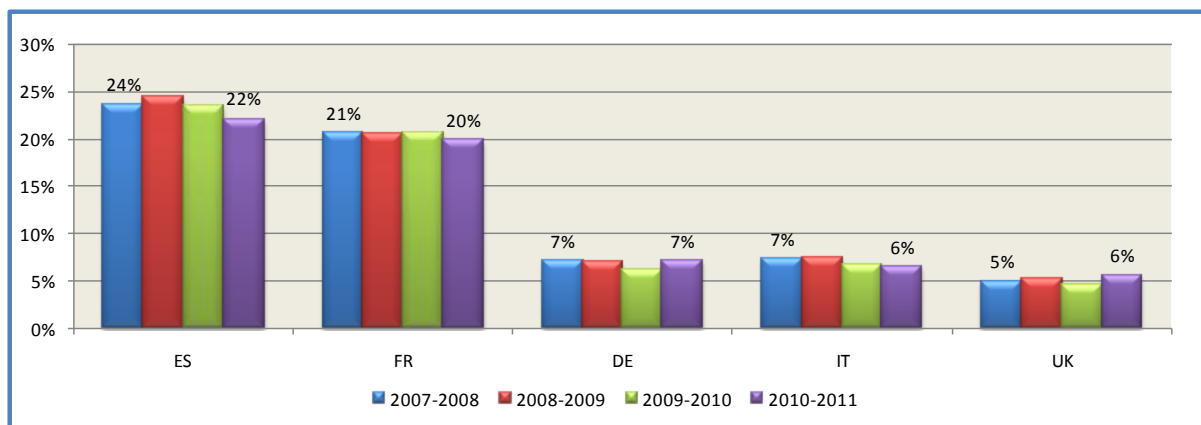
Figuur 8: Top 5 Landen van bestemming Vlaamse Erasmusmobiliteit

Ook wat Europa betreft blijven Spanje en Frankrijk de meest populaire gastlanden, gevolgd door Duitsland, het Verenigd Koninkrijk en Italië.

Voor de laatste vier jaar dient er een onderscheid gemaakt te worden wat betreft SMS en SMP.

Wat de top 5 bestemmingen voor SMS betreft blijkt dat het aandeel van de meest bezochte landen vrij constant is.

Alhoewel het absolute aantal studenten dat voor Spanje, Frankrijk, Italië en Duitsland kiest blijft stijgen, is het aandeel van Spanje, Frankrijk en Italië lichtjes gedaald. Ook het percentage SMS-studenten dat voor Nederland koos is gedaald terwijl het aandeel van het Verenigd Koninkrijk blijft stijgen. Het aandeel van Duitsland was in het academiejaar 2010-2011 hetzelfde als in 2007-2008. Buiten de top 5 is ook het aandeel van Finland, Portugal en Oostenrijk constant gebleven terwijl het aandeel van Zweden en Denemarken lichtjes is gestegen.

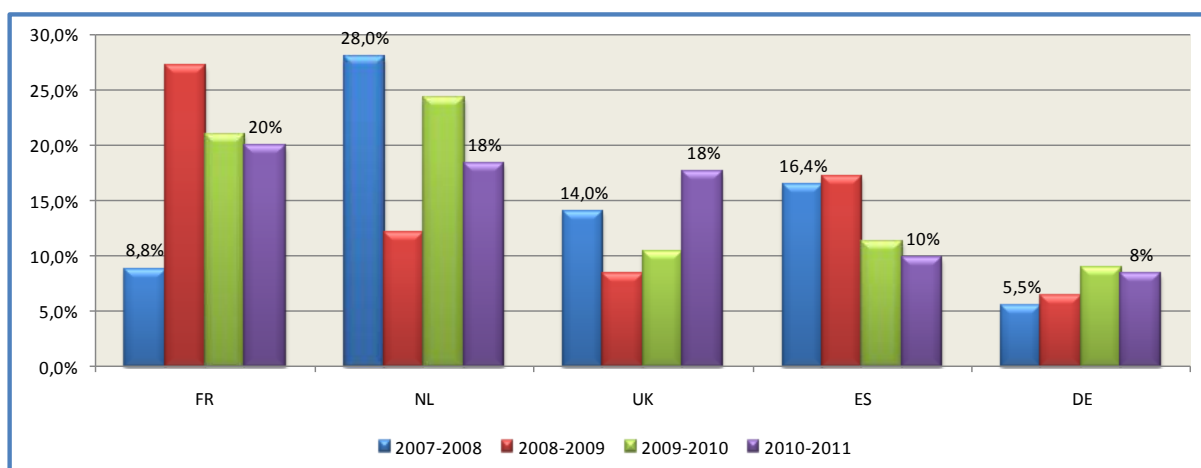
Figuur 9: Top 5 bestemmingen van Vlaamse SMS studenten

Toch zijn er enige verschillen tussen de SMS-mobiliteit van de universiteitsstudenten en deze van de hogeschoolstudenten. In het academiejaar 2009-2010 stonden voor de universiteiten Spanje en Frankrijk aan de top met respectievelijk een aandeel van 24% en 22%, gevolgd door Italië (9%), Duitsland (8%) en Portugal (5,50%).

Voor de hogescholen zijn Spanje (23%) en Frankrijk (20%) eveneens de topbestemmingen, maar dan wel gevolgd door Portugal (6,6%), Nederland (6,1%) en Finland (5,4%). Dit kan waarschijnlijk verklaard worden door het feit dat er in deze drie landen een sterk uitgebouwd systeem van hogescholen bestaat dat vergelijkbaar is met het onze.

Ook wat Europa betreft blijft Spanje de meest populaire bestemming voor SMS, gevolgd door Frankrijk, het Verenigd Koninkrijk, Duitsland en Italië.

Wat de top-5 bestemmingen voor SMP betreft, stelt men in eerste instantie vast dat studenten vooral kiezen voor de buurlanden en dat deze trend nog wordt bevestigd.

Figuur 10 : Top-5 bestemmingen van Vlaamse SMP-studenten

Zoals blijkt uit de bovenstaande grafiek kiezen meer dan 60% van de Vlaamse Erasmusstudenten die stage lopen in het buitenland voor een stage in een buurland. Alhoewel de percentages per jaar aanzienlijk verschillen, blijkt dat de studenten vooral stage lopen in Frankrijk (gemiddeld 23% over de laatste vier jaar) en Nederland (gemiddeld 17%). Het Verenigd Koninkrijk (12,7% gemiddeld) trok in het academiejaar 2010-2011 (18%) bijna twee maal zoveel studenten aan als Spanje en het aandeel

van Duitsland is aanzienlijk gestegen (van 5,5% in 2007-2008 naar 8,9% in 2009-2010 en 8,4% in 2010-2011).

Spanje komt gemiddeld nog op de derde plaats (gemiddeld 13,1%), maar het percentage studenten dat in Spanje stage loopt, blijft dalen.

De overgrote meerderheid van de SMP-studenten (94%) komt uit de hogescholen. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de top-vijf bestemmingen voor hogeschoolstudenten dezelfde zijn als deze voor alle SMP studenten. In het academiejaar 2009-2010 liepen 24% van de hogeschoolstudenten een stage in Nederland, 22% in Frankrijk, 12% in Spanje, 10% in het Verenigd Koninkrijk en 8% in Duitsland.

Voor de universiteiten was Nederland in het academiejaar 2009-2010 eveneens de topbestemming (23%) maar verder zijn de bestemmingen: Duitsland (19%), Italië (16%), Frankrijk (13%) en het Verenigd Koninkrijk (10%). Het gaat hier echter om een zeer klein aantal studenten (31) en het is dus gevaarlijk hier conclusies aan te koppelen.

Algemeen gezien kan men wel vaststellen dat het voor Vlaamse studenten blijkbaar een stuk makkelijker is om een stage te lopen in het Verenigd Koninkrijk dan om er te studeren. In het academiejaar 2009-2010 liepen 10% van de SMP-studenten er stage, terwijl slechts 4% van de SMS-studenten in het Verenigd Koninkrijk konden studeren. In het academiejaar 2010-2011 steeg het aandeel SMP-studenten dat in het Verenigd Koninkrijk stage liep zelfs tot 18% terwijl slechts 6% van de SMS-studenten in dat land konden studeren.

Wat Europa betreft zijn het Verenigd Koninkrijk, Spanje, Duitsland, Frankrijk en Italië de topbestemmingen voor SMP in datzelfde academiejaar. Het Verenigd Koninkrijk staat hier op de eerste plaats terwijl dat voor SMS slechts de vierde plaats is. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat de Britse studenten vooral kiezen voor landen met een meerderheidstaal en dat Britse universiteiten het principe van de wederkerigheid strikt toepassen. Waarschijnlijk is dit te wijten aan het feit dat zij voor de Erasmusstudenten de hoge inschrijvingsgelden mislopen die zij vragen aan de thuisstudenten. Voor het helpen zoeken naar geschikte stageplaatsen zijn zij een stuk inschikkelijker. Daarenboven kunnen de studenten ook een stageplaats zoeken zonder de hulp van de universiteit.

3.1.7. Indicatoren voor de duur van de studentenmobiliteit

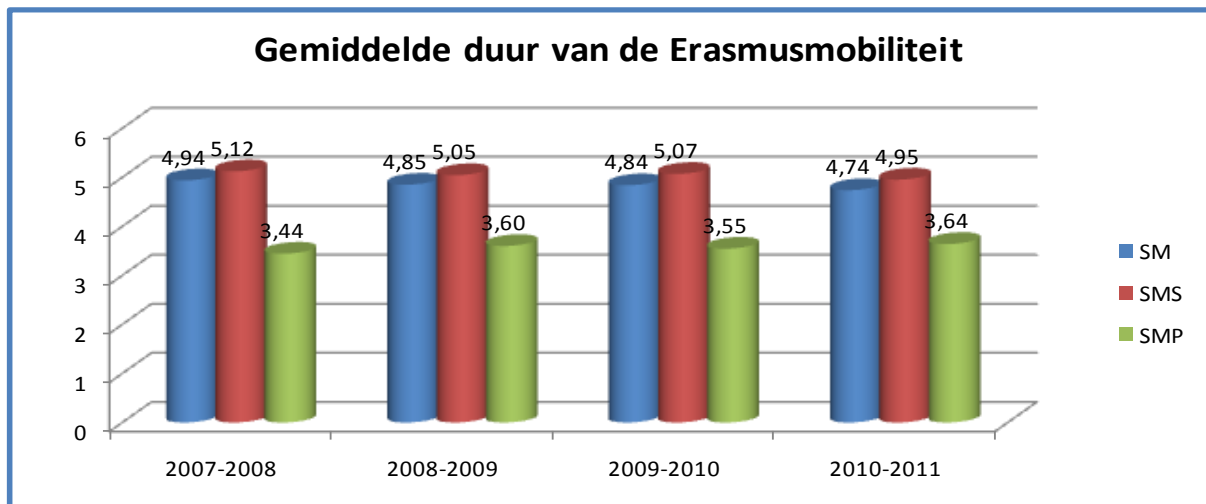
In het Managementplan van de Europese Commissie wordt voorgesteld om alle mobiliteiten te erkennen die hetzij minimum 3 maanden duren hetzij mobiliteiten waar de studenten minimum 15 ECTS hebben behaald. Het lijkt nuttig om in de toekomst na te gaan hoeveel ECTS de studenten hebben behaald en een minimum van 15 ECTS in te bouwen.

Indicatoren:

- 1) Gemiddelde duur van de mobiliteit
- 2) Gemiddelde duur van de SMS – mobiliteit
- 3) Gemiddelde duur van de SMP – mobiliteit

De gemiddelde duur van de Erasmusmobiliteit is in de voorbije jaren lichtjes gedaald: van 4,94 maanden in het academiejaar 2007-2008 naar 4,84 maanden in het academiejaar 2009-2010. Uit de onderstaande gegevens blijkt duidelijk dat de gemiddelde duur van de SMS mobiliteit langer is dan deze van de SMP.

Verder is de mobiliteit voor zowel SMS (rond 5,1 maanden) als SMP (rond 3,5 maanden) vrij constant. Dit is niet enkel het geval voor Vlaanderen maar ook voor alle andere betrokken landen.

Figuur 11: Gemiddelde duur Erasmusmobiliteit

Het stijgend aantal studenten dat deelneemt aan SMP verklaart ook de gemiddelde daling van de mobiliteitsduur van de totale Erasmusstudentenmobiliteit over de laatste drie jaar. Toch ligt de gemiddelde duur van de Vlaamse Erasmusmobiliteit zowel voor SM, SMS als SMP aanzienlijk lager dan het Europese gemiddelde: 6 maanden voor SM, 6,4 maanden voor SMS en 4,3 maanden voor SMP in de academiejaren 2009-2010 en 2010-2011.

Voorals wanneer men de impact van de mobiliteit wil nagaan, is het belangrijk om te weten of deze beïnvloed wordt door de duur van de mobiliteit.

3.1.8. Niveau van de studies

Indicator: Percentage van de studenten dat op het niveau van de bachelor, de master en de doctoraatsstudies deelneemt aan de Erasmusmobiliteit. In de toekomst dient men ook rekening te houden met HBO5.

Doelstelling: evenwichtige verdeling van de mobiliteit over de verschillende niveaus heen.

Er zijn drie verschillende cycli die een student kan doorlopen aan het hoger onderwijs. De eerste cyclus bestaat uit bachelors (zowel professioneel als academisch) en bachelor-na bacheloropleidingen. Voor studenten uit het eerste jaar van hun bacheloropleiding is het in heel Europa verboden om deel te nemen aan Erasmus. De tweede cyclus bestaat uit opleidingen op masterniveau. Zowel initiele masters als master-na-master opleidingen vallen hieronder. De derde cyclus tot slot bestaat uit

doctoraatsstudenten. Daarnaast kunnen in Europa ook studenten uit HBO5 opleidingen deelnemen. In Vlaanderen is dat tot op heden niet mogelijk.

Wanneer men de Vlaamse cijfers voor de academiejaren 2009-2010 en 2010-2011 met deze van de EU vergelijkt dan blijkt dus dat er voor Vlaanderen nog geen studenten op niveau HBO5 mobiel zijn terwijl het in Europa om 2,5% van de studenten gaat in 2009-2010 en om 4% in 2010-2011. Deze studenten participeren bijna uitsluitend aan de Erasmusmobiliteit voor stage (slechts 0,4% SMS voor beide jaren). In 2009-2010 en in 2010-2011 waren respectievelijk 13,5% en 19,4% van alle SMP-studenten in Europa studenten van het korte type binnen de eerste cyclus (niveau HBO5). In Europa waren, zowel in 2009-2010 als in 2010-2011, 67% van de studenten mobiel binnen de bacheloropleidingen tegenover respectievelijk 65,9% en 68% voor Vlaanderen. Dat de meerderheid van de Vlaamse studenten deelneemt aan de Erasmusmobiliteit op bachelorniveau, blijkt ook uit de gegevens in figuur 12. Dit hangt samen met de stijgende deelname van hogeschoolstudenten aan de Erasmusmobiliteit. De hogescholen bieden immers hoofdzakelijk professionele bachelorstudies aan. Het is ook niet verwonderlijk dat de grote meerderheid van studenten die deelnemen aan de Erasmusmobiliteit voor stages studenten zijn op bachelorniveau (91% in het academiejaar 2009-2010, 90% in 2008-2009 en in 2010-2011). Het gaat hier hoofdzakelijk om studenten die binnen hun professionele bachelorstudies een verplichte stage moeten volgen.

Voor SMS gaat het in Europa in de academiejaren 2009-2010 en 2010-2011 om 68,7 % en 69,7% van de studenten op het niveau van de eerste cyclus terwijl het in Vlaanderen slechts om respectievelijk 61,5% en 64,7% gaat. Vooral wat SMP betreft zijn de verschillen met Europa opmerkelijk. Meer dan 90% van de Vlaamse SMP-studenten in 2009-2010 en 2010-2011 zijn studenten van de eerste cyclus tegenover slechts 57,8 % en 56,3% in Europa. Dat het percentage SMP-studenten uit de bacheloropleidingen in Europa drastisch lager ligt dan in Vlaanderen, heeft deels te maken met het relatief hoge aantal HBO5 studenten die in Europa op Erasmusstage gaan, waardoor het percentage van bachelorstudenten daalt.

Het gewicht van de tweede cyclus in het totaal van het aantal Erasmusmobiliteiten ligt hoger in Vlaanderen (respectievelijk 33,9% en 30,7% voor 2009-2010 en 2010-2011) dan in Europa (29,4% en 28%). De masteropleidingen in Vlaanderen leggen vooral de nadruk op Erasmusuitwisselingen voor studies en in veel mindere mate op stages. Van het totale aantal SMS-studenten in Vlaanderen was in 2009-2010 38,4% en in 2010-2011 34,8% afkomstig uit de tweede cyclus terwijl dit in Europa slechts om respectievelijk 30% en 28% gaat. Dit heeft waarschijnlijk te maken met het feit dat meer studenten in de academische opleidingen een masteropleiding volgen dan in de rest van Europa. Voor de SMP-studenten is dit scenario omgekeerd en wegen de masterstudenten veel meer door op Europees niveau dan op Vlaams niveau. Er waren respectievelijk slechts 9% en 9,5% Vlaamse SMP-studenten mobiel op niveau van de tweede cyclus tegenover respectievelijk 26,3% en 21,9% voor Europa.

Het aandeel in de totale Erasmusmobiliteit van de doctoraatsstudenten ligt in Vlaanderen dan weer lager dan in het geheel van Europa. Respectievelijk zijn in 2009-2010 en 2010-2011 slechts 0,1% en 0,5% van alle Vlaamse Erasmusstudenten afkomstig van de derde cyclus. Dit kwam respectievelijk overeen met 0,1% en 0,3% van het totale aantal SMS-studenten en 0,4% en 0,5% van het aantal

SMP-studenten. In Europa daarentegen was het gewicht van de doctoraatsstudenten in het totale aantal Erasmusstudenten in 2009-2010 en 2010-2011 veel hoger en bedroeg respectievelijk 1,2% en 1%. Zowel in Vlaanderen als in Europa zijn deze studenten vooral mobiel in het kader van SMP. Het aantal doctoraatsstudenten in Europa die deelnamen aan SMS bedroeg 0,9% in 2009-2010 en 1% in 2010-2011 van het totale aantal SMS-studenten, terwijl de SMP-studenten uit de derde cyclus in beide jaren in Europa gelijk was aan 2,3% van de totale studentenmobiliteit voor stageplaatsen binnen het Erasmusprogramma.

	2007-2008			2008-2009			2009-2010			2010-2011		
	SM	SMS	SMP	SM	SMS	SMP	SM	SMS	SMP	SM	SMS	SMP
Bachelor	65%	62%	87%	71%	67%	90%	66%	61%	91%	69%	65%	90%
Master	26%	28%	5%	27%	31%	7%	34%	38%	9%	31%	35%	10%
Doctoraat/MAnaM	9%	9%	8%	2%	2%	3%	0,1%	0,1%	0,4%	0,5%	0,5%	0,3%

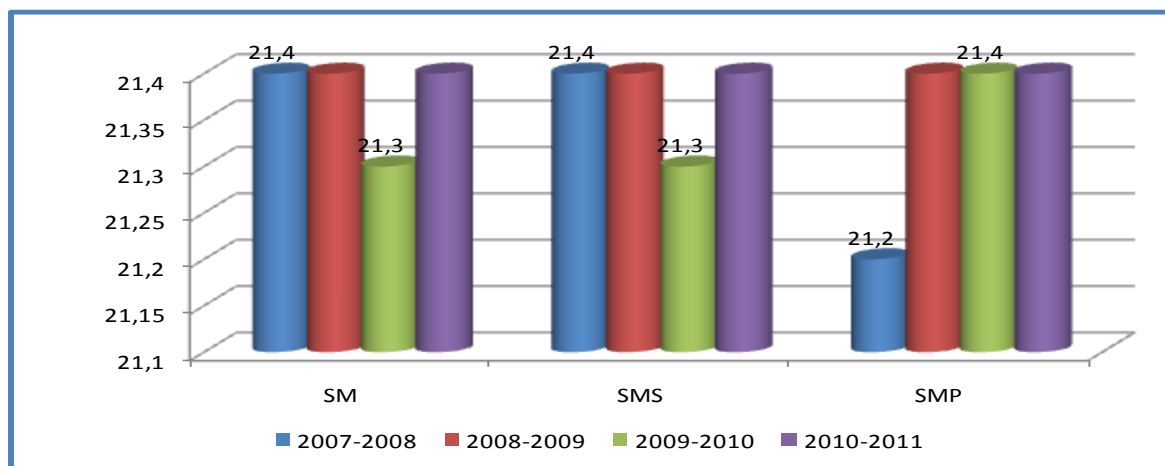
Figuur 12: Niveau van de studenten die deelnemen aan de mobiliteit

De Erasmusmobiliteit in Vlaanderen is niet evenredig met het aantal studenten op de verschillende niveaus. In het academiejaar 2010-2011 waren 76% van de studenten ingeschreven op bachelorniveau, 19% op masterniveau en 5% op doctoraatsniveau. Het aandeel van de masterstudenten in de Erasmusmobiliteit bedroeg in datzelfde academiejaar echter 30,7%. Er kan dus worden vastgesteld dat de masters ten opzichte van de andere niveaus oververtegenwoordigd zijn in de Erasmusmobiliteit. Men dient er evenwel rekening mee te houden dat de studenten van het eerste bachelorjaar niet kunnen deelnemen aan de Erasmusmobiliteit en dat de doctoraatsstudenten mobiel zijn in het kader van andere programma's of in het kader van bilaterale akkoorden tussen universiteiten voor deze doctoraatsprogramma's.

3.1.9. Gemiddelde leeftijd van de deelnemende studenten

Indicatoren:

- 1) Gemiddelde leeftijd van de Erasmusstudenten
- 2) Gemiddelde leeftijd van de SMS-studenten
- 3) Gemiddelde leeftijd van de SMP-studenten

Figuur 13: Gemiddelde leeftijd Erasmusstudenten

De gemiddelde leeftijd van de Vlaamse Erasmusstudenten is zeer constant en bedraagt 21 jaar. Er is ook weinig verschil tussen de SMS en SMP studenten wat enigszins verwonderlijk is omdat bij de SMP-studenten meer dan 90% studenten van de eerste cyclus zijn. De gemiddelde leeftijd van de SMP-studenten is dezelfde of ligt zelfs hoger dan deze van de SMS-studenten.

In Europa ligt de gemiddelde leeftijd hoger: 23 jaar zowel voor SMS als voor SMP. Dit is niet verwonderlijk omdat studenten in Vlaanderen gemiddeld jonger afstuderen dan in de rest van Europa³⁸.

3.1.10 Erasmusbeurzen

De Erasmusbeurzen zijn bedoeld als tegemoetkoming in de extra mobiliteitsuitgaven van de student, te weten: reiskosten, huisvesting, de eventueel hogere kosten van levensonderhoud in het gastland, de verzekering en andere bijkomende extra kosten. De Erasmusbeurzen beogen niet de volledige kosten van het buitenlandverblijf te dekken. Tot het academiejaar 2007-2008 konden de studenten slechts één maal een Erasmusbeurs ontvangen. Vanaf dat jaar is het mogelijk dat een student één Erasmusbeurs voor stagedoeleinden en één Erasmusbeurs voor studiedoeleinden krijgt. De totale duur van de beurzen mag de 24 maanden niet overschrijden. Momenteel kunnen de studenten extra mobiliteiten doen als nulbeursstudent. Een nulbeursstudent is een student die geen beurs krijgt uit de fondsen die door EPOS beheerd worden. Nulbeursstudenten krijgen wel het statuut van een Erasmusstudent. Alle regels die van toepassing zijn op de Erasmusstudenten met een beurs, (zoals het niet betalen van inschrijvingsgeld aan de gastinstelling) zijn dus ook van toepassing op de Erasmusnulbeursstudenten (uiteraard met uitzondering van de regels i.v.m. de beursverlening).

Indicatoren

- 1) Gemiddelde Erasmusbeurs met en zonder tussenkomst van de Vlaamse regering
- 2) Gemiddelde SMS-beurs met en zonder tussenkomst van de Vlaamse regering
- 3) Gemiddelde SMP-beurs
- 4) Aantal Erasmusstudenten die vertrekken met een zero-beurs
- 5) Invloed van de beurs op de participatie van de studenten

Doelstellingen: Stabilisering van de gemiddelde Erasmusbeurs

De financiering van de Erasmusbeurzen is afkomstig van twee verschillende bronnen. Enerzijds is er een Europese bijdrage en anderzijds is er een Vlaamse bijdrage.

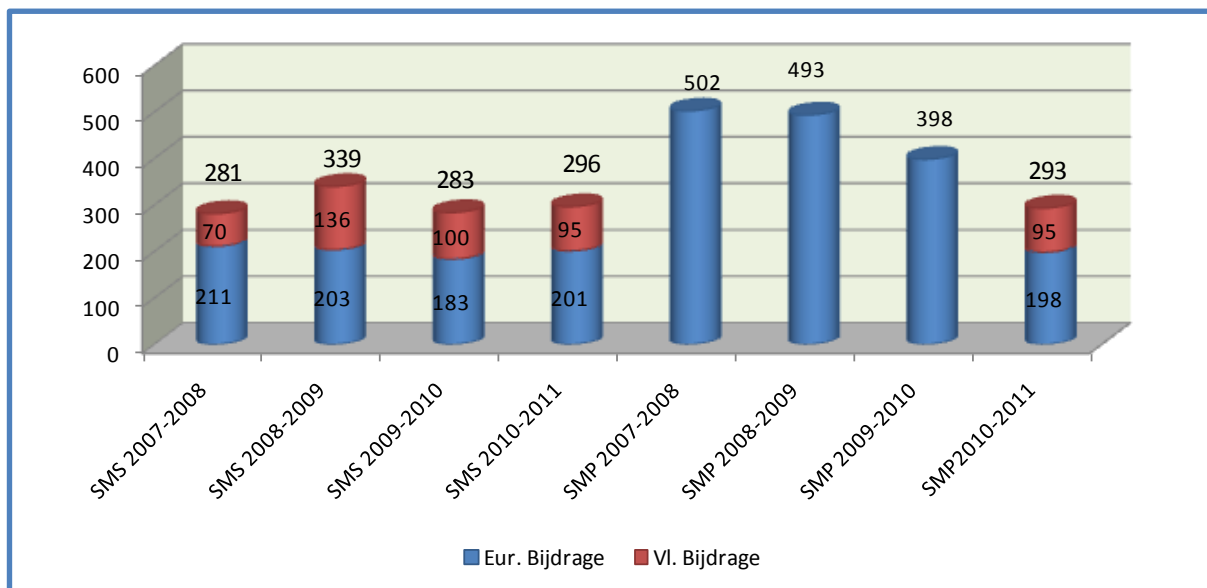
De SMS beurzen bestonden steeds zowel uit Europese als Vlaamse financiering. De gemiddelde Europese bijdrage voor de maandelijkse beurs van de Vlaamse SMS-studenten is sinds het academiejaar 2007-2008 gedaald van €211 per maand naar €183 per maand in 2009-2010 om daarna terug te stijgen naar €201. De daling van de Erasmusbeurs in academiejaar 2009-2010 had o.a. te maken met het groeiend aantal studenten dat mobiel was, een stijging die niet werd gevolgd door een evenredige stijging van de Europese middelen.

³⁸ Studentenmonitor Vlaanderen 2009, p. 161

Voor de SMP beurzen werden tot en met academiejaar 2009-2010 enkel Europese middelen gebruikt. In de academiejaren 2007-2008 tot en met 2009-2010 ontvingen de SMP studenten een hogere beurs dan de SMS studenten (zie figuur 14).

Vanaf het academiejaar 2010-2011 wordt er niet langer een onderscheid gemaakt tussen SMS en SMP beurzen. Het LLP besluit bepaalt dat de beurs voor Erasmusstudentenmobiliteit gedurende de hele duur van het programma gemiddeld 200 euro moet bedragen. Tijdens het academiejaar 2010/2011 schommelde de gemiddelde Erasmusbeurs in Vlaanderen rond de 200 euro indien men enkel de Europese financiering in rekening brengt. Als men daar de Vlaamse co-financiering aan toevoegt, bedroeg de gemiddelde Erasmusbeurs in dat jaar 296 euro. Met het oog op het gelijktrekken van de beurzen vanaf 2010-2011 steeg de gemiddelde SMS-beurs (Vlaamse en Europese middelen samen) naar €296 terwijl de gemiddelde SMP-beurs daalde tot €293.

Ondanks de beschikbaarheid van de gegevens over de gemiddelde Erasmusbeurs per academiejaar, is het zeer moeilijk om een correcte analyse te maken van de evolutie van het gemiddelde beursbedrag doorheen de tijd. De oorzaak hiervan zijn de veranderingen die in het verleden zijn opgetreden met betrekking tot de verdeling van de beursbedragen. De meest radicale verandering was de gelijktrekking van de beursbedragen voor SMS- en SMP-studenten. Hierdoor zijn de beursbedragen voor SMP-studenten sterk gedaald, maar dankzij deze maatregel heeft het aantal SMP-studenten sindsdien een enorme explosie gekend.

Figuur 14: Gemiddelde Vlaamse Erasmusbeurzen

De gemiddelde SM-beurs **in Europa** bedroeg in het academiejaar 2009-2010 €254: €236 voor de SMS-studenten en € 386 voor de SMP-studenten. In 2010-2011 daalde de gemiddelde EU-beurs tot €232 voor de SMS-mobiliteit en €366 voor SMP-mobiliteit.

Het is ook mogelijk als student om zonder beurs aan Erasmusmobiliteit deel te nemen. In het academiejaar 2007-2008 vertrokken er 37 studenten (allemaal SMP) met een nulbeurs, in 2008-2009 waren er 31 Erasmusstudenten die zonder beurs vertrokken (3 SMS en 28 SMP) en in de academiejaren

2009-2010 en 2010-2011 vertrok er telkens slechts 1 student met een nulbeurs: in 2009-2010 1 SMS - student en in 2010-2011 1 SMP-student.

In de studentenenquête wordt aan de studenten gevraagd of ze ook aan de Erasmusmobiliteit zouden deelnemen zonder beurs. Uit de antwoorden van het academiejaar 2010-2011 blijkt dat **slechts 57% ook zonder beurs zou deelnemen**.

3. 1.11. Mobiliteitsindicatoren voor gelijke kansen - studenten

Indicatoren

Introductie van **drie indicatoren** voor gelijke kansen van studenten.

- 1) Een indicator die het **percentage beursstudenten aangeeft dat mobiel is binnen het Erasmusprogramma tijdens een bepaald academiejaar**.
- 2) Een indicator voor de **mobiliteit van studenten met een functiebeperking**.
- 3) Een indicator om de **evenredige vertegenwoordiging van mannen en vrouwen** te meten.

Doelstellingen:

evenwichtige deelname aan de Erasmusmobiliteit van beursstudenten en niet-beursstudenten,
evenwichtige deelname studenten met en zonder een functiebeperking
evenwichtige deelname van mannen en vrouwen (gender balance).

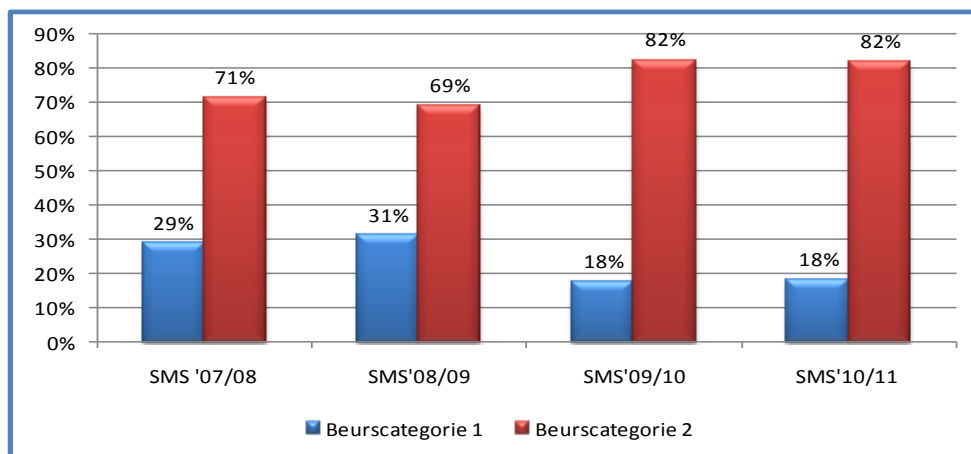
Men dient er over te waken dat kansengroepen maar ook mannen en vrouwen proportioneel vertegenwoordigd zijn binnen de cohorte van Erasmusstudenten.

Indien alle studenten in het hoger onderwijs dezelfde kansen hebben op Erasmusmobiliteit dan zou het percentage beursstudenten en bijna-beursstudenten dat deelneemt aan de Erasmusmobiliteit moeten gelijk zijn aan het percentage beursstudenten en bijna-beursstudenten dat in datzelfde jaar afstudeert aan de universiteiten en hogescholen. Omdat het vast staat dat er meer beursstudenten zijn aan de hogescholen dan aan de universiteiten loont het de moeite om **deze indicator in de toekomst afzonderlijk te berekenen voor de hogescholen en de universiteiten**.

Volgens de Studentenmonitor Vlaanderen (2009)³⁹ die de socio-economische kenmerken van studenten in het hoger onderwijs bespreekt, ontvangen 19% van de hogeschoolstudenten en 13% van de universiteitsstudenten een studiebeurs.

In 2010-2011 was 18% van alle Erasmusstudenten beursgerechtigd. Zoals blijkt uit de onderstaande grafiek is het aandeel beursstudenten en bijna beursstudenten (categorie 1) voor de SMS mobiliteit aanzienlijk gedaald sinds het academiejaar 2008-2009 van 31% naar 18% in 2010-2011. 22% van de SMP-studenten in datzelfde jaar waren beursstudenten of studenten met verminderd inschrijvingsgeld. Voor SMP is er geen vergelijking mogelijk met de voorgaande jaren omdat alle SMP-studenten toen een hoger beursbedrag uitgekeerd kregen.

³⁹ Wartenbergh, F. et al. (2009)

Figuur 15: Percentage studenten in beurscategorieën 1 en 2

De indicator voor de mobiliteit van studenten met een functiebeperking geeft het percentage studenten met een functiebeperking aan die tijdens een bepaald academiejaar deelnemen aan de Erasmusmobiliteit. Dit percentage zou eveneens gelijk moeten zijn aan het percentage studenten met een functiebeperking die ingeschreven zijn aan onze hogescholen en universiteiten.

Reeds bij de interimevaluatie van het LLP-programma (2009) was gebleken dat studenten met een functiebeperking een moeilijk te bereiken doelgroep zijn. Ondanks de ondersteuning van het 'Steunpunt Inclusief Hoger Onderwijs' en de hoge beursbedragen waren in de periode 2007-2010 slechts 3 mindervalide studenten mobiel, allen in het academiejaar 2007-2008: twee studenten met een SMS-beurs voor mindervalide studenten en één student met een SMP-beurs. In de Studentenmonitor Vlaanderen 2009⁴⁰ wordt gesteld dat 3% van de studenten in het hoger onderwijs aangeeft een functiebeperking te hebben (3% aan de hogescholen, 2% aan de universiteit). In het academiejaar 2010-2011 nam er slechts één student met een functiebeperking deel aan de Erasmus studentenmobiliteit, in het academiejaar 2009-2010 geen enkele. Het is dus duidelijk dat deze groep heel zwaar ondervertegenwoordigd is.

Toch is het mogelijk dat er wel degelijk meer studenten met een functiebeperking hebben deelgenomen, aangezien enkel diegenen die een extra beurs aanvragen zich als student met een beperking kenbaar maken. In de studentenenquête van 2010-2011 geven 10 personen aan dat ze twijfelden om aan Erasmus deel te nemen omwille van hun handicap. Dit zou kunnen wijzen op een groter aantal studenten die ondanks hun handicap deelnemen aan het Erasmusprogramma.

Uit gesprekken met studenten met een functiebeperking en met de verantwoordelijken van het project Exchangeability⁴¹ is gebleken dat voor deze studenten niet het beursbedrag een probleem is maar wel het gebrek aan faciliteiten of de vrees dat de nodige faciliteiten niet aanwezig zullen zijn in een groot aantal landen van bestemming. Het verdient daarom aanbeveling om een inventaris te maken van de instellingen met adequate faciliteiten voor studenten met een functiebeperking. Het project Exchangeability⁴² heeft een eerste aanzet gegeven om de studenten met een functiebeperking aan te moedigen om toch deel te nemen aan Erasmusmobiliteit door middel van voorafgaande in situ bezoeken en andere activiteiten in een aantal steden die hoger onderwijs aanbieden.

⁴⁰ Departement onderwijs en Vorming (2009)

⁴¹ ⁴¹ <http://www.exchangeability.eu/>

⁴² <http://www.exchangeability.eu/>

Tenslotte is er een **indicator die de gender balance bespreekt en het percentage vrouwen/mannen aangeeft dat in een bepaald academiejaar deelneemt aan de Erasmusmobiliteit**. Ook hier is de doelstelling dat dit percentage gelijk is aan het percentage vrouwen/mannen dat aan onze universiteiten en hogescholen in datzelfde academiejaar afstudeert. Deze indicator kan afzonderlijk berekend worden voor universiteiten en hogescholen.

In het academiejaar 2009-2010 waren 58% van alle afgestudeerden aan de universiteiten en 59% van de afgestudeerden aan de hogescholen vrouwen. Wat de totale Vlaamse Erasmusmobiliteit betreft waren er in het academiejaar 2009-2010 62% vrouwen mobiel. Ook in Europa namen meer vrouwen dan mannen deel aan de Erasmusmobiliteit (61.1%). Voor SMS waren in Vlaanderen 62,2 % vrouwen mobiel tegenover 60.9% in Europa en voor SMP 61,4% tegenover 62.1 % in Europa.

Voor wat de universiteiten betreft was er een duidelijk vrouwelijk overwicht: voor de SMS-mobiliteit waren 66% van de deelnemers van de universiteiten en 58% van de hogescholen vrouwen. Voor de SMP- mobiliteit was dit zelfs 74% voor de universiteiten en 61% voor de hogescholen. Men dient er wel rekening mee te houden dat slechts 31 deelnemers aan SMP afkomstig waren van de universiteit.

Het vrouwelijk overwicht kan wel enigszins verklaard worden door de hoge participatiegraad van de studiegebieden sociale wetenschappen, rechten, humane wetenschappen en kunsten en gezondheidszorg waar vrouwen oververtegenwoordigd zijn.

3.1.12. Mobiliteitsindicatoren voor academische erkenning

Doelstelling: volledige erkenning voor alle opleidingsonderdelen

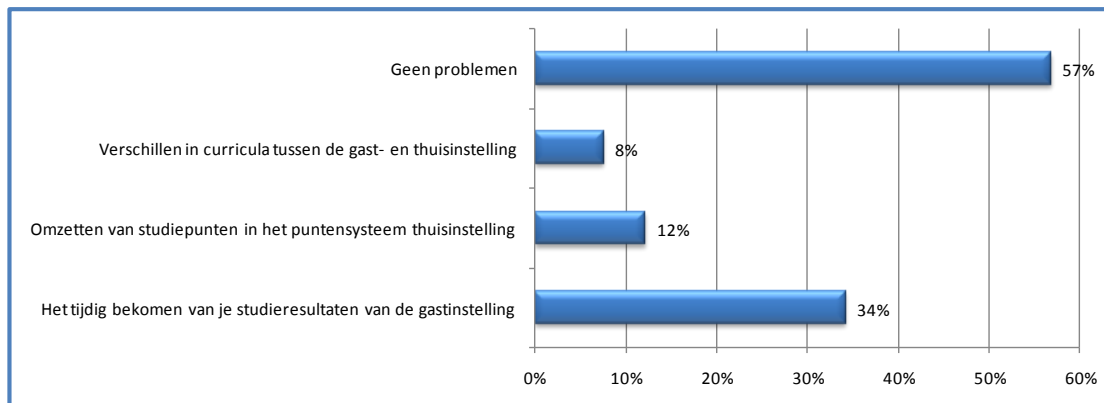
Het is niet eenvoudig om deze indicator te berekenen. Momenteel worden enkel het aantal op voorhand overeengekomen credits – vermeld in het Learning of Training Agreement – bijgehouden. In de toekomst zouden ook het aantal effectief behaalde en erkende credits moeten worden geregistreerd om een beter zicht te krijgen op het aantal in het buitenland gevolgde opleidingsonderdelen die volledig erkend werden. Er is met andere woorden nood aan een uitgebreidere rapportering over het aantal effectief behaalde en erkende credits. Alhoewel het aantal geanticipeerde ECTS credits waarop studenten menen aanspraak te kunnen maken volgens de coördinatoren in het academiejaar 2009-2010 gemiddeld 26 is voor SMS en 19 voor SMP en in 2010-2011 respectievelijk 25 voor SMS en 20 voor SMP, is het moeilijk na te gaan hoeveel credits de studenten werkelijk hebben verworven omdat alleen het aantal geanticipeerde credits gekend is⁴³.

De vraag of alle opgenomen credits voor de geslaagde opleidingsonderdelen werden erkend, wordt niet gesteld in het studentenrapport; wel hoe de studenten de overdracht en erkenning van de studieresultaten beoordelen. 14% van de studenten beoordelen de overdracht en erkenning als onvoldoende maar eigenaardig genoeg zegt ook 8% dat deze vraag niet van toepassing is. Het is mogelijk dat het hier gaat om studenten die bij het invullen van de studentenrapporten nog geen uitslag heb-

⁴³ Epos (2010 b, 2011 b). Statistical reports

ben gekregen en dus over de erkenning geen oordeel kunnen uitspreken omdat de resultaten en de erkende credits nog niet gekend zijn. Het is dus niet duidelijk hoeveel studenten problemen hebben met de erkenning van credits voor geslaagde opleidingsonderdelen.

Men kan echter wel nagaan wat het percentage studenten is dat bij de terugkeer geen problemen heeft. In de studentenrapporten van 2010-2011 (zie annex I en II) zegt slechts 57%⁴⁴ van de respondenten die een SMS-mobiliteit achter de rug hebben dat er helemaal geen problemen waren bij de terugkeer naar België.

Figuur 16: Problemen bij terugkeer – Bron studentenrapporten SMS 2010-2011

Het voornaamste probleem is het laattijdig ontvangen van de resultaten. Ongeveer één derde van de SMS-studenten (34%) in het academiejaar 2010-2011 vermeldt immers dat er bij de terugkeer naar België problemen waren met het tijdig bekomen van de resultaten. Sommige studenten vermelden alleen dat er problemen waren met het tijdig bekomen van de studieresultaten (26%), anderen zeggen dat er zowel problemen waren met het tijdig bekomen van de studieresultaten als met het omzetten van de studiepunten van de gastinstelling in het studiepuntenstelsel van de thuisinstelling (4,8%) of met het tijdig bekomen van de studieresultaten en de verschillen tussen gastinstelling en thuisinstelling (1,4%). Tenslotte zijn er studenten die zowel problemen vermelden met het tijdig bekomen van de resultaten, het omzetten van de studiepunten en de verschillen tussen gastinstelling en de thuisinstelling (1,4%). Vlaamse studenten zijn niet vertrouwd met het feit dat omwille van andere evaluatiemethodes, studenten in vele andere landen maanden op hun resultaten moeten wachten. Slechts 10 studenten (0,4%) zeggen dan ook dat het laattijdig ontvangen van de studieresultaten geen problemen opleverde.

Ook het omzetten vormde een probleem voor meer dan 12% van de studenten. 4,7% vermeldt alleen dat probleem, 4,8% verwijst naar het omzetten van de studiepunten en het laattijdig ontvangen van de resultaten, 1,2% naar het omzetten van de studiepunten en de verschillen in gast-en thuisinstelling en 1,4% van de studenten verwijst naar een combinatie van deze drie problemen.

De verschillen tussen gast- en thuisinstelling stelden problemen voor bijna 8% van de studenten: 3,6% van de studenten verwezen alleen naar dit probleem, 1,4% hadden problemen met het tijdig ontvangen van de studieresultaten en met de verschillen tussen gast-en thuisinstelling, 1,2% met het

⁴⁴ De percentages zijn berekend op het aantal studenten dat deze vraag heeft ingevuld in de studentenrapporten van het academiejaar 2010-2011.

omzetten van de studiepunten en de verschillen tussen de instellingen en 1,4% met een combinatie van de drie.

Ongeveer 10% van de SMS-studenten gaf in dat academiejaar ook aan dat zij bij de terugkeer één of meer examens of extra taken moesten afleggen voor die opleidingsonderdelen die ze niet aan de gastinstelling konden volgen.

Daartegenover schijnt de terugkeer voor de SMP-studenten veel vlotter te verlopen. 85% stelt dat er geen problemen waren bij de terugkeer naar België. Ook hier is het meest geciteerde probleem (6%) het niet tijdig ontvangen van de evaluatie van de stageplaats.

De bovenstaande analyse geeft de perceptie van de studenten weer. Wanneer de hoger onderwijsinstellingen gevraagd worden om opgetreden problemen te signaleren, ontstaat er een heel ander beeld. Elk jaar moeten de instellingen een compliance report (zie annex III) indienen. Hierin moeten ze opgeven hoeveel procent van hun studenten geen volledige erkenning gekregen heeft. In academiejaar 2010-2011 waren er slechts 5 instellingen die weet hadden van problemen met hun studenten waardoor deze na terugkeer geen volledige erkenning kregen voor de in het buitenland afgelegde opleidingsonderdelen. In totaal staat dit gelijk met 1.2% van de studenten voor SMS en 1% van de studenten voor SMP die geen volledige erkenning hebben gekregen.

Het beeld dat geschetst wordt door de studenten is zo verschillend van het beeld dat verkregen wordt wanneer gekeken wordt naar het compliance report dat het zo goed als onmogelijk is gefundeerde conclusies te trekken. De vergelijking van het aantal geanticipeerde credits met de achteraf toegekende credits, die in de toekomst zou moeten gebeuren, kan helpen om een beter beeld te krijgen van de situatie.

3.1.13. Indicatoren voor taal

1) **Indicator:** gebruik van de taal van het gastland als onderwijstaal

Doelstelling: ten minste 80% van de studenten heeft in min of meerdere mate les gevolgd in de taal van het gastland.

De Europese Commissie heeft in haar managementplan voor 2013⁴⁵ gesteld dat meertaligheid essentieel is voor het behoud en het valoriseren van de culturele pluraliteit die aan de basis ligt van de Europese identiteit. Ook de Vlaamse regering hecht veel belang aan de talendiversiteit. Zo werd er in het verleden zelfs een hogere beurs toegekend aan studenten die kozen voor mobiliteit naar een land met een minderheidstaal.

Daarnaast is het belangrijk het percentage van de studenten dat in het Engels les heeft gevolgd vast te stellen om na te gaan in hoeverre het Engels als lingua franca wordt gebruikt, maar ook in welke landen. Het is ook interessant na te gaan welke nationale talen kunnen standhouden als onderwijstaal voor Erasmusstudenten.

⁴⁵ European Commission (2012b)

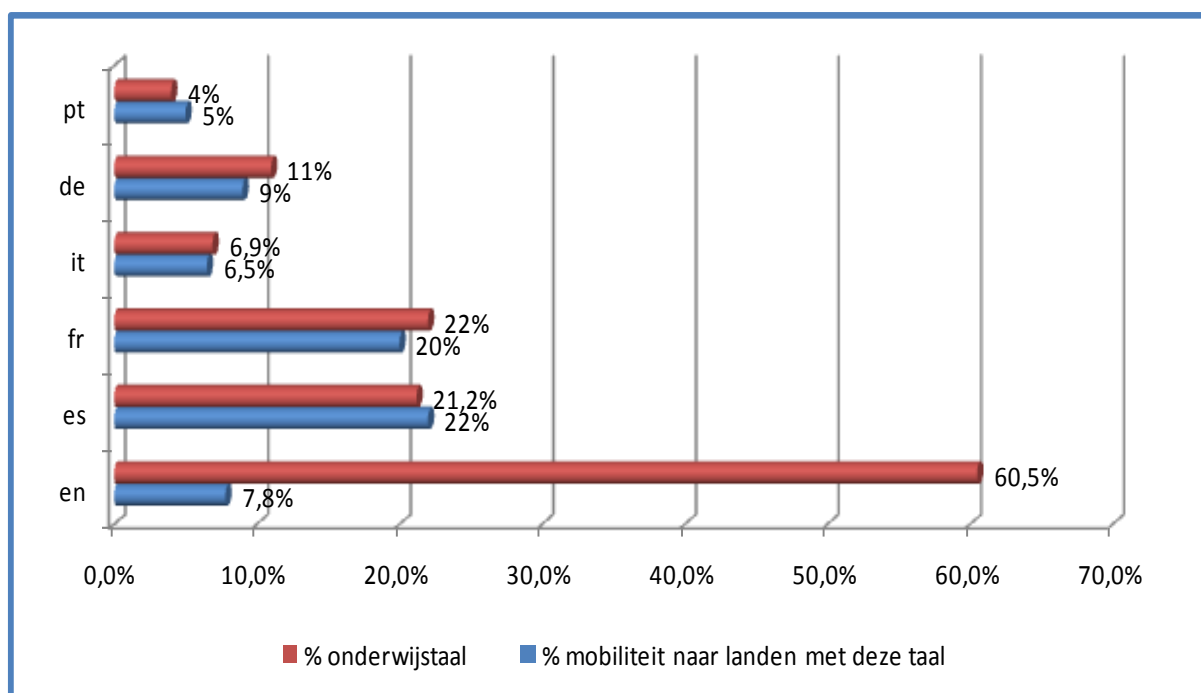
In het studentenrapport van 2010-2011 stelt iets meer dan 80% van de studenten dat ze in min of meerdere mate les hebben gevolgd in de taal van het gastland. Het is mogelijk dat er hierbij een aantal studenten zijn die ter plaatse een taal cursus hebben gevolgd. 30% van de SMS-studenten stelt in datzelfde rapport dat het Engels de enige onderwijstaal was. Alhoewel dit op het eerste gezicht een achteruitgang van het Engels lijkt tegenover de situatie in de periode 2005-2008 (48%)⁴⁶ dienen deze cijfers toch enigszins genuanceerd te worden. 60,5% van de studenten geeft immers aan dat Engels een van de onderwijstalen was, soms in combinatie met één of meer andere talen.

Zoals blijkt uit de grafiek hieronder, is het gebruik van het Engels als onderwijstaal helemaal niet evenredig met de SMS-mobiliteit naar Engelssprekende landen die in het academiejaar 2010-2011 slechts 7,8 % bedroeg met inbegrip van de studenten die mobiel waren naar Malta.

Het is wel opvallend dat het percentage studenten dat stelt dat Spaans en Italiaans als onderwijstaal werden gebruikt, praktisch gelijk is aan het percentage studenten dat mobiel was naar Spanje en Italië.

Ook het Frans en het Duits kunnen zich als onderwijstaal handhaven. Voor beide talen ligt het percentage studenten dat zegt deze taal als onderwijstaal te hebben gehad zelfs iets hoger dan het percentage studenten dat mobiel was naar Frankrijk of naar Duitssprekende landen.

Alhoewel het Portugees wel nog door 4% van de studenten als onderwijstaal werd gebruikt, ligt het percentage studenten dat naar Portugal mobiel was iets hoger (5%).

Figuur 17: Verhouding tussen de onderwijstaal en de mobiliteit naar landen met deze taal

⁴⁶ Kirsch, M en al. (2009)

Reeds in 2008 hebben Wächter et Maiworm⁴⁷ vastgesteld dat het aantal Engelstalige programma's in vijf jaar verdrievoudigd was vooral in Nederland, Finland en de andere Scandinavische landen, maar dat het onderwijs in het Engels zelden voorkwam in Zuid-Europa.

We kunnen dus besluiten dat Engels de lingua franca is in Europa maar dat ook Frans en Duits zich als onderwijstaal kunnen handhaven. Daarnaast zijn het vooral de landen in Zuid-Europa (Spanje, Italië en Portugal) die er in slagen studenten aan te trekken en toch onderwijs te geven in de taal van het thuisland.

26% van de studenten heeft zich voor het vertrek voorbereid op de taal van het gastland en 42% heeft in het gastland een taalcursus gevolgd. Slechts 28% diende op voorhand aan te tonen de taal van het gastland voldoende te beheersen. Voor 63% van de studenten was het leren van een andere taal trouwens een van de doelstellingen van de Erasmusmobiliteit.

2) Indicator: Gebruik van de taal van het gastland als werktaal

Doelstelling: Minstens 80% van de studenten heeft de taal/talen van het gastland als werktaal gebruikt.

Daarnaast is het ook interessant na te gaan welke talen de studenten op de werkplaats hebben gebruikt en in hoeverre het Engels als lingua franca geldt, maar ook in welke landen. Ook hier wensen we na te gaan welke nationale talen kunnen standhouden als werktaal voor Erasmusstudenten.

97,5% van de SMP studenten geeft aan dat zij de taal van het gastland in min of meerdere mate heeft gebruikt. 21% van de SMP-studenten geeft aan Engels als enige werktaal te hebben. Dit komt bijna overeen met het percentage studenten dat een stage heeft gelopen in een Engelssprekend land (met inbegrip van Malta). We wensen er hier wel op te wijzen dat SMP-studenten hoofdzakelijk kiezen voor buurlanden. Het is dan ook niet verwonderlijk dat 8% stelt uitsluitend Frans en 7% uitsluitend Nederlands gebruikt te hebben. Anderzijds geven slechts 18% van de studenten aan dat ze geen Engels hebben gebruikt. Het is ook opvallend dat 35% aangeeft drie talen of meer te hebben gebruikt.

3.1.14. Indicatoren openheid

Indicator: Bereidheid om in het buitenland te werken en openheid voor andere culturen

Doelstellingen: Studenten zijn meer gemotiveerd om in het buitenland te gaan werken

Aan de studenten wordt gevraagd of hun Erasmuservaring hen meer motiveert om in het buitenland te werken. In het academiejaar 2010-2011 zegt 86% van de SMS-studenten en 81,5% van de SMP-studenten dat ze het met deze stelling eens of helemaal eens zijn. Het is ook belangrijk dat de grote meerderheid van de studenten stelt dat het verblijf een verrijking betekent van de culturele inzichten binnen Europa. 94% van de SMP-studenten en 89% van de SMS-studenten zijn het hiermee eens. 97% van de SMS-studenten en bijna evenveel SMP-studenten (96,2%) menen dat het verblijf hun

⁴⁷ Wächter, Bernd & Maiworm, Friedhelm (2008), *English-Taught Programmes in European Higher Education. The Picture in 2007*. Bonn: Lemmens.

maturiteit en persoonlijkheid heeft versterkt. Tenslotte stelt 91% van de SMS-studenten en 81% van de SMP-studenten dat het verblijf hun vriendenkring heeft verruimd.

3.1.15. Indicatoren tewerkstelling

Indicator: Tewerkstelling van afgestudeerden die een Erasmusmobiliteit achter de rug hebben

Doelstelling: Betere kansen op tewerkstelling dankzij Erasmusmobiliteit.

Het loont de moeite om na te gaan welk percentage studenten meent dat de mobiliteit een invloed heeft op hun latere tewerkstelling en dit te vergelijken met de perceptie van de bedrijven in verband met internationale mobiliteit.

Wat betreft de mogelijke impact van de Erasmusmobiliteit op de tewerkstelling is er een onderscheid tussen SMS- en SMP studenten. 81% van de SMS-studenten zijn het eens of helemaal eens met de stelling dat hun Erasmusverblijf hun kansen op de arbeidsmarkt verhoogt terwijl 86,3% van de SMP studenten het met deze stelling eens of helemaal eens zijn. Alhoewel de studenten de invloed van het Erasmusverblijf op latere tewerkstelling overschatten, strookt de perceptie wel dat een stageverblijf meer invloed heeft op de latere tewerkstelling dan een studieverblijf.

De resultaten van een enquête van VOKA over de impact van een internationale ervaring op de aanwerving van jong afgestudeerden⁴⁸ wees immers in deze richting. De bevraging werd in december 2010 door 217 bedrijven ingevuld. Daaruit bleek dat een internationale studie-ervaring pas op de vierde plaats komt als criterium bij aanwerving. 58% van de bedrijven stelt wel dat die internationale ervaring de doorslag tussen twee gelijke sollicitanten geeft. Bedrijven **hechten ook meer belang aan een internationale stage-ervaring dan aan een internationale studie-ervaring**. Ook in het buitenland kwam men tot dergelijke resultaten.

Reeds in 2006 stelden Bracht en anderen in *The Professional Value of Erasmus Mobility*⁴⁹ vast dat de impact van de Erasmusmobiliteit op de tewerkstelling gedaald was. In 2006 stelde 54% van de vroegere Erasmusstudenten die zij hadden bevraagd dat de periode in het buitenland had geholpen om hun eerste job te vinden. Toch was er een achteruitgang tegenover vroegere jaren. In 1988/89 meenden nog 71% dat de Erasmuservaring hen had geholpen om een baan te vinden en in 1994/95 stelden 66% nog dat de Erasmuservaring had geholpen.

3.1.16. Indicatoren tevredenheid

Indicatoren:

- 1) percentage studenten dat meent dat de Erasmuservaring de meeruitgave waard was
- 2) percentage studenten dat de Erasmuservaring uitstekend, goed of voldoende vindt

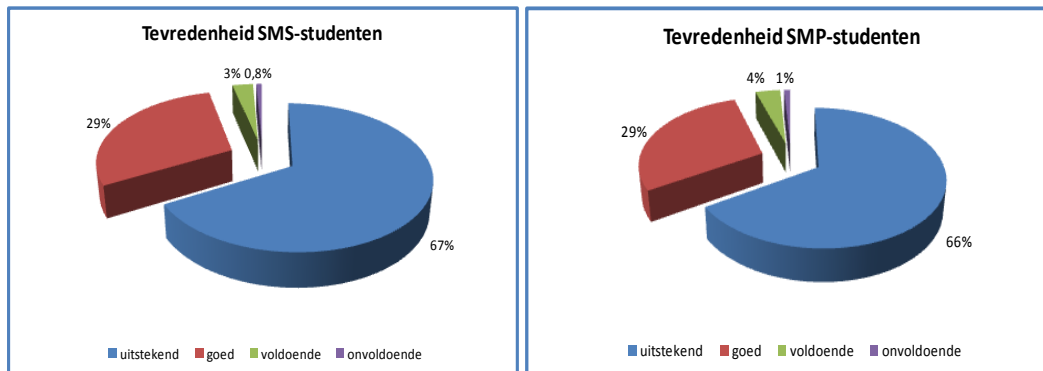
Doelstellingen:

⁴⁸ El Meziane, H. (2011). *Studenten: Go International*. Antwerpen: VOKA

⁴⁹ Bracht et al. (2006)

Geen daling van het percentage studenten dat vindt dat de Erasmusmobiliteit de meeruitgave waard was;

Geen daling van het percentage studenten dat meent dat de Erasmuservaring goed of uitstekend was.

Figuur 18: Tevredenheid Erasmusstudenten 2010-2011

Wanneer het aantal studenten dat de Erasmuservaring onvoldoende vindt of die meent dat ze de meeruitgave niet waard was stijgt, dient men na te gaan wat de oorzaken hiervan zijn.

Hoewel in het academiejaar 2010-2011 69% van de SMS-studenten en 74,5% van de SMP-studenten aangeven dat de Erasmusmobiliteit een aanzienlijke meeruitgave met zich meebrengt, is 95% van de SMS-studenten het eens of helemaal eens dat het deze meeruitgave zeker waard was. Het is dan ook niet verwonderlijk dat meer dan 99% van de SMS-studenten de Erasmuservaring uitstekend, goed of voldoende vonden – 96% vond ze uitstekend of goed- en slechts 0,9% onvoldoende.

De globale beoordeling van het Erasmusverblijf door de SMP-studenten valt ook zeer positief uit: 99% van de studenten vonden het verblijf uitstekend, goed of voldoende – 95,2% uitstekend of goed. Alleen wat de meeruitgave betreft zijn deze studenten iets minder positief: 92,3% is het eens of helemaal eens met de stelling dat het Erasmusverblijf de meeruitgave waard is.

3.2. INDICATOREN INKOMENDE STUDENTEN

INKOMENDE STUDENTEN	Aantal inkomende Erasmusstudenten	18, p.	Het aantal inkomende studenten blijft stijgen	
	Balans inkomende uitgaande studenten		Evenwicht uitgaande en inkomende studenten	
Oorsprong	Landen van oorsprong van inkomende studenten		Evenwicht inkomende en uitgaande studenten. Vergelijking Europa	
Studiegebieden	Studiegebieden inkomende studentenmobiliteit		Evenwicht studiegebieden inkomende en uitgaande studenten	

3.2.1. Mobiliteitsindicatoren inkomende studenten

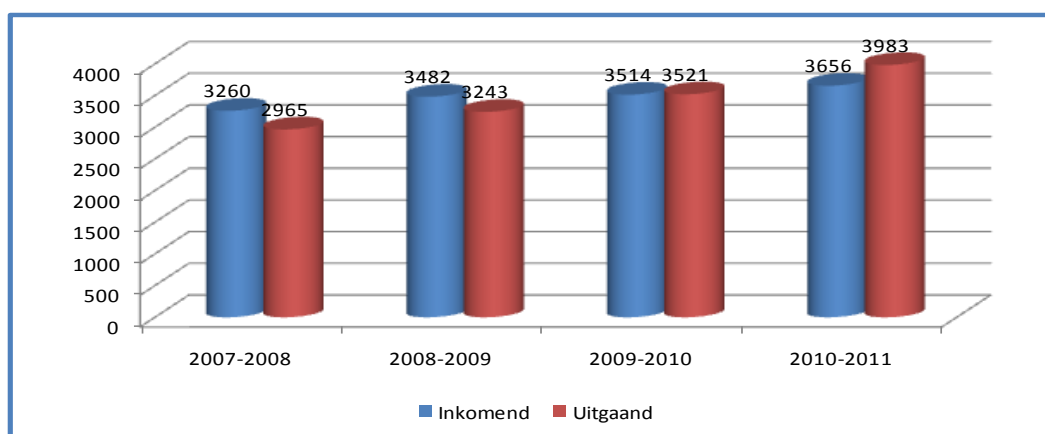
In zijn beleidsbrief 2010-2011 stelde de Minister van Onderwijs en Vorming dat hij als een van de doelstellingen in verband met de internationale mobiliteit van studenten een verhoging wenste van de inkomende studentenmobiliteit.

Om na te gaan of het Vlaams hoger onderwijs aantrekkelijk is voor buitenlandse studenten is het immers belangrijk na te gaan hoeveel buitenlandse Erasmusstudenten Vlaanderen kiezen als bestemming. Het is ook belangrijk na te gaan of dit aantal blijft stijgen en of de gewijzigde taalwetgeving een impact heeft op het aantal Erasmusstudenten⁵⁰.

Indicator: Inkomende Erasmusstudentenmobiliteit (SMS en SMP)

Doelstellingen: stijgend aantal inkomende studenten

evenwicht tussen inkomende en uitgaande studenten.

Figuur 19: Inkomende versus uitgaande studenten

Alhoewel het aantal inkomende studenten blijft stijgen, blijkt deze stijging minder belangrijk dan deze van de uitgaande studenten. Daardoor is er in het academiejaar 2010-2011 een overwicht van uitgaande studenten terwijl er in het academiejaar 2007-2008 nog een overwicht van inkomende studenten was.

⁵⁰ Beleidsbrief Onderwijs 2010-2011, VI. P., stuk 745 (2010-2011) – Nr. 1.

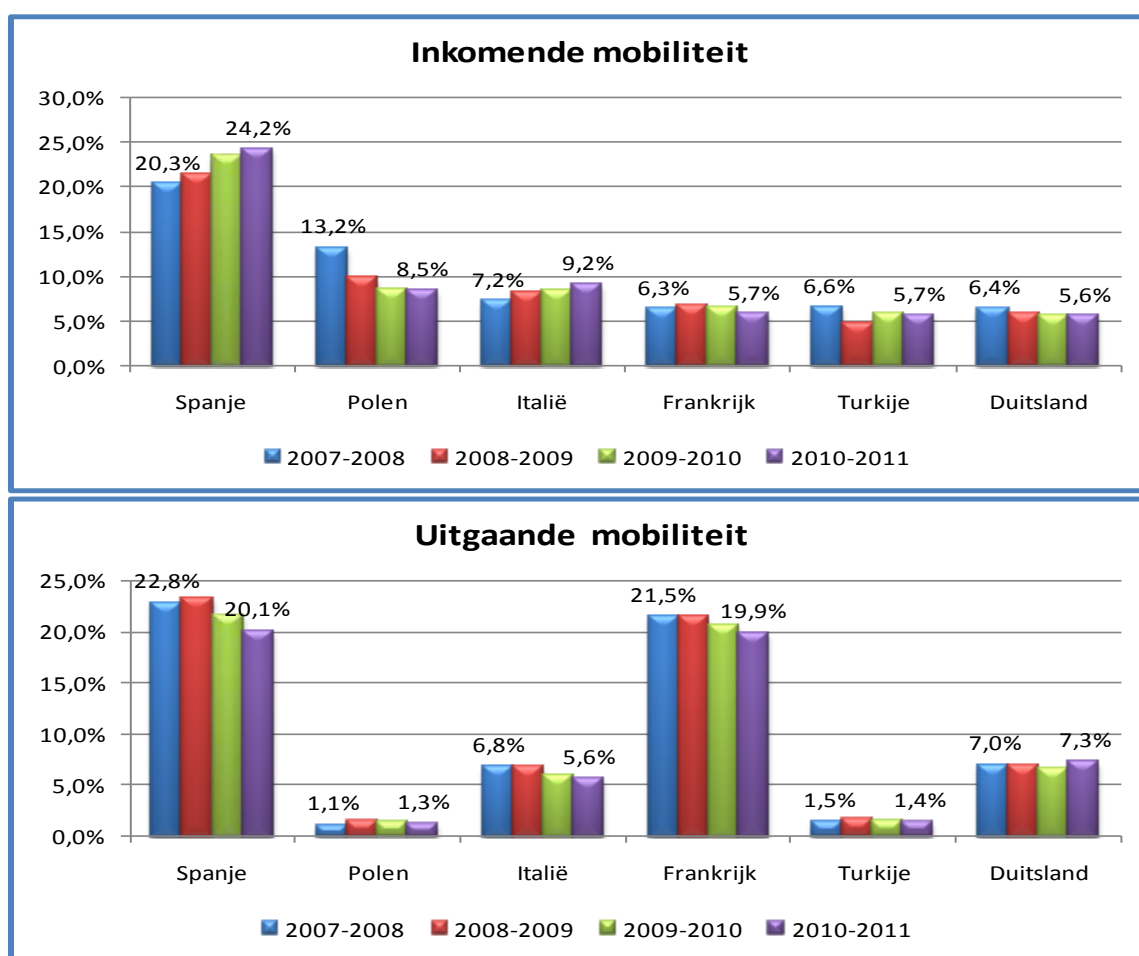
3.2.2. Thuislanden van de inkomende studenten

Indicator: Thuislanden van de inkomende studenten. Top-6 thuislanden

Doelstelling: nagaan of er een evenwicht is tussen gastlanden en landen van herkomst van de inkomende studenten.

De top-zes thuislanden van de inkomende studenten zijn: Spanje, Polen en Italië, Frankrijk, Turkije en Duitsland.

Het aandeel Spaanse inkomende studenten is gestegen (23,5% in 2009-2010, 24,2% in 2010-2011) terwijl het aandeel uitgaande studenten naar Spanje is gedaald (21,6% in 2009-2010, 20,1 in 2010-2012). Toch kan men nog van een zeker evenwicht spreken.

Figuur 20: Verhouding thuislanden-gastlanden

Dit is echter niet het geval voor Polen waar er een aanzienlijk verschil is tussen het percentage inkomende studenten (13,2% in 2007-2008 en 8,5% in 2010-2011) en het percentage uitgaande studenten (schommelend tussen de 1 en 1,5%). Ondanks het dalende aandeel inkomende Poolse studenten blijft er toch een aanzienlijk onevenwicht tussen ingaande en uitgaande studenten van en naar Polen.

Wat Italië betreft valt er een lichte stijging waar te nemen van de inkomende studenten (van 7,2% naar 9,2%) en een lichte daling van de uitgaande studenten (van 6,8% naar 5,6%) maar toch kan men hier nog spreken van een zeker evenwicht.

Frankrijk is een zeer populair gastland (20% in 2010-2011), maar Vlaanderen is niet even populair bij Franse studenten. Hun aandeel schommelt tot 2009-2010 rond de 6,5% van de inkomende studenten en is in 2010-2011 zelfs gedaald tot 5,7%. Franse studenten die naar België komen zullen immers eerder kiezen voor de Franstalige dan voor de Vlaamse Gemeenschap.

Wat Turkije betreft is het duidelijk dat Vlaanderen meer Turkse studenten aantrekt dan er uitgaande studenten naar Turkije zijn. In 2007-2008 bedroeg het aandeel inkomende Turkse studenten nog 6,6%. Het is lichtjes gedaald naar 5,8% in 2009-2010 en 5,7% in 2010-2011. Slechts 1,5% van de Vlaamse studenten trekt echter naar Turkije.

Voor Duitsland is er dan weer een vrij goed evenwicht alhoewel men een daling vaststelt van het percentage inkomende studenten (6,4% naar 5,6%) terwijl het aandeel uitgaande studenten lichtjes stijgt (van 6,4% naar 7,3%).

3.2.3. Studiegebieden van de inkomende studenten

Indicator: aandeel per studiegebied van de inkomende studenten

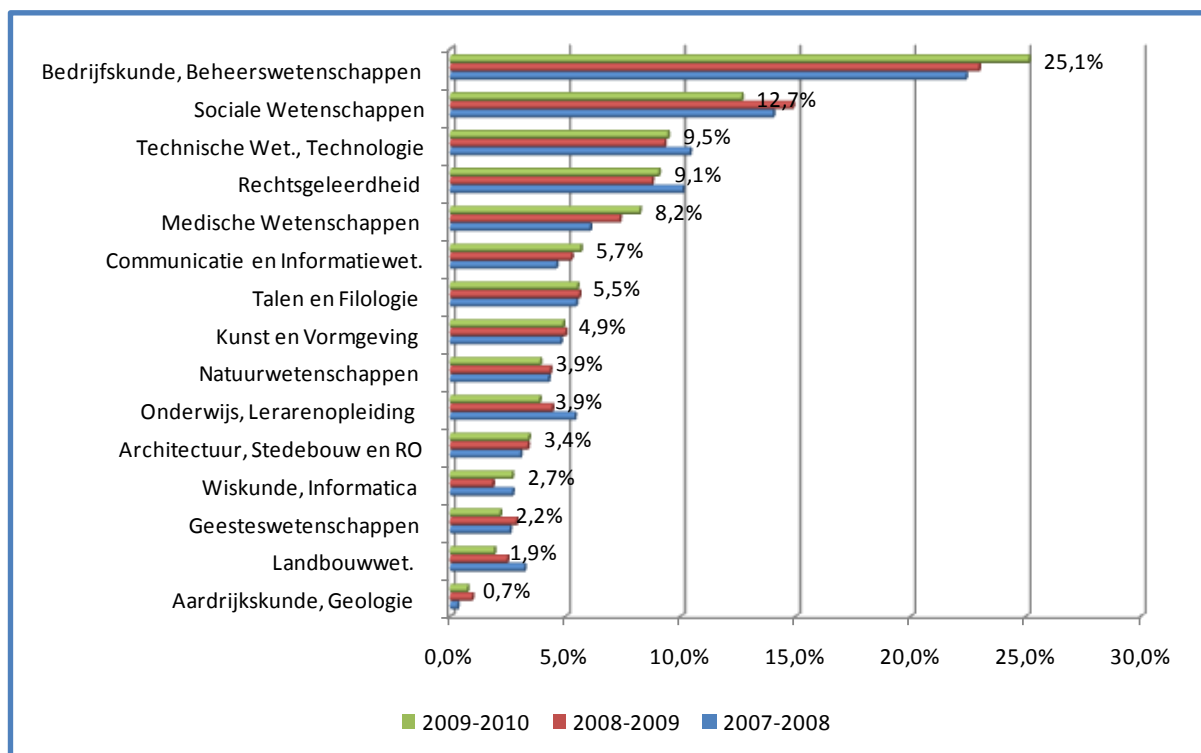
Doelstelling: Evenwicht tussen de participatie in de studiegebieden van de uitgaande en inkomende studenten.

Het is niet evident om een vergelijking te maken tussen de participatie in de studiegebieden van de uitgaande en inkomende studenten, omdat de rapportering van de studiegebieden voor beide groepen in het verleden niet op dezelfde manier gebeurde. Toch valt het onmiddellijk op dat het aandeel van de studiegebieden vrij stabiel is. Bovendien is het duidelijk dat wanneer men de Erasmus studenten van de studiegebieden bedrijfskunde, sociale wetenschappen, rechten en communicatiewetenschappen samentelt (het ISCED studiegebied sociale wetenschappen, handelswetenschappen en rechten) het meer dan de helft van de inkomende studenten betreft (53%) tegenover slechts 40% uitgaande studenten. Talen en filologie, kunst en vormgeving en geesteswetenschappen (samen humane wetenschappen en kunsten) hebben een aandeel van 12% van de inkomende studenten. Dit is minder dan de 18,8% uitgaande studenten.

Technische wetenschappen en technologie zijn goed voor 9,5% en architectuur, stedenbouw en ruimtelijke ordening voor 3,4% (samen 12,9%) van de inkomende studenten. Dit komt ongeveer overeen met de uitgaande studenten van het studiegebied ingenieurswetenschappen, industriële wetenschappen en bouw. Ook voor de meeste andere studiegebieden is het aantal inkomende en uitgaande studenten min of meer in balans.

De ondervertegenwoordiging van het studiegebied onderwijs op Europees vlak wordt hier pijnlijk bevestigd. Slechts 3,9% van de inkomende studenten komen uit dit studiegebied. Het studiegebied medische wetenschappen is goed voor 8,2% inkomende studenten, iets minder dan de 11% uitgaande studenten van gezondheid en welzijn. De ondervertegenwoordiging van het studiegebied onder-

wijs binnen Erasmus is onder meer te verklaren door het feit dat er binnen het Leven Lang Leren programma nog andere mogelijkheden zijn voor toekomstige leraren om op studieuitwisseling te gaan. Zo zijn er in academiejaar 2010-2011 21 studenten uit de lerarenopleiding als Comenius assistent naar het buitenland vertrokken.

Figuur 21: studiegebieden inkomende studenten

4. MOBILITEITSINDICATOREN PERSONEEL

AANDACHTS- GEBIED	INDICATOR	FIGUUR	DOELSTELLING	INSCHAT- TING
UITGAAND PERSONEEL	Participatie van onderwijzend en ander personeel in STA (staff teaching assignments) en STT (staff training)		Stijging met 2,5% per jaar van STA en STT mobiliteit	
STA	% hogescholen, %universiteiten		Stijging met 2,5%	
STT	% Hogescholen %universiteiten		Stijging met 2,5%	
Studiegebied	Mobiliteit van docenten per studiegebied		Evenwichtige verdeling	
Eerste mobiliteit	% docenten en andere personeelsleden dat voor het eerst mobiel is		Ten minste 10% nieuwe mobiliteiten	
Duur	Gemiddelde duur STA		Trends. Vergelijking met Europa	
	Gemiddelde duur STT			
Gelijke kansen	Deelname docenten en andere personeelsleden met een functiebeperking		Evenwichtige deelname van docenten of andere personeelsleden met een functiebeperking	
Gender balance	Deelnamevrouwelijke docenten en andere personeelsleden		Evenwichtige deelname vrouwelijke docenten en andere personeelsleden	
Gemiddelde beurs	Gemiddelde beurs STA Gemiddelde beurs STT		Geen daling van de gemiddelde beurzen	
Gastlanden	Top vijf gastlanden		Geografisch evenwichtige mobiliteit	
Deelnemende instellingen	Aantal deelnemende instellingen (HS, Univ.)		Deelname van alle instellingen	

4.1. INDICATOREN VOOR ONDERWIJSOPDRACHTEN (STA) EN STAFTRAINING (STT) – UITGAAND

4.1.1 Mobiliteitsindicatoren personeel hoger onderwijs (STA en STT)

De berekening van deze indicator is enerzijds gebaseerd op de cijfers van EPOS voor de mobiliteit van personeel met een onderwijsopdracht en voor staftraining en anderzijds op de gegevens van het statistisch jaarboek van het Ministerie voor Onderwijs en Vorming. In dat laatste komen echter alleen de personeelsleden voor die vanuit het budget Onderwijs worden gefinancierd. Bij de hogescholen worden ook alle vervangingen en TBS meegeteld. Dit betekent dat enerzijds er misschien een aantal personeelsleden niet worden meegeteld die met andere middelen worden betaald en dat anderzijds een aantal personeelsleden worden in rekening gebracht die niet (langer) aan het werk zijn. Toch geeft het statistisch jaarboek vooral voor de hogescholen waarschijnlijk de meest betrouwbare cijfers over het personeelsbestand in het hoger onderwijs.

Omdat ook personen die niet fulltime werken in aanmerking komen voor deze mobiliteit werden niet de VTE's (voltijdse eenheden) in rekening gebracht maar het aantal personeelsleden.

Vanaf het academiejaar 2007-2008 werden naast de vertrouwde docentenmobiliteit in het kader van lesopdrachten (Staff Teaching Assignments of STA) binnen Erasmus, ook 3 nieuwe types van stafmobiliteit aangeboden:

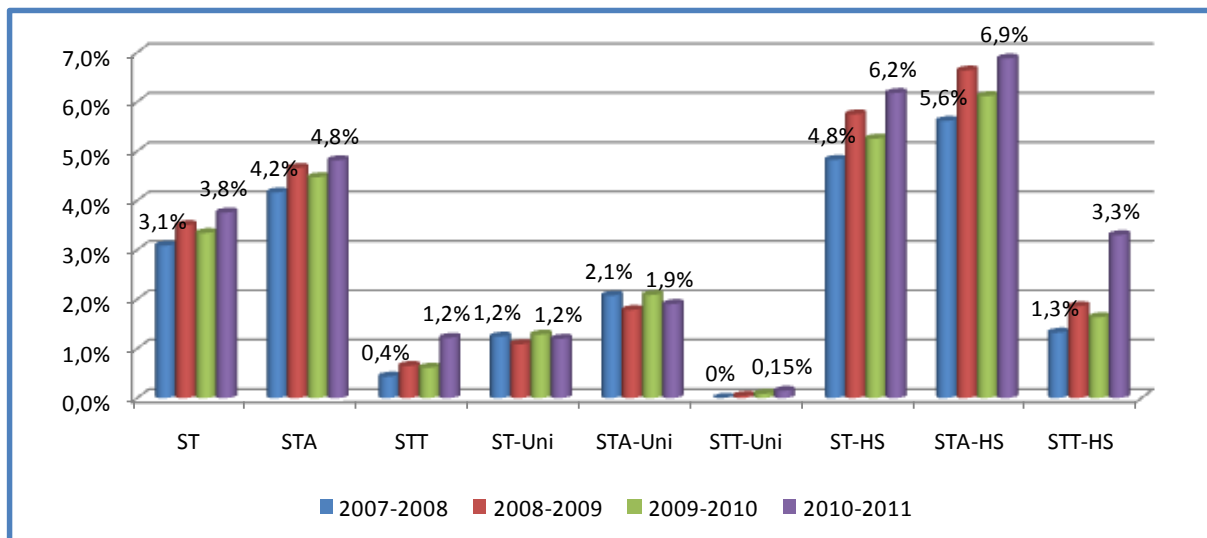
1. docenten kunnen zich bijscholen in een buitenlands bedrijf of organisatie
2. administratief personeel kan zich bijscholen bij een partneruniversiteit of hogeschool
3. een Vlaamse universiteit of hogeschool kan een personeelslid uit een buitenlands bedrijf (onderneming, organisatie) uitnodigen om studenten te laten kennis maken met de praktijk.

Men dient dan ook na te gaan of de mobiliteit van de personeelsleden hoger onderwijs blijft stijgen en of deze vooral plaats vindt voor onderwijsopdrachten of staftraining. Daarom worden de volgende drie indicatoren voor de mobiliteit van personeelsleden (STA en STT) voorgesteld:

1) **Indicator:** Deelname personeel dat binnen Erasmus mobiel is voor onderwijsopdrachten en staftraining met onderscheid van hogescholen en universiteiten.

Doelstellingen: Stijging van de mobiliteit van onderwijzend en ander personeel met 2,5% per jaar

Nagaan of het aandeel van het personeel dat binnen Erasmus mobiel is, blijft stijgen en of deze stijging zich vooral voordoet binnen de hogescholen of universiteiten. Een vergelijking met de percentages voor Europa is momenteel nog niet mogelijk omdat er voor Europa alleen absolute aantallen van mobiele personeelsleden gekend zijn en geen percentages.

Figuur 22: Erasmusmobiliteit personeel

Zoals blijkt uit bovenstaande grafiek waren in 2009-2010 3,3% van alle personeelsleden van hogescholen en universiteiten mobiel, een lichte daling tegenover 2008-2009 (3,5%) maar een stijging tegenover het academiejaar 2007-2008 (3,1%). In 2010-2011 heeft er zich een sterke stijging voorgedaan en waren 3,8% van alle personeelsleden in het hoger onderwijs mobiel binnen het Erasmusprogramma.

Deze stijging kan geheel worden toegeschreven aan de hogere participatie van het personeel van de hogescholen. Het is duidelijk dat vooral het personeel van de hogescholen participeert aan de mobiliteit voor personeelsleden. In het academiejaar 2009-2010 was 5,3% van het personeel van de hogescholen mobiel, een daling tegenover het academiejaar 2008-2009 (5,7%) maar een stijging tegenover het academiejaar 2007-2008 (4,8%). In het academiejaar 2010-2011 steeg de gemiddelde participatie naar 5,9%. De universiteiten participeren veel minder aan deze Erasmusmobiliteit. Hun deelname schommelt tussen de 1,1% van alle personeelsleden in 2008-2009 en 1,3% in 2008-2009. Wellicht zijn er voor deze doelgroep nog vele andere internationaliseringsmogelijkheden.

2) **Indicator:** het percentage van het onderwijzend of academisch personeel dat tijdens een bepaald academiejaar voor een onderwijsopdracht mobiel is.

Doelstellingen: Een stijging met 2,5% van het aantal mobiele docenten.

Er wordt gekeken of er een verschil is tussen het percentage mobiele docenten van de universiteiten en de hogescholen. Het zou interessant zijn om het algemene percentage te vergelijken met het gemiddelde percentage voor Europa in datzelfde jaar, maar deze gegevens zijn nog niet beschikbaar.

Uit de bovenstaande gegevens blijkt dat in het academiejaar 2009-2010 4,5% van alle onderwijzend personeel in het hoger onderwijs gebruik maakten van de Erasmusmobiliteit voor onderwijsopdrachten (4,7% in 2008-2009 en 4,2% in 2007-2008). In het academiejaar 2010-2011 steeg de mobiliteit voor onderwijsopdrachten naar 4,8%. Het is eveneens duidelijk dat, voor de mobiliteit voor onderwijsopdrachten, vooral hogescholen gebruik maken van deze mogelijkheid voor hun personeel om mobiel te zijn en elders in Europa les te geven.

In het academiejaar 2009-2010 waren 6,1% van de docenten van de hogescholen mobiel voor een onderwijsopdracht en in 2010-2011 6,9%. In het academiejaar 2008-2009 waren zelfs 6,6% van de docenten van de hogescholen mobiel. Men dient er echter op te wijzen dat in tegenstelling tot de mobiliteit van studenten, docenten momenteel nog verschillende malen per jaar mobiel kunnen zijn indien het gaat om verschillende bestemmingen. Het gaat hier dus eerder om het percentage mobiliteiten dan het percentage mobiele docenten. Vanaf 2011-2012 kan een docent maximaal twee maal per academiejaar mobiel zijn voor een onderwijsopdracht.

Voor de universiteiten zijn er kleinere schommelingen. De mobiliteit varieert daar tussen de 1,8% en 2,1% voor de bestudeerde academiejaren.

3) **Indicator:** Deelname van andere personeelsleden (hoofdzakelijk administratief en technisch personeel) aan mobiliteit voor staftraining.

Doelstelling: Stijging met 2,5% per jaar

Naast mobiliteit voor onderwijsopdrachten bestaat er sinds 2007 ook mobiliteit voor staftrainingen. Dankzij deze nieuwe vorm van mobiliteit kunnen tegenwoordig ook personeelscategorieën zoals het administratief en technisch personeel (ATP) – die vroeger uitgesloten waren van de Erasmusmobiliteit – deelnemen. Het is belangrijk dat de mobiliteit voor staftrainingen blijft toenemen, aangezien deze mobiliteit naast het onderwijzend personeel dus ook nieuwe mogelijkheden biedt voor het, vroeger relatief immobiele, administratief en technisch personeel. Ook hier dient men een onder-

scheid te maken tussen de mobiliteit van personeelsleden aan de hogescholen en aan de universiteiten.

Wanneer men alle personeelsleden neemt die in het Vlaams onderwijs in aanmerking komen dan blijkt dat slechts 0,2% van alle personeelsleden van deze mobiliteit gebruik heeft gemaakt in het academiejaar 2009-2010 (0,4% in 2010-2011). Zelfs indien men alleen het ATP in aanmerking neemt komt men nog maar tot cijfers van 0,4% in 2007-2008 en 0,6% in 2008-2009 en 2009-2010. In het academiejaar 2010-2011 was 1,2% van het ATP (Administratief en Technisch Personeel) mobiel, een verdubbeling tegenover het vorige academiejaar.

Ook hier stelt men een verschil vast tussen hogescholen en universiteiten. Indien men alle personeelscategorieën meerekent dan nam aan de hogescholen in de periode 2007-2008 tot 2010-2011 tussen 0,2% en 0,6% deel aan de mobiliteit voor staftraining. Aan de universiteiten schommelde het percentage tussen 0% en 0,06%.

Indien men alleen rekening houdt met het ATP dan stijgt het percentage van de hogescholen tot respectievelijk 1,32% in 2007-2008, 1,86% in 2008-2009, 1,64% in 2009-2010 en 3,3% in 2010-2011. Bij de universiteiten blijft het percentage hangen tussen 0% in 2007-2008, 0,08% in 2009-2010 en 0,15% in 2010-2011.

4.1.2. Mobiliteitsindicator voor eerste mobiliteit

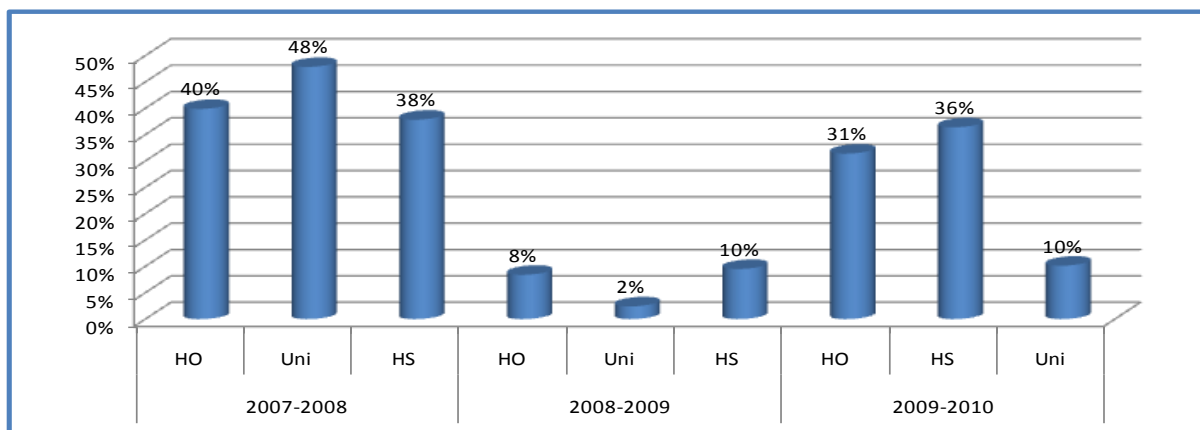
Uit de gegevens blijkt dat het vaak dezelfde lectoren en andere personeelsleden zijn die mobiel zijn. Om ervoor te zorgen dat zoveel mogelijk Vlaamse lectoren een internationale mobiliteit meemaken zou ernaar moeten gestreefd worden dat ieder jaar minstens 10% van de lectoren/andere personeelsleden voor het eerst mobiel is.

Indicator: percentage eerste mobiliteit op totaal van alle mobiliteiten

Doelstelling: ieder jaar minstens 10% eerste mobiliteiten zowel voor STA als voor STT en zowel aan de hogescholen als de universiteiten.

In het academiejaar 2007-2008 werd de doelstelling van 10% nieuwe mobiliteiten (docenten of andere personeelsleden die voor het eerst mobiel waren) makkelijk gehaald zowel voor STA als STT. In het academiejaar 2008-2009 waren echter slechts 8% van alle docenten voor het eerst mobiel (10% aan de hogescholen en 2% aan de universiteiten).

Voor staftraining was 18% voor de eerste keer mobiel. Het daaropvolgende jaar werd de doelstelling gehaald voor STT (41%) en voor STA (31%). Voor de universiteiten ligt het aantal nieuwe mobiliteiten echter slechts op 10% terwijl aan de hogescholen de doelstelling gemakkelijk wordt gehaald (36%).

Figuur 23: % eerste mobiliteiten STA⁵¹

4.1.3. Mobiliteitsindicatoren voor gelijke kansen - personeel

Indicatoren

EPOS stelt twee mobiliteitsindicatoren voor gelijke kansen voor:

- 1) **Deelname** docenten of andere personeelsleden met een functiebeperking aan de mobiliteit voor onderwijsopdrachten en de mobiliteit voor staftraining.

Doelstelling: evenwichtige deelname van personeelsleden met een functiebeperking aan de mobiliteit voor onderwijsopdrachten/ en of staftraining

Het percentage van de deelnemende personeelsleden met een functiebeperking moet gekoppeld worden aan het percentage personeelsleden met een functiebeperking aan de hogescholen of universiteiten.

Alleen in het academiejaar 2008-2009 was er één docent mobiel voor een onderwijsopdracht met een speciale beurs voor mindervaliditeit. Men dient er echter rekening mee te houden dat in heel Europa slechts 5 mindervalide docenten of andere personeelsleden mobiel waren (4 STA en 1 STT). Deze groep is duidelijk ondervertegenwoordigd.

- 2) **Het percentage vrouwen/mannen** dat in een bepaald academiejaar mobiel is voor een onderwijsopdracht of een staftraining.

Doelstelling: evenwichtige deelname van vrouwen en mannen aan de Erasmusmobiliteit voor personeelsleden

Het percentage deelnemende vrouwen en mannen moet gelijk zijn aan het percentage vrouwen/mannen die werkzaam zijn aan de hogescholen en universiteiten. Omwille van het feit dat er in de hogescholen veel meer vrouwen tewerkgesteld zijn dan aan de universiteiten dienen de percentages afzonderlijk berekend te worden voor universiteiten en hogescholen.

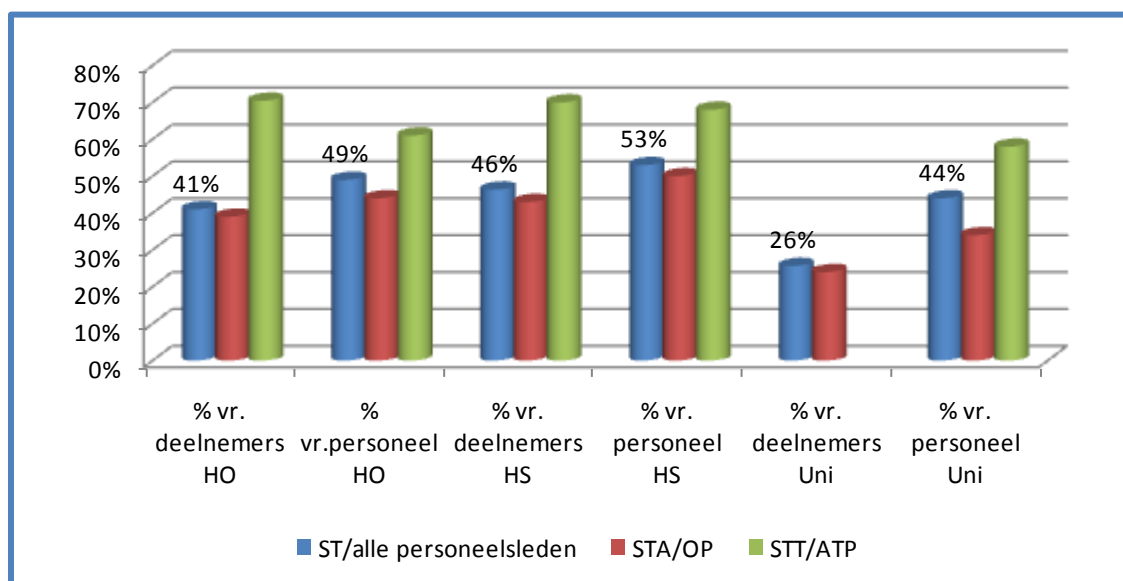
⁵¹ De percentages voor een eerste mobiliteit voor STT zijn hier niet weergegeven omdat het om een nieuwe actie gaat en slechts een klein aantal personeelsleden betrokken zijn.

De totale mobiliteit van personeelsleden werd voor het academiejaar 2009-2010 gerelateerd aan alle personeelsleden in het hoger onderwijs; de mobiliteit voor onderwijsopdrachten werd gerelateerd aan de lectoren van de hogescholen en het zelfstandig en assisterend academisch personeel van de universiteiten; en de staftraining werd verbonden aan het administratief en technisch personeel van hogescholen en universiteiten. Ook lectoren kunnen deelnemen aan staftraining, maar deze groep werd niet opgenomen in onderstaande grafiek.

Daarbij stelt men vast dat de vrouwelijke deelname aan de Erasmusmobiliteit voor docenten en andere personeelsleden lager ligt dan deze van de mannen en dit in tegenstelling tot de mobiliteit van de studenten. Ook indien men de vrouwelijke deelname relateert aan het aantal vrouwelijke personeelsleden in het hoger onderwijs, dan blijven de vrouwen nog ondervertegenwoordigd.

Alleen wat betreft de staftraining zijn de vrouwen oververtegenwoordigd. Men moet de cijfers voor de staftraining echter met de nodige omzichtigheid hanteren omdat het gaat om minder dan 50 personeelsleden per jaar (89 in 2010-2011).

In totaal waren in het academiejaar 2009-2010 41% van de deelnemers aan de Erasmusmobiliteit voor personeelsleden vrouwen en dat tegenover 49% vrouwelijke personeelsleden in het hoger onderwijs (alle personeelscategorieën samen). De deelname aan de mobiliteit voor onderwijsopdrachten lag iets lager (39%) maar is vergelijkbaar omdat er slechts 44% vrouwelijke docenten zijn. Wat de staftraining betreft waren 70% van de deelnemers vrouwen en dat tegenover 61% vrouwelijke ATP-leden. In het academiejaar 2010-2011 was er wel een evenwichtige vertegenwoordiging van het ATP met 61% vrouwelijke deelnemers.

Figuur 24: Verhouding aantal vrouwelijke deelnemers / vrouwelijke personeelsleden – academiejaar 2009-2010

De ondervertegenwoordiging van vrouwen in de mobiliteit van personeelsleden geldt zowel voor de hogescholen als de universiteiten. Aan de hogescholen zijn 53% van alle personeelsleden vrouwen, maar slechts 46% van de deelnemers aan de mobiliteit zijn vrouwen. Wat betreft de universiteiten is het verschil nog groter: 44% van alle personeelsleden zijn vrouwen maar slechts 24% van de deelnemers aan de Erasmusmobiliteit zijn vrouwen. Voor een stuk kan deze lage participatie van vrouwen verklaard worden door het feit dat meer dan de helft van alle vrouwelijke personeelsleden ATP zijn

en dat deze personeelscategorie aan de universiteiten niet of nauwelijks deelneemt aan de Erasmusmobiliteit. Wat betreft de mobiliteit voor onderwijsopdrachten is het aandeel van vrouwen zowel aan de hogescholen als aan de universiteiten lager dan het aandeel in het personeelsbestand: de helft van het onderwijzend personeel aan de hogescholen zijn vrouwen maar slechts 43% van de deelnemers aan de Erasmusmobiliteit voor lesopdrachten zijn vrouwen. Voor de universiteiten heeft men 34% onderwijzend personeel maar slechts 24% vrouwen die in het buitenland gaan les geven in het kader van Erasmus.

Alleen bij de staftrainingen zijn de vrouwen lichtjes oververtegenwoordigd. 68% van de ATP-leden aan de hogescholen zijn vrouwen en 70% van de deelnemers aan staftrainingen zijn vrouwen. Het percentage werd alleen berekend voor de hogescholen omdat er in het academiejaar 2009-2010 slechts 4 personeelsleden van de universiteiten een staftraining opnamen.

Dat het niet om een toeval gaat in een academiejaar maar wel degelijk om een systematische ondervertegenwoordiging van vrouwen in de Erasmusmobiliteit voor personeelsleden blijkt uit de onderstaande grafiek. Met uitzondering van de staftrainingen zijn vrouwen systematisch ondervertegenwoordigd. Daarbij mag men niet uit het oog verliezen dat er, zelfs in het laatste jaar, slechts 89 deelnemers waren aan de stafmobiliteit voor training.

Figuur 25: % vrouwelijke docenten en andere personeelsleden die deelnemen aan de Erasmusmobiliteit

4.1.4. Mobiliteitsindicatoren voor de duur van de onderwijsopdracht of staftraining

Het loont de moeite om na te gaan wat de gemiddelde duur is van de onderwijsopdrachten en van de staftraining en hiervan de evolutie na te gaan. Vooral de eerste indicator (duur van onderwijsopdracht) geeft een indicatie van het belang van de onderwijsopdracht.

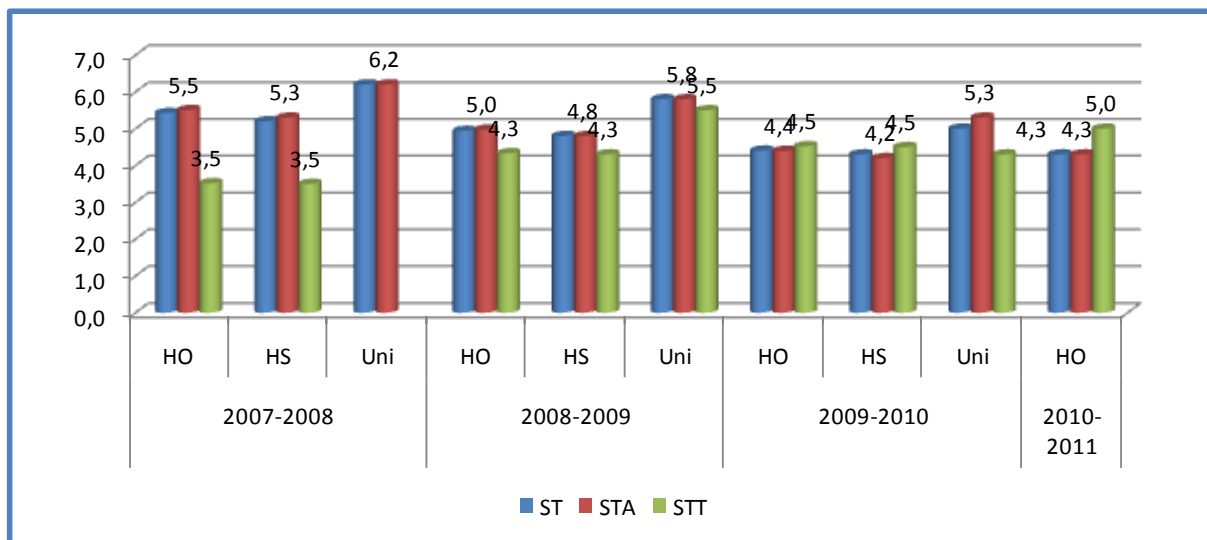
Indicatoren

- 1) de gemiddelde duur van de personeelsmobiliteit tijdens een bepaald academiejaar
- 2) de gemiddelde duur van de onderwijsopdracht tijdens een bepaald academiejaar
- 3) de gemiddelde duur van de staftraining tijdens een bepaald academiejaar

Voor de drie indicatoren wordt een onderscheid gemaakt tussen de mobiliteit van het personeel van de hogescholen en de universiteiten.

Er zijn vier opvallende trends wanneer men de gegevens voor de voorbije drie jaar bekijkt.

- De gemiddelde duur van de mobiliteit (STA en STT) is in de voorbije drie jaar gedaald met één dag van 5,4 dagen naar 4,3 dagen in 2010-2011;
- Deze daling is vooral te wijten aan de verminderde duur van de mobiliteit voor lesopdrachten;
- Daartegenover is de gemiddelde duur van staftraining gestegen van 3,5 dagen naar 5 dagen waardoor deze in het laatste jaar zelfs de gemiddelde duur van de mobiliteit voor lesopdrachten heeft overschreden;
- De gemiddelde duur van de mobiliteit van de personeelsleden van de universiteiten is langer dan deze van de personeelsleden van de hogescholen.

Figuur 26: Gemiddelde duur ST,STA en STT

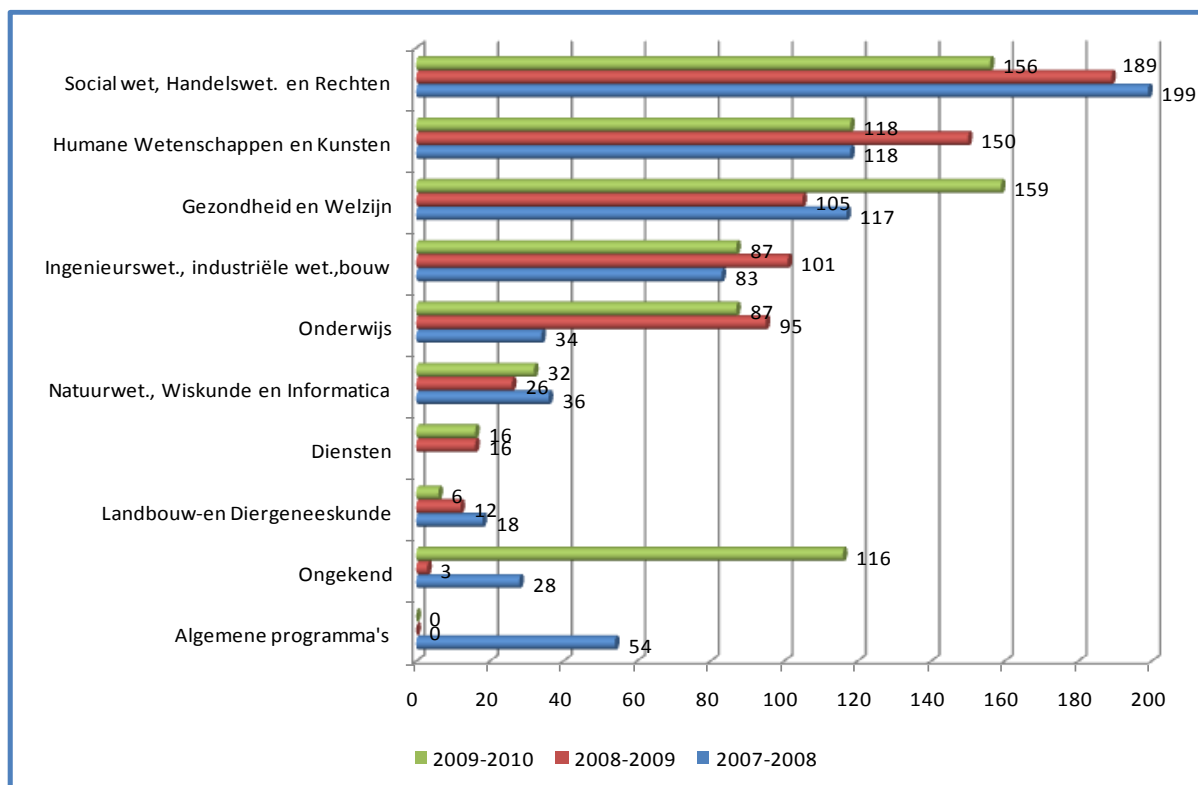
Net als voor de studentenmobiliteit, blijkt dat de gemiddelde duur van de Vlaamse docentenmobiliteit korter is dan de docentenmobiliteit in Europa: 5,7 dagen voor de personeelsmobiliteit, 5,6 dagen voor de mobiliteit voor lesopdrachten en 6,2 dagen voor staftraining. Ook op Europees niveau duurt staftraining langer dan de mobiliteit voor lesopdrachten.

4.1.5 Personeelsmobiliteit per studiegebied

Wat de mobiliteit voor onderwijsopdrachten betreft heeft zich in Vlaanderen een verschuiving voorgedaan qua studiegebieden.

In 2007-2008 was het studiegebied sociale wetenschappen, handelswetenschappen en rechten nog het best vertegenwoordigd, maar in het academiejaar 2009-2010 zijn er meer mobiliteiten voor onderwijsopdrachten vanuit het studiegebied gezondheid en welzijn. Het is opvallend dat er in dat academiejaar 116 docenten zijn (15% van de cohorte) waarvoor het studiegebied ongekend is. De deelname van de docenten humane wetenschappen en kunsten is vrij stabiel met een uitschieter in het academiejaar 2008-2009 (150 docenten).

Ook de deelname van de docenten van de studiegebieden ingenieurswetenschappen, industriële wetenschappen en bouw en het studiegebied natuurwetenschappen, wiskunde en informatica is tamelijk stabiel.

Figuur 27: Personeelsmobiliteit voor onderwijsopdrachten per studiegebied

De deelname van de docenten van het studiegebied onderwijs is sinds 2007-2008 fel gestegen. Het is echter mogelijk dat de docenten die algemene programma's aangaven in dat academiejaar in feite tot het studiegebied onderwijs behoren.

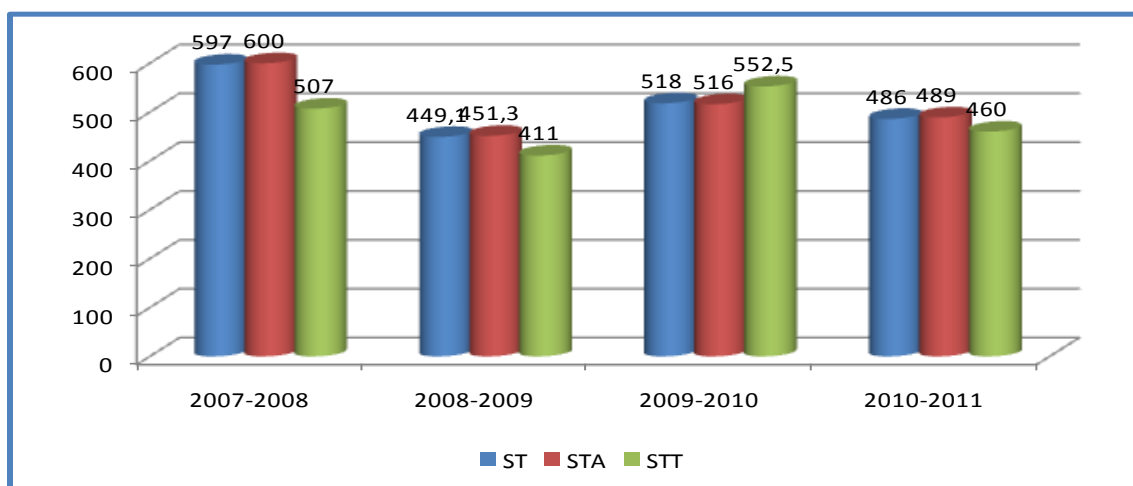
4.1.6. Gemiddelde beurs voor personeelsmobiliteit

Indicator: Beurzen voor personeelsmobiliteit

Doelstelling: Stabilisering van het gemiddelde beursbedrag

Na een daling van het gemiddelde beursbedrag van €597 in 2007-2008 naar €449,1 in 2008-2009, stelde men opnieuw een stijging vast van het gemiddeld beursbedrag in 2009-2010 naar €518 om daarna opnieuw te dalen naar €486. De gemiddelde beurs voor STA was in 2010-2011 €489 en de gemiddelde beurs voor STT (€ 460) daalde ondanks de verlengde duur van deze mobiliteit.

Wanneer we de Vlaamse beurzen voor het academiejaar 2009-2010 en 2010-2011 vergelijken met de gemiddelde Europese beurzen dan blijkt dat de gemiddelde beurzen in Vlaanderen meer dan €150 lager liggen dan in Europa: respectievelijk €518 en €486 voor ST, €516 en €489 voor STA en €552,5 en €460 voor STT in Vlaanderen tegenover €673 in 2009-2010 en €662 in 2010-2011 voor ST en respectievelijk €654 en €645 voor STA en €735 en €708 voor STT in Europa.

Figuur 28: Gemiddelde beurs in € voor ST, STA, STT

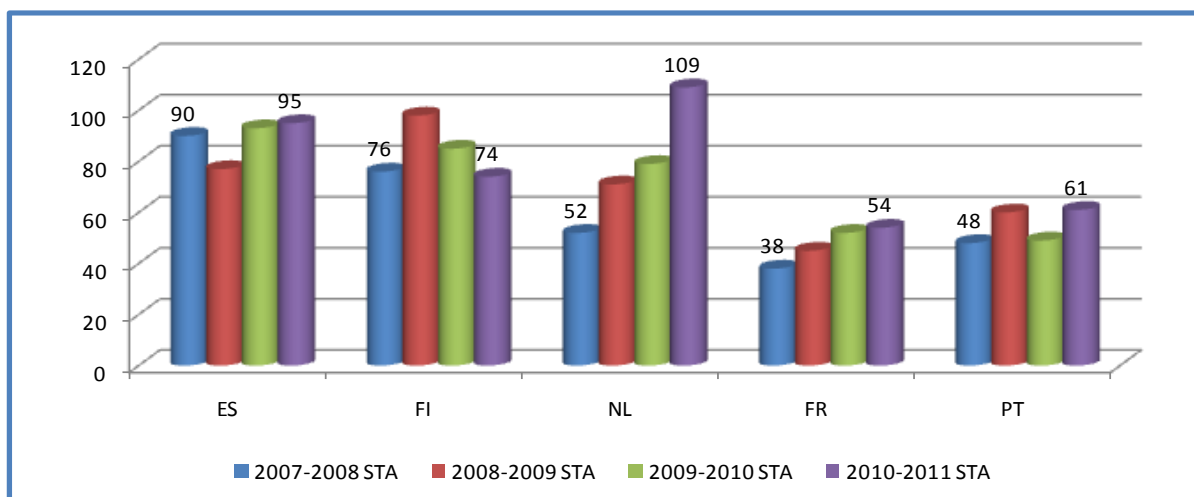
In het academiejaar 2007-2008 vertrokken 18 docenten voor een lesopdracht met een zerobeurs, in het academiejaar 2008-2009 11 en in het academiejaar 2009-2010 vertrokken 7 docenten met een zerobeurs voor een lesopdracht en één personeelslid voor staftraining.

4.1.7 Gastlanden

Indicator: De top vijf gastlanden voor personeelsmobiliteit

Doelstelling: geografisch evenwichtige personeelsmobiliteit

De top drie van de gastlanden voor de mobiliteit van docenten en andere personeelsleden zijn onmiskenbaar Spanje, Finland en Nederland.

Figuur 29: Belangrijkste gastlanden personeelsmobiliteit

Spanje was het belangrijkste gastland in 2007-2008 en in 2009-2010; in 2008-2009 stond Finland op de eerste plaats en in 2010-2011 Nederland. De mobiliteit naar Frankrijk en vooral Portugal is gestegen en de mobiliteit naar Polen is vrij stabiel met een uitschieter in 2008-2009. De top vijf wordt vooral bepaald door de mobiliteit voor onderwijsopdrachten. Omdat de mobiliteit voor staftraining tot 2009-2010 minder dan 50 personeelsleden per jaar betrof worden de trends niet besproken.

Op Europees vlak was Duitsland in de academiejaren 2009-2010 en 2010-2011 het belangrijkste gastland voor lesopdrachten, gevolgd door Italië in 2009-2010 en door Spanje in 2010-2011. Wat betreft de mobiliteit voor lesopdrachten stond Spanje in 2009-2010 en Italië in 2010-2011 op de derde plaats in Europa. Frankrijk kwam in beide academiejaren op de vierde plaats als gastland voor de lesopdrachten telkens gevolgd door Polen op de vijfde plaats.

2009-2010	2010-2011
DE, IT, ES, FR, PL	DE, ES, IT, FR, PL

Figuur 30: Top 5 gastlanden stafmobiliteit voor lesopdrachten

4.1.8. Aantal deelnemende instellingen

Indicatoren: het aantal deelnemende instellingen voor ST, STA en STT

Doelstelling: Alle ambtshalve geregistreerde hogeronderwijsinstellingen voor initieel onderwijs nemen deel aan STA en STT.

Het loont de moeite na te gaan welke instellingen (hogescholen of universiteiten) deelnemen aan de personeelsmobiliteit.

In het academiejaar 2007-2008 waren docenten van 28 instellingen (22 hogescholen, één theologische faculteit en vijf universitaire instellingen) mobiel voor een onderwijsopdracht. Slechts 3 instellingen (hogescholen) namen deel aan de stafmobiliteit voor training. In het volgende academiejaar was het aantal deelnemende instellingen die docenten uitstuurden voor onderwijsopdrachten gestegen tot 29 (23 hogescholen, één theologische faculteit en vijf universitaire instellingen) en het aantal deelnemende instellingen aan staftraining tot 10 (8 hogescholen, één universiteit en één theologische faculteit). In 2009-2010 vertrokken docenten uit 28 instellingen (21 hogescholen, één theologische faculteit en 6 universitaire instellingen) om in het buitenland les te geven. Het aantal instellingen dat aan de staftraining participeerde bleef stijgen tot 13 (11 hogescholen en twee universitaire instellingen). Ondanks deze stijging blijft de staftraining vooral een zaak van de hogescholen.

4.2. INDICATOREN VOOR PERSONEELSMOBILITEIT- INKOMEND

De volgende indicatoren worden voorgesteld voor de toekomst maar kunnen momenteel niet berekend worden.

4.2.1. Mobiliteitsindicatoren voor inkomende personeelsmobiliteit

Om na te gaan of het Vlaams hoger onderwijs aantrekkingskracht uitoefent op lectoren uit andere Europese landen dient men de evolutie van de inkomende mobiliteit na te gaan.

Indicatoren:

- 1) Aantal inkomende personeelsleden HO
- 2) Aantal inkomende lectoren of docenten voor een onderwijsopdracht
- 3) Aantal andere inkomende personeelsleden voor staftraining

Doelstellingen:

een stijging van het aantal inkomende personeelsleden HO
evenwicht uitgaande en inkomende personeelsmobiliteit

4.2.2. Indicatoren voor de thuislanden van de inkomende personeelsleden

- 1) Thuislanden inkomende personeelsleden
- 2) Thuislanden van de inkomende personeelsleden voor een onderwijsopdracht
- 3) Thuislanden van de inkomende personeelsleden voor staftraining

Doelstelling: evenwicht inkomende en uitgaande mobiliteit van personeelsleden

4.2.3. Indicatoren voor de gemiddelde duur van de mobiliteit

- 1) Gemiddelde duur van de inkomende mobiliteit voor onderwijsopdrachten
- 2) Gemiddelde duur van de inkomende mobiliteit voor staftraining

5. INDICATOREN PROJECTEN EN CURSUSSEN

AANDACHTS- GEBIED	INDICATOR	FIGUUR	DOELSTELLING	IN- SCHAT- TING
EILC	Participatie van buitenlandse studenten aan EILC in Vlaanderen		Bij top-drie EILC	
	Participatie van Vlaamse studenten aan EILC cursussen in het gastland		Stijging van het aantal Vlaamse studenten dat EILC-cursus volgt	
IP	% Vlaamse onderwijsinstellingen dat IP coördineert		% ligt hoger dan het aandeel van Vlaanderen in de Europese studentenbevolking	

5.1 EILC

5.1.1 EILC inkomende studenten

Om na te gaan welke de aantrekkingskracht is van de Nederlandse taal loont het de moeite om na te gaan hoeveel studenten per academiejaar de Erasmus Intensive Language Course voor Nederlands volgen en hiervan de evolutie na te gaan.

Indicator: Aantal inkomende studenten per academiejaar die een EILC Nederlands hebben gevolgd

Doelstellingen: Top drie van de EILC

De ERASMUS Intensive Language Courses (EILC) zijn gespecialiseerde cursussen voor de minderheidstalen die worden georganiseerd in de landen waar deze talen de onderwijstaal zijn. Voor Engels, Duits, Frans en Spaans kunnen geen EILC worden aangeboden.

In 2010-2011 waren de EILC-landen: België (nl), Nederland, IJsland, Noorwegen, Zweden, Finland, Denemarken, Estland, Letland, Litouwen, Polen, Tsjechië, Slowakije, Hongarije, Slovenië, Roemenië, Bulgarije, Portugal, Italië, Cyprus, Malta, Griekenland en Turkije. Alhoewel Spanje wordt beschouwd als een niet-EILC-land worden er wel cursussen Catalaans, Valenciaans, Galicisch en Baskisch als EILC georganiseerd.

2001/02	2002/03	2003/04	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09	2009/10	2010/11
187	229	223	286	332	468	521	476	578	534

Figuur 31: EILC deelnemers in Vlaanderen 2001-2010

De inkomende Erasmusstudenten participeren actief aan de EILC. Zowel in 2009/2010 als in 2010/2011 waren alleen de Italiaanse EILC-cursussen goed voor meer deelnemers dan de Vlaamse.

In 2010-2011 werden er in heel Europa 392 EILC-cursussen georganiseerd met 5872 studenten. 9% van deze studenten (534) volgden een EILC-cursus in Vlaanderen: de meerderheid van hen (516) volgden een cursus op beginnersniveau.

5.1.2 Indicator EILC uitgaande studenten

Indicator: aantal Vlaamse studenten dat EILC –cursus volgt in het gastland

Doelstelling: stijging van het aantal Vlaamse studenten dat deelneemt aan de EILC cursussen

Wat de uitgaande studenten betreft hebben de thuisinstellingen in het academiejaar 2010-2011 gerapporteerd dat 50 Vlaamse studenten een EILC -cursus gevolgd hebben. Dit betreft alle studenten die voor het volgen van een EILC-cursus een extra beursmaand gekregen hebben. Het aantal studenten die zelf, via de studentenenquête, aangeven dat ze een EILC-cursus gevolgd hebben, ligt veel hoger.

5.2 INTENSIVE PROGRAMMES (IP)

Een Intensief Programma (IP) is een kort studieprogramma waarbij studenten en medewerkers van hogeronderwijsinstellingen in verschillende deelnemende landen betrokken zijn en dat tot doel heeft:

- efficiënt, multinationaal onderwijs te stimuleren met betrekking tot specifieke thema's die anders niet aan bod zouden komen of die slechts bij een klein aantal universiteiten of hogescholen in het lesprogramma zijn opgenomen;
- studenten en onderwijsgeevenden in staat te stellen in multinationale groepen samen te werken en aldus leer- c.q. leservaringen op te doen in een stimulerende omgeving die een enkele instelling niet kan bieden, zodat hun blik ten aanzien van het studieonderwerp verruimd wordt;
- onderwijzend personeel de mogelijkheid te bieden met buitenlandse collega's van gedachten te wisselen over vakinhoudelijke kwesties en leerplanontwikkeling en nieuwe lesmethoden in een internationale onderwijsomgeving te testen.

Een IP kan een eenmalige activiteit zijn, maar kan ook gedurende een beperkt aantal jaren gefinancierd worden, met een maximum van drie opeenvolgende jaren. Voorwaarde voor de uitvoering van deze programma's is dat er sprake is van transnationale coördinatie tussen instellingen van ten minste drie aan LLP deelnemende landen. Voorstellen voor IP's hoeven alleen door de coördinerende instelling van een samenwerkingsverband ingediend te worden.

Intensieve Programma's waren in het verleden een gecentraliseerde actie. Vlaamse instellingen stonden op dat ogenblik aan de top wat betreft de coördinatie van de IP's. Binnen het Leven Lang Leren programma werd het echter een gedecentraliseerde actie. Dit houdt in dat EPOS slechts over de cijfers beschikt van IP's die door Vlaamse instellingen worden gecoördineerd, maar ook dat de Vlaamse instellingen beperkt zijn in het aantal programma's dat ze kunnen coördineren.

Indicatoren:

- 1) percentage IP's dat door Vlaamse instellingen wordt gecoördineerd
- 2) aantal studenten dat aan deze IP's deelneemt

3) aantal docenten dat aan deze IP's deelneemt

Doelstellingen: percentage IP's dat door Vlaamse instellingen wordt gecoördineerd ligt hoger dan het aandeel van de Vlaamse studentenbevolking in het Europees onderwijs.

Stijging van het aantal IP's dat door Vlaanderen wordt gecoördineerd.

	2007-2008	2008-2009	2009-2010	2010-2011
Aantal IP's Vlaanderen	20	21	15	14
Aantal studenten	819	667	533	634
Aantal docenten	264	222	150	182
Budget	€ 732.547	€ 765.676	€ 559.513	€ 567.274,75
Aantal IP's Europa	257	319	384	404
Percentage Vlaamse IP's	7,8%	6,6%	3,9%	3,5%

Figuur 32: Aantal IP's gecoördineerd door Vlaamse instellingen

Het is duidelijk dat zowel het aantal IP's als het percentage IP's gecoördineerd door Vlaamse instellingen is gedaald. Het is mogelijk dat dit het gevolg is van het feit dat IP's een gedecentraliseerde actie zijn geworden.

Vooraf hogescholen (12 van de 15 in 2009-2010) en de studiegebieden sociale wetenschappen, handelswetenschappen en rechten (5), wetenschappen, wiskunde en computerwetenschappen (4) en gezondheidszorg (4) zijn betrokken bij de organisatie van IP's.

6. BRONNEN

6.1 GERAADPLEEGDE RAPPORTEN

Bologna experten (2011). *Internationale mobiliteit in het Vlaams Hoger Onderwijs - Bologna experten 2009-2011*. Departement Onderwijs en Vorming. Afdeling Hoger Onderwijs

Bracht, O., Engel, C., Janson, K., Over, A., Schomburg, H., Teichler, U. (2006). *The Professional Value of ERASMUS Mobility*. INCHER-Kassel
http://ec.europa.eu/education/erasmus/doc/publ/evalcareersum_en.pdf

Centre for International Mobility (CIMO), (2005), *Study on the relevance of international student mobility to work and employment, 2005/1*. dans Johnsson et al (2010). *Employers' view on studies abroad*. Stockholm: Svenskt Näringsliv

CIRIUS (2008). "Betydningen af uddannelsesophold i udlandet", dans Johnsson et al (2010). *Employers' view on studies abroad*. Stockholm: Svenskt Näringsliv

El Meziane, H. (2010). *Staat een internationale ervaring goed op je cv? Resultaten van de bevraging bij Voka werkgevers*. Antwerpen: VOKA [rapport d'une enquête auprès des employeurs flamands quant à l'impact d'une expérience internationale]

EPOS (2009 a). *Jaarboek 2007-2008*. Brussel: EPOS

EPOS (2010 a). *Jaarboek 2009*. Brussel: EPOS

EPOS (2011 a). *Jaarboek 2010*. Brussel: EPOS

Epos (2009 b). *LLP / Erasmus Statistical report 2007/2008*

Epos (2010 b). *LLP / Erasmus Statistical report 2008/2009*

Epos (2011 b). *LLP / Erasmus Statistical report 2009/2010*

Epos (2012). *LLP / Erasmus Statistical report 2010/2011*

European Commission –DGEAC (2010). *Lifelong Learning Programme, The Erasmus Programme 2008/2009, A Statistical Overview*. Brussels: European Union

European Commission – DGEAC (2011). *Erasmus – Facts, Figures & Trends, The European Union support for student and staff exchanges and university cooperation in 2009/2010*. Brussels: European Union

European Commission –DGEAC (2012a). *Erasmus – Facts, Figures & Trends, The European Union support for student and staff exchanges and university cooperation in 2010-2011*. Brussels: European Union

European Commission - DGEAC (2012b). *DG Education and Culture Management Plan. 2013*. Brussels: European Union

Eurydice (2010). *Indicators on international student mobility for assessing the Bologna Process*. Madrid: BFUG

Flamenco (2012). Adviesnota Mobiliteit 20-20.

<http://www.vlaanderen.be/nl/publicaties/detail/internationale-mobiliteit-in-het-vlaams-hoger-onderwijs-bologna-experten-2009-2011>

Janson, K., Schomburg, H., Teichler, U. (2009). *The Professional Value of ERASMUS Mobility*. Bonn: Lemmens, (ACA Papers on International Cooperation in Education)

Johnsson, F., Almerud, M. (2010). *Employers' view on studies abroad*. Stockholm: Svenskt Näringsliv

Kirsch, M., Van den Dries, A., Beernaert, Y., Geentjens, J. (2009) *Analyse van de verslagen van de Vlaamse Erasmusstudenten. 2005-2008*. Brussel: Epos

Raad Hoger Onderwijs (2010). Advies over studentenmobiliteit. Brussel: VLOR
<http://www.vlor.be/sites/www.vlor.be/files/advies/rho-adv008-0910.pdf>

Raad Hoger Onderwijs (2011). Advies over stafmobiliteit in het Vlaams Hoger Onderwijs. Brussel: VLOR
http://www.vlor.be/sites/www.vlor.be/files/rho-rho-adv-001_voll.pdf

Rekenhof (2012). *Internationale mobiliteit in het kader van Erasmus*. Brussel: Vlaams Parlement
<https://www.ccrek.be/NL/Publicaties/Fiche.html?id=0f01b598-159d-4fc6-bc89-ff1bfcc2e13d>

SIHO (2012). *Jaarverslag 2011-2012*. Brugge: SIHO

Smet P. (2009). *Beleidsnota Onderwijs 2009-2014*. Brussel: Vlaamse Overheid
<http://www.ond.vlaanderen.be/beleid/nota/2009-2014.pdf>

Smet P. (2010). *Beleidsbrief Onderwijs 2010-2011*. Brussel: Vlaams Parlement
<http://www.ond.vlaanderen.be/beleid/brief/2010-2011.pdf>

Souto Otero, M. & Mac Coshan, A. (2006). *Survey of socio-economic background of Erasmus students*. Brussels : European Commission

Teichler Ulrich (ed.) (2002). *ERASMUS in the SOCRATES Programme. Findings of an Evaluation Study*. Bonn: Lemmens.

Van den Berghe, W., Kirsch, M., Beernaert Y. (2007) *"Implementatie en impact van het Socrates II – Programma in Vlaanderen"*, Brussel: Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming

Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming (2011). *Statistisch Jaarboek van het Vlaams Onderwijs 2009-2010*. Brussel: Vlaamse Overheid

Vlaams Ministerie van Onderwijs en Vorming (2012). *Statistisch Jaarboek van het Vlaams Onderwijs 2010-2011*. Brussel: Vlaamse Overheid

Wächter, Bernd & Maiworm, Friedhelm (2008), *English-Taught Programmes in European Higher Education. The Picture in 2007*. Bonn: Lemmens.

Wartenbergh, F. et al. (2009). *Studentenmonitor Vlaanderen 2009. Socio-economische kenmerken van studenten in het hoger onderwijs*. Brussel: Departement Onderwijs en Vorming
http://www.ond.vlaanderen.be/hogeronderwijs/publicaties/studentenmonitor_vlaanderen_2009.pdf

6.2 GERAADPLEEGDE WEBSITES

http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-programme/erasmus_en.htm

<http://www.epos-vlaanderen.be/?CategoryID=522>

http://ec.europa.eu/atwork/synthesis/amp/doc/eac_mp_en.pdf

<https://www.ccrek.be/NL/Publicaties/Fiche.html?id=0f01b598-159d-4fc6-bc89-ff1bfcc2e13d>
<http://www.vlaanderen.be/nl/onderwijs-en-wetenschap/onderwijsaanbod/structuur-van-het-onderwijs/hoger-beroepsonderwijs-hbo>

<http://www4dar.vlaanderen.be/sites/svr/afbeeldingennieuwtjes/algemeen/bijlagen/vrind2012/2012-10-04-vrind2012-pers-presentatie.pdf>

<http://www.vlor.be/sites/www.vlor.be/files/advies/rho-adv008-0910.pdf>

http://www.vlor.be/sites/www.vlor.be/files/rho-rho-adv-001_voll.pdf

<http://www.ond.vlaanderen.be/beleid/nota/2009-2014.pdf>

http://ec.europa.eu/education/pub/pdf/higher/erasmus0910_en.pdf

http://www.samenvlaanderen.be/media/upload/vision/30_Onderwijs_2009_2014.pdf

http://www.ehea.info/Uploads/Declarations/Leuven_Louvain-la-Neuve_Communicu%C3%A9_April_2009.pdf

http://www.flamenco-vzw.be/files/Flamenco_wg%2020-20_adviesnota_mei%202011.pdf

<http://www.ond.vlaanderen.be/onderwijsstatistieken/2009-2010/voorpublicatie%20statistisch%20jaarboek/voorpublicatie%200910.htm>